

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

Petra Chvátalová

**TRESTNÝ ČIN ZANEDBÁNÍ POVINNÉ VÝŽIVY DLE
§ 196 TRESTNÍHO ZÁKONÍKU**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. Marie Vanduchová, CSc.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce

březen 2016

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou práci vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Petra Chvátalová

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Marii Vanduchové, CSc., vedoucí mé diplomové práce, za odborné vedení při jejím zpracování, ochotný přístup i za cenné rady a připomínky. Dále bych zde ráda vyjádřila dík všem respondentům zpracované ankety za čas, který věnovali jejímu vyplňování, jmenovitě JUDr. Daniele Kovářové, JUDr. Leoně Dufkové, JUDr. Petru Blažkovi a JUDr. Marii Vanduchové, CSc. Konečně také děkuji svým rodičům a Adamovi Klímovi za projevenou podporu nejen při psaní této práce, ale i během celého mého studia.

Obsah

Obsah.....	4
Úvod.....	1
1. Základní charakteristika trestného činu zanedbání povinné výživy a jeho systematické zařazení v trestním zákoníku	4
1.1. Zákonné znění trestného činu zanedbání povinné výživy a souvisejících ustanovení	4
1.2. Systematické zařazení.....	5
1.3. Kategorizace trestného činu zanedbání povinné výživy.....	6
2. Úvodní výklady	10
2.1. Subsidiarita trestní represe.....	10
2.2. Kriminologické aspekty zanedbání povinné výživy	12
3. Vývoj trestného činu zanedbání povinné výživy	19
3.1. Úvod a počátky legislativních úprav v této oblasti.....	19
3.2. Československo do roku 1950	20
3.3. Úprava v trestních kodexech 1950 a 1961	23
3.4. Úprava v trestním zákoníku z roku 2009.....	25
3.5. Novela č. 390/2012 Sb.....	26
4. Objekt trestného činu.....	28
4.1. Pojem nároku na výživu resp. vyživovací povinnosti	28
4.2. Druhy vyživovací povinnosti.....	28
4.3. Vznik vyživovací povinnosti a jeho předpoklady	30
4.4. Obsah vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem.....	31
4.5. Rozsah a výše vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem	33
4.6. Charakter nároku na výživné v souvislosti s adhezním řízením	36
4.7. Zánik vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem.....	37
5. Objektivní stránka trestného činu	39
5.1. Jednání	39
5.2. Následek	43
5.3. Příčinný vztah mezi jednáním a následkem	45
5.4. Fakultativní znaky objektivní stránky trestného činu.....	46
6. Subjekt trestného činu	48
7. Subjektivní stránka trestného činu.....	50

7.1.	Zavinění	50
7.2.	Omyl	51
7.3.	(Ne)schopnost pachatele vyživovat či zaopatřovat jiného ve vztahu k zavinění	52
8.	Zvláštní ustanovení o trestání dle § 196a TZ.....	57
8.1.	Základní charakteristika § 196a TZ.....	57
8.2.	Aplikace přiměřeného omezení dle § 196a TZ a její předpoklady.....	58
8.3.	Názory na zavedení specifického přiměřeného omezení dle § 196a TZ.....	61
9.	Zvláštní ustanovení o účinné lítosti.....	63
9.1.	Základní charakteristika § 197 TZ.....	63
9.2.	Aplikace zvláštního ustanovení o účinné lítosti dle § 197 TZ a jeho předpoklady ...	64
9.3.	Závěr.....	68
10.	Trestání	69
10.1.	Odnětí svobody	72
10.2.	Domácí vězení	74
10.3.	Obecně prospěšné práce.....	74
11.	Komparace české právní úpravy s právní úpravou cizích zemí	76
11.1.	Spolková republika Německo	76
11.2.	Slovenská republika	79
11.3.	Rakouská republika.....	81
12.	Úvahy de lege ferenda	84
12.1.	Dekriminalizace trestného činu zanedbání povinné výživy.....	84
12.2.	Zálohované výživné	86
	Závěr.....	91
	Seznam použitých pramenů:	94
	Komentářová literatura:.....	94
	Monografie, učebnice:.....	94
	Časopisecké články:	94
	Internetové zdroje:.....	95
	Judikatura:	96
	Zahraniční zdroje:	97
	Statistiky:.....	98
	Právní předpisy a mezinárodní smlouvy:	98
	Ostatní:	100
	Seznam použitých zkratk.....	101

Shrnutí.....	102
Summary	103
Název práce:.....	104
Thesis title:	104
Klíčová slova:	104
Keywords:	104

Úvod

Trestní právo představuje právní odvětví, jež poskytuje ochranu nejvýznamnějším hodnotám a zájmům celé společnosti, kdy nepostačuje uplatnění ostatních, ať už právních či mimoprávních nástrojů. V případě trestného činu zanedbání povinné výživy, zakotveného ve IV. hlavě trestního zákoníku, je tímto chráněným zájmem nárok oprávněné osoby na výživu, resp. řádné plnění vyživovací povinnosti ze strany osoby povinné. Tyto vztahy vyplývají z předpisů rodinného práva, přičemž i jejich případná ochrana je částečně upravena již ustanoveními práva soukromého. Trestní právo by zde tudíž mělo beze zbytku představovat prostředek *ultima ratio* nastupující až v okamžiku, kdy je tato soukromoprávní ochrana nedostatečná. Avšak právě trestný čin zanedbání povinné výživy bývá v poslední době stále častěji uváděn jako příklad trestného činu, u něhož je kriminalizace přinejmenším diskutabilní. V odborné veřejnosti se objevují hlasy volající po úpravě či alespoň po částečné dekriminalizaci tohoto trestného činu. Argumentují nejen zásadou subsidiarity trestní represe, ale i specifickým charakterem tohoto trestného činu, kdy represivní funkce trestního práva nedosahuje takového významu jako naplnění zájmu oprávněné osoby, tj. řádné plnění vyživovací povinnosti. Tyto názory pak značně posiluje skutečnost, že tato trestná činnost patří mezi nejfrekventovanější trestné činy páchané na území České republiky a značně tak zatěžuje celý trestní aparát. I sebemenší změny a novelizace, vztahující se k této trestné činnosti, mají tedy velký vliv na počet pachatelů, přeplněnost věznic či možnosti uspokojení oprávněných osob.

Právě tyto skutečnosti mě vedly k výběru daného tématu a k podrobnější analýze tohoto trestného činu. Cílem mé práce je popsat trestný čin zanedbání povinné výživy s důrazem na některé jeho problematické aspekty, shrnout jeho vývoj v našem právním systému, zhodnotit jej po kriminologické stránce a stručně ho porovnat s právní úpravou zemí, jež tradičně nejvíce český právní řád ovlivňují. Splnění těchto úkolů by mi mělo umožnit lépe uchopit problematiku tohoto trestného činu, zejména s ohledem na případnou jeho dekriminalizaci a připravenost našeho právního řádu na tento krok.

Takto vytyčeným cílům poté odpovídá i struktura členění mé práce, která je rozdělena do celkem dvanácti kapitol. V první kapitole se věnuji základní charakteristice a popisu trestného činu zanedbání povinné výživy, následují úvodní výklady, zaměřené na princip subsidiarity trestní represe a kriminologické aspekty daného trestného činu. Třetí kapitola sleduje historický vývoj trestného činu zanedbání povinné výživy, který je v našem právním řádu stabilní a tradiční součástí trestního práva. Následující čtyři kapitoly se věnují se tzv. obligatorním, resp. typových znaků skutkové podstaty trestného činu, kterými se jednotlivé trestné činy od sebe odlišují. Těmito znaky jsou dle obecné teorie trestního práva objekt, který charakterizuje společenskou hodnotu či zájem chráněný trestním právem, objektivní stránka trestného činu, tedy určité jednání, následek a příčinnou souvislost mezi nimi, subjekt, jinými slovy pachatel trestného činu a v neposlední řadě subjektivní stránka trestného činu, definovaná jako vnitřní psychický vztah pachatele k protiprávnímu jednání. Následující kapitoly osm a devět se věnují institutům zakotveným v § 196a a § 197 trestního zákoníku, tedy zvláštnímu ustanovení o trestání a zvláštní účinné lítosti. Obecnou rovinu trestání této trestné činnosti popisuje kapitola desátá, výše nastíněnou komparaci české právní úpravy s právními řády Německé spolkové republiky, Slovenské republiky a Rakouské republiky kapitola jedenáctá. Poslední kapitola mé práce je věnována úvahám *de lege ferenda* s důrazem na stále diskutovanější institut zálohovaného výživného. Součástí této kapitoly je také anketa mezi odborníky z různých oblastí právního systému, jež dále přispěla k naplnění zde vytyčených cílů mé práce.

Při zpracování tématu jsem pracovala s celou řadou pramenů, uvedených v Seznamu použitých pramenů v závěru této práce. Základem při jeho uchopení mi byly aktuální komentáře a učebnice trestního práva hmotného. Vzhledem k tomu, že tato problematika úzce souvisí také s právem rodinným, jsem pro některé kapitoly (zejména pro kapitolu č. 4) využila také komentáře a učebnice práva rodinného, resp. občanského. Cenným zdrojem byla také poměrně bohatá judikatura, především Nejvyššího soudu, dále pak časopisecké články, při zpracování kriminologických aspektů také statistické přehledy kriminality, zveřejněné na příslušných webových stránkách Policie ČR či Ministerstva spravedlnosti ČR. V neposlední řadě musím zmínit i monografii Adolfa Dolenského, která, ačkoli pochází již z roku 1964, je

v řadě věcí stále aktuální a dosud představuje jedinou ucelenější publikaci zpracovanou na toto téma. Při zpracování pramenů je možné si povšimnout zvýšené pozornosti věnující se tomuto trestnému činu v poslední době, a to především ze strany kriminologického výzkumu, což potvrzuje výše zmíněné diskuze o možné úpravě této trestné činnosti.

Text diplomové práce vychází z právní úpravy platné a účinné ke dni 1. 3. 2016.

1. Základní charakteristika trestného činu zanedbání povinné výživy a jeho systematické zařazení v trestním zákoníku

Před hlubším výkladem dané problematiky je třeba se nejprve věnovat základní charakteristice trestného činu zanedbání povinné výživy, tedy jeho definici, systematickému zařazení v rámci trestního práva a následné kategorizaci tohoto trestného činu podle různých hledisek.

1.1. Zákonné znění trestného činu zanedbání povinné výživy a souvisejících ustanovení

Trestný čin zanedbání povinné výživy nalezneme v současné právní úpravě v ustanovení § 196 trestního zákoníku, zákona č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TZ“), a to v následujícím znění:

§ 196

Zanedbání povinné výživy

(1) Kdo neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než čtyři měsíce, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.

(2) Kdo se úmyslně vyhýbá plnění své zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než čtyři měsíce, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

(3) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán, vydá-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 oprávněnou osobu nebezpečí nouze.

S citovaným § 196 TZ jsou pak nedílně spjata následující dvě ustanovení. Jde o poměrně nové zvláštní ustanovení o trestání zakotvené v § 196a TZ a zvláštní ustanovení o účinné lítosti upravené v § 197 TZ. V obou případech jde o speciální

instituty aplikovatelné pouze v souvislosti s § 196 TZ, které tak mají přednost před obecnější úpravou těchto institutů v obecné části TZ¹. Znění těchto dvou ustanovení je následující:

§ 196a

Zvláštní ustanovení o trestání

Pachateli trestného činu zanedbání povinné výživy (§ 196) může soud uložit jako přiměřené omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 i přiměřené omezení, aby se zdržel řízení motorových vozidel. Toto přiměřené omezení soud uloží zejména tehdy, je-li důvodná obava, že povinnost uhradit dlužné výživné bude mařena nebo ztěžována.

§ 197

Zvláštní ustanovení o účinné lítosti

Trestní odpovědnost za trestný čin zanedbání povinné výživy (§ 196) zaniká, jestliže trestný čin neměl trvale nepříznivých následků a pachatel svou povinnost dodatečně splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek.

1.2. Systematické zařazení

Z hlediska systematického rozdělení trestných činů patří zanedbání povinné výživy do skupiny trestných činů proti rodině a dětem. Vedle trestního práva je ochrana těchto hodnot zakotvena již na ústavněprávní úrovni² a v celé řadě mezinárodních dokumentů, jimiž je Česká republika vázaná.³ V současném kodexu trestního práva bychom jejich ochranu našli v samostatné IV. hlavě. Vzhledem k tomu, že zákonodárce uspořádal TZ podle významu, jež přikládá chráněným hodnotám, prozrazuje ono zařazení trestných činů proti rodině a dětem do IV. hlavy TZ, jak prioritní je pro zákonodárce ochrana těchto hodnot. Trestné činy ohrožující zájmy

¹ § 48 odst. 4 a § 33 TZ

² Čl. 32 Listiny základních lidských práv a svobod

³ Např. Úmluva o ochraně lidských práv a svobod a její Protokoly, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Úmluva o právech dítěte atd.

rodiny a dětí tak následují ihned po trestných činech zasahujících do nejvýznamnějších práv a svobod člověka.⁴ Mimo zmíněnou IV. hlavu, která soustřeďuje ochranu rodiny a dětí v jedné části trestního kodexu, je dále možné nalézt ochranu těchto hodnot i v jeho jiných částech,⁵ případně i v dalších právních předpisech.⁶ Důležitým pojmem pro tuto skupinu trestných činů je pak legální definice dítěte obsažená v § 126 TZ.⁷

Typickým znakem pro IV. hlavu TZ, který je charakteristický právě i pro trestný čin zanedbání povinné výživy, je jeho odkazovací skutková podstata, kdy je trestnost tohoto trestného činu odvozována z mimotrestních předpisů, v tomto případě z druhé části občanského zákoníku (dále jen „OZ“)⁸, zabývající se rodinným právem, resp. ze zákona o registrovaném partnerství⁹. V plné míře se zde tak projevuje charakteristika českého právního řádu jako provázaného systému, který, „*byť vnitřně diferencovaný na jednotlivá právní odvětví, tvoří jednotu a jako s takovým je třeba s ním zacházet při aplikaci jednotlivých ustanovení a institutů.*“¹⁰

1.3. Kategorizace trestného činu zanedbání povinné výživy

Vedle rozdělení trestných činů dle významu chráněného zájmu do jednotlivých hlav TZ můžeme trestné činy dále dělit podle nejrůznějších hledisek:¹¹

Z hlediska teoretického třídění trestných činů dle jejich závažnosti je trestný čin zanedbání povinné výživy ve všech jeho třech odstavcích přečinem dle § 14 odst. 2 TZ. Tento trestný čin je možné spáchat jak v nedbalostní, tak v úmyslné formě zavinění, přičemž zákonodárcem stanovený trest odnětí svobody za úmyslné zanedbání povinné výživy nepřekračuje hranici trestní sazby pěti let.

⁴ CHROMÝ, J. Trestněprávní ochrana mládeže v návrhu trestního zákoníku. Trestní právo. 2009, č. 2, s. 18-20.

⁵ Např.: § 337 odst. 4 TZ, nepřímo i v § 187, 190, 191 odst. 2, 192, 193, 193a, 193b TZ

⁶ § 30 a 31 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích

⁷ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 629.

⁸ Zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁹ Zák. č. 115/2006 Sb. o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů

¹⁰ Nález ÚS ČR ze dne 8.11.2001, sp.zn. IV.ÚS 564/2000, [dostupné v systému ASPI].

¹¹ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4: vyd. Praha: Leges, 2014, s. 131-134.

Co do možného způsobu jednání je § 196 odst. 1 TZ u zanedbání povinné výživy trestným činem pravým omisivním, tedy takovým, který nelze naplnit jinak než opomenutím. Skutková podstata je ze strany pachatele dokonána až „*marným uplynutím lhůty pro splnění dané povinnosti, a dokončen je až posledním dnem toho měsíce, za který se má výživné platit.*“¹² Jiná situace nastává u § 196 odst. 2 TZ. Zde již nestačí „pouhé“ neplnění zákonné vyživovací povinnosti, nýbrž je zde vyžadován určitý prvek pachatelova konání, spočívající v úmyslném vyhýbání se zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného. Pachatel v tomto případě svou povinnost nejenže neplní, ale navíc podniká aktivní kroky, aby se takovéto povinnosti zbavil, zmařil ji či ji přinejmenším podstatně oddálil.¹³

Podle druhu následku řadíme zanedbání povinné výživy mezi trestné činy ohrožovací, neboť trestní odpovědnost pachatele je zde při splnění dalších podmínek dána i při „pouhém“ potencionálním ohrožení oprávněného na výživě, které však nenastalo, např. z důvodu poskytnutí pomoci od třetí osoby. Toto pravidlo platí v obměněné formě i pro § 196 odst. 3 TZ, k jehož dokonání postačí být potencionální nebezpečí nouze u oprávněné osoby.¹⁴

Z hlediska vyvolání účinku jde o trestný čin čistě formální (činnostní), tzn., že se pro účely naplnění jeho skutkové podstaty nevyžaduje žádný účinek či výsledek, projevující se na hmotném předmětu útoku, tedy např. ztížená situace oprávněného.¹⁵

Ke spáchání trestného činu zanedbání povinné výživy dojde pouze v případě naplnění minimální doby neplnění zákonné vyživovací povinnosti, kterou zákonodárce explicitně stanovil ve skutkové podstatě na dobu delší než 4 měsíce. Jde tedy o trestný čin trvající delší dobu, přičemž v odborné literatuře nepanuje úplná shoda ohledně toho, zda se jedná o pokračování trestného činu či trestný čin trvající.

¹² Rozsudek NS ČR ze dne 23.11.2011, sp.zn. 7 TZ 90/2011, [dostupné v systému ASPI].

¹³ ŠAMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. §140 až 421. Komentář. 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 2012, s. 1922.

¹⁴ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 131.

¹⁵ JELÍNEK, J. a kol., 2014, s. 131.

Větší část literatury¹⁶ a v tomto ohledu poměrně konstantní judikatura Nejvyššího soudu¹⁷ je toho názoru, že se jedná o trestný čin trvajících, tedy takový, kdy pachatel vyvolá protiprávní stav (tj. neplní svou zákonnou povinnost vyživovat či zaopatřovat jiného) a tento stav pak po delší dobu udržuje.¹⁸ Vyskytují se však i názory¹⁹, že jde o pokračování trestného činu s prvky trestného činu hromadného, neboť k naplnění jeho skutkové podstaty je třeba nesplnění několika alimentálních dávek, které chápe jako jednotlivé dílčí útoky.

Přestože není povaha zanedbání povinné výživy v tomto směru zcela nesporná, nebude mít tato skutečnost většího významu pro určení správného časového okamžiku oddělujícího jeden skutek od druhého ve smyslu § 12 odst. 11 zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále také „TŘ“), který zní: *"pokračuje-li obviněný v jednání, pro které je stíhán, i po sdělení obvinění, posuzuje se takové jednání od tohoto úkonu jako nový skutek."* Dle judikatury *„zde není pochyb o tom, že pojmem "pokračuje-li v jednání" se nerozumí pouze pokračování v jednání při pokračujícím trestném činu, ale i pokračování v jednání při trestných činech trvajících nebo hromadných, neboť "pokračováním v jednání" jsou i jednotlivé dílčí akty u trestných činů hromadných a udržování protiprávního stavu u trestných činů trvajících. Není proto podstatné, je-li trestný čin zanedbání povinné výživy posuzován jako trestný čin trvajících či trestný čin pokračujících s prvky trestného činu hromadného, mezníkem oddělujícím jeden skutek a jeden tento trestný čin je sdělení obvinění“²⁰*, jimž je okamžik zahájení trestního stíhání²¹. Od tohoto okamžiku se další jednání pachatele považuje za samostatný

¹⁶ Např.: ŠAMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. §140 až 421. Komentář. 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 2012, s. 1920.; DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽÍČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1064.; CHROMÝ, J. Kriminalita páchaná na mládeži. 1. vyd. Praha: Linde, 2010, s. 145.

¹⁷ Např.: rozh. č. 27/1969 Sb. rozh. tr.; rozh. č. 32/2007 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI].

¹⁸ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vyd.. Praha: Leges, 2014, s. 158.

¹⁹ Srov. např. ŠAMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 635.; JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 630.; DOLENSKÝ, A. Zanedbání povinné výživy. Acta Universitatis Carolinae - Iuridica 2. Praha: Univerzita Karlova, 1964, s 50-52.

²⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 25.2.2003, sp.zn. II. ÚS 187/02, [dostupné v systému ASPI].

²¹ Takovým okamžikem je pak doručení usnesení o zahájení trestního stíhání obviněnému. U zkráceného přípravného řízení (§179 a násl. TŘ) nastávají účinky sdělení obvinění doručením návrhu na potrestání obviněnému.

nový skutek. Podstatnější se onen spor jeví pouze v souvislosti se zásadou uvedenou v § 12 odst. 12 TŘ „*kdy lze jednotlivé dílčí útoky pokračujícího trestného činu pokládat za samostatné skutky v procesním smyslu a kdy je možné o nich rozhodovat rozdílným způsobem.*“²² Pokud tedy přijmeme menšinový názor, že zanedbání povinné výživy je trestný čin pokračující, bude soud v konkrétním případě moci rozhodnout o neplnění jednotlivých sporných alimentálních dávek samostatně (např. zprošťujícím výrokem). V případě přijetí zanedbání povinné výživy jakožto pokračujícího trestného činu s prvky trestného činu hromadného bude soud nucen rozhodnout tak, že tyto dávky nepojme do popisu skutku ve výroku o vině odsuzujícího rozsudku, tedy je z popisu skutku pouze vypustí.²³ Praktický dopad tedy nebude ani v tomto případě příliš významný.

²² Usnesení NS ČR ze dne 24. 6. 2009, sp. zn. 3 Tdo 544/2009, [dostupné v systému ASPI].

²³ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vyd.. Praha: Leges, 2014, s. 136-142.

2. Úvodní výklady

2.1. Subsidiarita trestní represe

Zásada subsidiarity trestní represe patří mezi základní zásady trestního práva a jako taková je v TZ vyjádřena v § 12 odst. 2 TZ, podle kterého „*trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu*“, přičemž obě tyto podmínky musí být splněny kumulativně.²⁴

Princip subsidiarity trestní represe představuje materiální korektiv neboli doplnění přísně formálního pojetí trestného činu definovaného dle § 13 odst. 1 TZ, které pomocí svých materiálních podmínek změkčuje. Smyslem této zásady je především to, aby stát uplatňoval prostředky trestního práva zdrženlivě, to znamená pouze ve společensky škodlivých případech a jenom tam, kde ostatní právní nástroje selhávají či nejsou efektivní. Použití trestního práva je nutno zvažovat až jako poslední možnost ochrany dotčených společenských zájmů,²⁵ tedy jako prostředek *ultima ratio*. Není tedy možné, aby byly prostředky trestního práva využívány pro řešení bagatelních protiprávních jednání, přestože se tyto prostředky často vyznačují vyšší rychlostí, efektivností a menší nákladností, a to zvláště ve srovnání s ostatními nástroji, např. občanského či správního práva.²⁶

Tento nežádoucí přístup k trestnímu právu bývá často zmiňován právě v kontextu s trestným činem zanedbání výživy. Oprávněné osoby velmi často upřednostňují nástroje trestního práva dříve, než je zcela vyčerpáno občanskoprávní řešení daného problému a tím je zásada subsidiarity trestní represe de facto popřena. Za tímto postupem se často skrývá nejenom snaha o vyřizování si osobních sporů mezi

²⁴ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 34.

²⁵ Rozhodnutí NS ČR ze dne 21. 3. 2007, sp. zn. 5 Tdo 278/2007; obdobně nález ÚS ČR ze dne 25. 11. 2003, sp. zn. I. ÚS 558/01, [dostupné v systému ASPI].

²⁶ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 37.

oprávněným (resp. jeho zákonným zástupcem) a povinným, ale především fakt, že nástroje civilního práva pro vymáhání dlužného výživného často nejsou dostatečně funkční a oprávnění se tak uchylují k trestnímu právu jako k efektivnějšímu řešení. Ani jeden z těchto skrytých motivů však pochopitelně není (a nesmí být) vysvětlením pro častou aplikaci tohoto trestného činu.

Na straně druhé je však třeba zmínit skutečnost, že TZ nepodmiňuje možnost podání trestního oznámení v této věci tím, že by se oprávněný nejprve musel neúspěšně pokusit domoci se svého nároku nástroji práva občanského, jakkoli se takovýto postup jeví ideálním. Pokud lze na základě takového trestního oznámení učinit podezření ze spáchání trestného činu, nemají orgány činné v trestním řízení ani jinou možnost, než takové oznámení přijmout a začít se danou věcí zabývat.²⁷

Řešení těchto situací není zřejmě možno vyřešit paušálním způsobem. Velká část odpovědnosti bude spočívat na orgánech činných v trestním řízení, které by měly oznamovatele řádně poučit nejen o účelu trestního řízení, ale i o možnosti domoci se svého nároku nástroji práva občanského. To zvláště v situacích, kdy trestní odpovědnost pachatele bude sporná a případný výsledek trestního řízení nejistý, nehledě na skutečnost, že oznamovateli jde (či alespoň mělo by jít) především o zaplacení dlužného výživného, nikoli o potrestání pachatele. Nicméně orgány činné v trestním řízení si zde budou muset počínat více než opatrně, a to s ohledem na dodržení zásad oficiality a legality. Je však otázkou, nakolik lze v praxi po orgánech činných v trestním řízení požadovat takto široce individuální přístup, navíc s rizikem porušení základních zásad trestního řízení. Takovýto postup tak zůstane i nadále spíše vzorovým příkladem, neboť v praxi jsou trestní řízení zahajována po téměř každém oznámení v této věci. Vzhledem k vysokému počtu těchto trestních oznámení se pak orgány činné v trestním řízení, ale i jiné části trestněprávního aparátu, potýkají s celou řadou navazujících problémů. Těmito problémy se budu podrobněji zabývat v následující kapitole 2.2., věnující se kriminologickým aspektům trestného činu.

²⁷ ŠTULIK, J. Trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 TZ. Praha, 2011, s. 14. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Katedra trestního práva. Vedoucí rigorózní práce Marie Vanduchová.

2.2. Kriminologické aspekty zanedbání povinné výživy

Trestný čin zanedbání povinné výživy patří mezi vůbec nejfrekventovanější trestné činy páchané na území České republiky. Z dlouhodobého hlediska zaujímá dokonce druhé místo mezi nejčastěji páchanými trestnými činy na území ČR vůbec, a to hned za trestným činem krádeže a těsně před trestným činem maření úředního výkonu a rozhodnutí.²⁸

Následující tabulka, viz Tabulka 1, znázorňuje počty všech trestně stíhaných pachatelů za trestný čin zanedbání povinné výživy k poměru všech trestně stíhaných osob za veškerou trestnou činnost v ČR. Použita byla data za posledních 10 let, tedy od roku 2005 do roku 2014. Průměrný procentuální výsledek za toto období činí 9,9 %.²⁹

Rok	Celkový počet trestně stíhaných pachatelů	Počet trestně stíhaných osob za trestný čin zanedbání povinné výživy	Procentuální poměr
2005	121 511	11 162	9,2
2006	122 753	10 397	8,5
2007	127 718	9 164	7,1
2008	122 053	9 183	7,5
2009	123 235	10 922	8,9
2010	112 477	13 367	11,9
2011	114 975	13 786	12,0
2012	113 024	12 800	11,3
2013	117 670	13 280	11,3
2014	114 608	12 494	10,9

Tabulka 1 – Počet trestně stíhaných pachatelů za trestný čin zanedbání povinné výživy k poměru všech trestně stíhaných pachatelů

²⁸ Policie ČR. Statistické přehledy kriminality 2005-2014. [online]. 2015. [cit. 9. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>.

²⁹ Tamtéž.

Z tabulky lze vyčíst, jak došlo v souvislosti s přijetím nového TZ, s účinností od roku 2010, k nárůstu trestně stíhaných osob za trestný čin zanedbání povinné výživy. Důvodem bylo zpřísnění trestní represe spočívající ve vymezení doby trvání trestného činu, viz kapitola 5.1.3. Z tabulky je patrné, že se počet pachatelů za tuto trestnou činnost mírně zvyšoval již před novým trestním kodexem, následkem zmíněného zpřísnění však došlo ke skokovému nárůstu pachatelů o 2 %. Při tak frekventovaném trestném činu jako je zanedbání povinné výživy představují tato 2 % téměř dva a půl tisíce dalších pachatelů, kteří dále zatížili již tak zatížený trestní aparát. Reakcí na tento nežádoucí nárůst vězeňské populace bylo opětovné zmírnění trestních sazeb v souvislosti s novelou č. 390/2012 Sb., s účinností od 8. 12. 2012, označovanou jako tzv. vězeňská novela. Jak je však z předestřených údajů patrné, navzdory více než dvouleté účinnosti předmětné novely klesá počet stíhaných osob za zanedbání povinné výživy jen velmi pozvolna a na původní hodnotu se dosud ani zdaleka nevrátil.

Dalším údajem, který stojí za povšimnutí, je množství osob, které jsou za trestný čin zanedbání povinné výživy odsouzeny nejpřísněji, tedy nepodmíněným trestem odnětí svobody, viz Graf 1. Použitá data jsou sesbírána za stejné časové období jako u předchozí tabulky, tedy v období 2005-2014.³⁰

³⁰ Ministerstvo spravedlnosti ČR. Statistické ročenky kriminality 2005-2014. [online]. 2015. [cit. 10. 11. 2015]. Dostupné z: <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>.

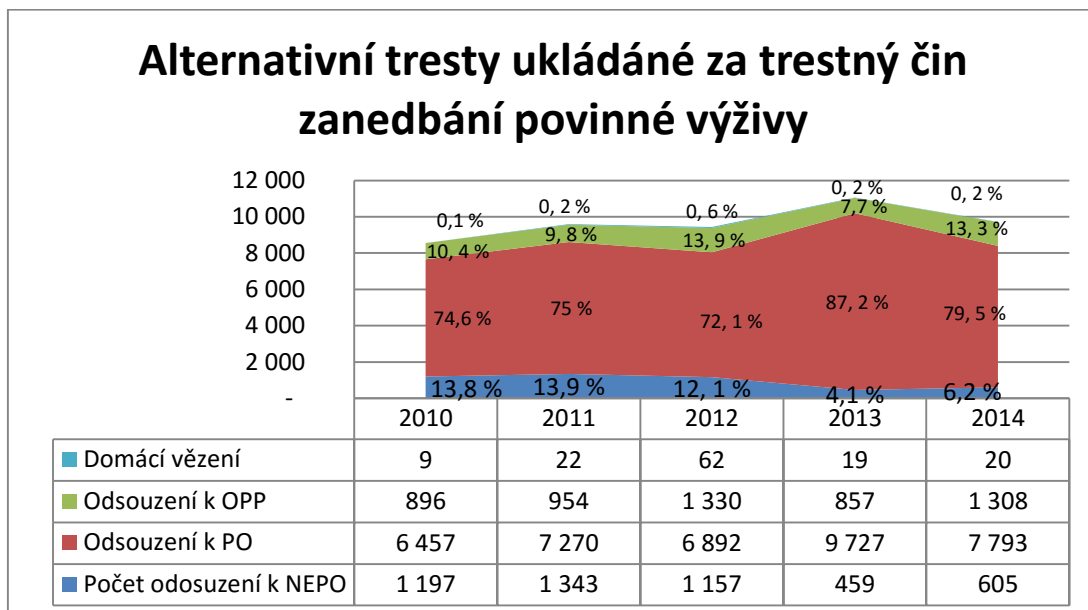

Graf 1 – Počet odsouzených za trestný čin zanedbání povinné výživy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody

Z grafu je jasně patrný výrazný pokles takto trestaných osob po již zmíněné novele č. 390/2012 Sb., která nejenom zmírnila trestní sazby, ale dále doplnila § 55 odst. 2 TZ o podmínku, že za trestný čin zanedbání povinné výživy lze uložit nepodmíněný trest pouze v případě, že uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo pokud není naděje, že by pachatele bylo možno napravit jiným trestem. S odkazem na statistické údaje se tento krok jeví jako velmi účinný, neboť pokles za poslední dva roky, kdy je předmětná novela účinná (vzhledem k nabytí účinnosti se nedá počítat s jejím výrazným prominutím do roku 2012), klesl počet nepodmíněně odsouzených osob za tento trestný čin o bezmála dvě třetiny. Lehce znepokojivý je opětovný nárůst takto sankcionovaných osob v posledním roce měření, avšak vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o jediný rok, nelze z daného zvýšení vyvozovat žádné dlouhodobější závěry.

V souvislosti s výše uvedeným lze logicky vypočítat nárůst ukládaných alternativních trestů, tj. podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody, resp. podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, trestu obecně prospěšných prací a trestu domácího vězení, viz Graf 2. Do výčtu nebyl zařazen peněžitý trest, a to z důvodu, že jeho uložení za uvedenou trestnou činnost není vhodné a v praxi se tedy v podstatě nevyskytuje. Vzhledem k chybějícím

statistickým údajům se v tomto případě jedná pouze o období mezi léty 2010-2014, tedy o 5 let.³¹

Graf 2 – Množství alternativních trestů uložených za trestný čin zanedbání povinné výživy

Pomineme-li marginální počet uložených trestů domácího vězení, lze z daného grafu potvrdit již výše uvedené skutečnosti. Zmíněnou novelou TZ došlo k žádoucímu nárůstu uložení trestů podmíněného odsouzení a obecně prospěšných prací, poměr uložených nepodmíněných trestů naopak od roku 2012 viditelně poklesl.

Přestože lze z výše uvedeného vypozařovat jisté pozitivní tendence k sankcionování pachatelů přednostně prostřednictvím alternativních trestů nespojených s odnětím svobody, je počet pachatelů tohoto trestného činu pořád značný, a to jak obecně, tak co do počtu nepodmíněně odsouzených pachatelů. S ohledem na takovéto množství pachatelů i na specifický charakter tohoto trestného činu, kdy represivní funkce trestu nedosahuje takového významu jako naplnění zájmu oprávněné osoby tj. plnění vyživovací povinnosti, vznikají v souvislosti s tímto trestným činem následující problémy:

³¹ Tamtéž.

2.2.1. Přeplněnost věznic

S ohledem na nedostatečnou kapacitu ubytovacích prostor ve většině českých věznicích je počet osob ve výkonu trestu za trestný čin zanedbání povinné výživy i přes jeho určitý pokles v poslední době stále velkým problémem. Tyto osoby tvoří významnou část všech odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, v letech 2005-2014 tvořil jejich počet v průměru 6,9 % ke všem nepodmíněně odsouzeným.³² Tzv. „neplatiči výživného“ tak významně přispívají k „*fatální přeplněnosti věznic, což má nepříznivý dopad na celkovou hospodárnost*“³³, nehledě na fakt, že věznice pak postrádají více míst pro pachatele mnohem závažnějších a pro společnost nebezpečnějších jednání.

2.2.2. Nenaplnění účelu trestního řízení z pohledu oprávněného

Účelem drtivé většiny trestních oznámení podaných v této věci není ani tak touha po potrestání pachatele, jako spíše snaha, aby povinná osoba svou povinnost pod hrozbou trestní sankce co nejdříve splnila. Vzhledem k tomuto faktu se případné pachatelovo odsouzení k nepodmíněnému trestu odnětí svobody jeví pro oprávněnou osobu jako medvědí služba. Pracovní uplatnění vězněných osob je obecně značně problematické, nehledě na fakt, že pracovní místa jsou přednostně využita u odsouzených odpykávající si dlouhodobé tresty. To případné zaměstnání odsouzených pro zanedbání povinné výživy dále ztěžuje, neboť u nich je nejčastěji uplatňován pouze krátkodobý trest odnětí svobody do dvou let. Není tedy výjimkou, že tito odsouzení zůstávají ve výkonu trestu odnětí svobody bez práce a jejich osobní dluh na výživném nikterak neklesá.³⁴

³² Vězeňská služba ČR Statistické ročenky Vězeňské služby ČR 2005-2014. [online]. 2015. [cit. 27. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>.

³³ SKLENIČKA, J., ROZUM, J. K problematice neplacení výživného. Trestněprávní revue. 2014. č. 10. s. 239-244.

³⁴ SKLENIČKA, J., ROZUM, J., 2014, s. 239-244.

2.2.3. Nemožnost ukládání alternativních trestů

Na problémy popsané v předcházejících bodech se zákonodárce snažil reagovat posílením subsidiárního ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody v souvislosti s tímto trestným činem. Naposledy se tak stalo již zmíněným doplněním § 55 odst. 2 TZ v rámci novely č. 390/2012 Sb. Na vůli zákonodárce pak navazuje snaha soudní praxe ukládat za tento trestný čin převážně podmíněný trest odnětí svobody, trest domácího vězení či trest obecně prospěšných prací. Toto řešení však nebude moci být aplikováno v každé situaci. V případě opakovaně ukládaných alternativních trestů, jež se, s ohledem na recidivující chování pachatele, nadále jeví jako bezúčelné, nemají soudy jinou možnost, než uložit nepodmíněný trest odnětí svobody.³⁵

2.2.4. Počet recidivujících pachatelů

S předcházejícím bodem úzce souvisí i vysoký počet recidivujících pachatelů této trestné činnosti, včetně tzv. vězeňských recidivistů. Jen za rok 2014 bylo soudem označeno na 636 recidivistů³⁶, což tvoří 5 % z celkového počtu pachatelů za tento trestný čin v daném roce. Je zřejmé, že u tohoto typu pachatelů selhává jak represivní, tak výchovný efekt trestní sankce.³⁷ Tito pachatelé v drtivé většině případů o oprávněnou osobu nejeví sebemenší zájem a výživné chápou jako příspěvek osobě, která má dítě ve své péči. Často také nejsou schopni pravidelného pracovního výkonu, tím méně ve výkonu trestu odnětí svobody.³⁸

³⁵ SKLENIČKA, J., ROZUM, J., 2014, s. 239-244.

³⁶ Ministerstvo spravedlnosti ČR. Statistické ročenky kriminality 2005-2014. [online]. 2015. [cit. 10. 11. 2015]. Dostupné z: <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>.

³⁷ SKLENIČKA, J., ROZUM, J. K problematice neplacení výživného. Trestněprávní revue. 2014. č. 10. s. 239-244.

³⁸ KRUTSKÝ, I.; MAREŠOVÁ, A.; NOVOTNÁ, J. Alimentační povinnost k dítěti v současných měnících se životních podmínkách (nástin některých současných a očekávaných problémů a názory na jejich možné řešení). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 1991, s. 10.

2.2.5. Finanční a administrativní zatížení státního aparátu

Posledním co do výčtu, nikoli však do významu, je útrata nemalých finančních prostředků státu vynaložených na trestní řízení a následně na zajištění výkonu trestu. Za zmínku v této souvislosti stojí i značné administrativní zatížení orgánů činných v trestním řízení, které se v důsledku vyšetřování této trestné činnosti nemohou více věnovat trestným činům leckdy společensky mnohem nebezpečnějším.³⁹

³⁹ ŘÍHA, M. K trestnému činu zanedbání povinné výživy. Trestní právo. 2008, č. 6, s. 19.

3. Vývoj trestného činu zanedbání povinné výživy

3.1. Úvod a počátky legislativních úprav v této oblasti

V následující kapitole je věnována pozornost historickému vývoji trestného činu zanedbání povinné výživy. Stejně jako všechny ostatní trestné činy, které dnes řadíme do kategorie trestných činů proti rodině a dětem, je i otázka neplnění povinné výživy a její kriminalizace neoddelitelně spjata s politickými a především sociálními změnami ve společnosti. S ohledem na poměrně plynulý nepřekotný vývoj tohoto trestného činu upozorňuji u jednotlivých citovaných úprav pouze na nejvýznamnější změny, přičemž největší pozornost věnuji až úpravám, proběhnuvších v posledních letech.

Otázkou trestní sankce za zanedbávání náležité výchovy a výživy dětí se začaly právní systémy jednotlivých zemí zabývat až na přelomu 19. a 20. století. Legislativy evropských států do té doby nedostatečnou péči o děti z hlediska trestního práva neřešily, a to i vzhledem k marginálnímu počtu oficiálně rozpadlých manželství. Ztráta živitele a následná absence jeho příjmů tak nebyla častým jevem, který by bylo třeba z právního hlediska upravovat. Výraznou změnu tohoto stavu představoval až nástup průmyslové revoluce a s ní spjatá mobilita obyvatelstva a zpřetrhání tradičních rodinných svazků. Počet dětí, které zůstávaly s matkou často bez prostředků, se rapidně zvýšil a s ním i rostoucí dětská kriminalita, což se brzy odrazilo v zákonech jednotlivých zemí. Není tak divu, že první zákonné tresty za neplnění vyživovací povinnosti rodičů ke svým dětem pocházejí z hospodářsky nejvyspělejších zemí, jako byla Velká Británie a Francie⁴⁰, jež byly těmito změnami ve společnosti zasaženy jako první.⁴¹

⁴⁰ Např. Act for the punishment of idle and disorderly persons and rogues and vagabonds z roku 1824

⁴¹ DOLENSKÝ, A. Zanedbání povinné výživy. Acta Universitatis Carolinae - Iuridica 2. Praha: Univerzita Karlova, 1964, s. 8–9.

3.2. Československo do roku 1950

Na našem území se snaha o trestněprávní řešení tohoto problému poprvé objevila až ve třicátých letech, opět v souvislosti s dalšími socioekonomickými změnami, tentokrát s nastupující hospodářskou krizí. V Československu v té době platil dualismus dvou trestních kodexů, rakouského trestního zákona⁴² z roku 1852 a jeho uherského protějšku z roku 1878, a potřeba reformy trestního zákonodárství se jevila jako nezbytná. Nový trestní kodex měl reagovat na tehdejší problémy ve společnosti a inspirovat se již vzniklými moderními zákoníky západní Evropy.⁴³ V přípravné osnově nakonec nerealizovaného trestního zákona z roku 1926 se tak v § 249 vůbec poprvé na našem území objevuje základ dnešní skutkové podstaty trestního činu zanedbání povinné výživy, byť zatím v určité směsici s dnes samostatnou skutkovou podstatou trestného činu opuštění dítěte a svěřené osoby. Podle tohoto ustanovení měl být pachatelem ten, „*kdo úmyslně nebo z hrubé nedbalosti svou povinnost pečovat o nezletilého poruší tak, že je vydán nebezpečí zpustnutí, nouzi, nebo že musí, aby nebyl vydán nouzi, býti podporován odjinud a kdo odloží nebo opustí dítě, aby se ho zbavil*“.⁴⁴

Přestože přípravy nového trestního kodexu skončily neúspěchem, oblast neplnění výživného se nakonec stala platnou součástí tehdejšího práva. Zákon č. 4/1931 Sb. z. a n., na ochranu osob oprávněných požadovat výživu, výchovu nebo zaopatření, označovaný jako tzv. alimentační zákon upravoval danou oblast ve § 8 odst. 1. Účinnost ochrany oprávněného však byla znatelně oslabena exkulpačními ustanoveními ve smyslu § 8 odst. 2. Kritizováno bylo především ustanovení, podle něhož se pachatel stal beztrestný, mohl-li se důvodně spoléhat na odvrácení nouze jinou osobou k tomu způsobější. Za šťastné se nepokládala ani konstrukce zakotvená v § 9 odst. 1 daného zákona, podle kterého se trestný čin stíhal pouze na návrh oprávněného. Na druhou stranu je třeba říci, že alimentační zákon již velmi

⁴² Trestní zákon č. 117/1852 ř.z., zákon o zločinech, přečinech a přestupcích

⁴³ Za vzor sloužily především rakouské a švýcarské osnovy.

⁴⁴ DOLENSKÝ, Adolf. Zanedbání povinné výživy. Acta Universitatis Carolinae - Iuridica 2. Praha: Univerzita Karlova, 1964, s. 10-11.

moderně upřednostňoval zájem oprávněné osoby na řádném plnění vyživovací povinnosti před pouhým neúčelným sankcionováním povinného. Znal i institut zvláštní účinné lítosti upravený v § 9 odst. 3 tohoto zákona.⁴⁵

§ 8

(1) Kdo úmyslně nebo z hrubé nedbalosti neplní svoji povinnost vyživovati nebo zaopatřiti jiného, takže oprávněný je vydán nouzi nebo že musí, aby nebyl vydán nouzi, býti podporován odjinud, budiž potrestán soudem za přestupek tuhým vězením od jednoho týdne do šesti měsíců; vedle trestu na svobodě budiž vyslovena ztráta volebního práva do obcí.

(2) Trestný není:

a) kdo mohl důvodně spoléhati, že nouze bude odvrácena podporou jiné osoby, k tomu způsobilejší a podle ustanovení soukromého práva alespoň podpůrně povinné,

b) kdo nemohl nouzi odvrátiti bez ohrožení výživy vlastní nebo výživy osoby alespoň stejně blízké jako osoba ohrožená, leč by porušení své povinnosti zavinil tím, že úmyslně zanedbal výdělečnou činnost k jejímu splnění potřebnou, nebo tím, že úmyslně možnost jejího splnění zmařil nebo ztížil.

§ 9

(1) Trestný čin uvedený v § 8 se stíhá veřejnou obžalobou, ale jen na návrh. K návrhu je oprávněna osoba, která má právo na výživu nebo zaopatření. Není-li oprávněná osoba svéprávná, je místo ní oprávněn k návrhu poručenský (opatrovnický) soud (úřad).

(2) Dokud oprávněný neučinil návrh na stíhání, je jakékoli stíhání vyloučeno. Návrh může býti odvolán, dokud soud první stolice nepočal prohlašovati rozsudek. Zřekl-li se oprávněný svého práva k návrhu neb odvolal-li jej, nemůže pak již pro tento čin návrh platně učiniti.

⁴⁵ DOLENSKÝ, Adolf. Zanedbání povinné výživy. Acta Universitatis Carolinae - Iuridica 2. Praha: Univerzita Karlova, 1964, s. 10-11.

(3) Trestnost činu uvedeného v § 8 pomíjí, je tuže čin neměl trvale nepříznivých následků a pachatel napravil veškerou skutečnou škodu z něho vzešlou dříve, než soud první stolice počal prohlašovati rozsudek.

V rámci politických změn po roce 1948 došlo, ještě před všeobecnou kodifikací trestního práva v roce 1950, k nové úpravě neplnění výživného. Zákon č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních zakotvoval úmyslné zanedbání povinné výživy v § 42, v následujícím § 43 upravoval nedbalostní formu jednání a v § 44 podmínky zvláštní účinné lítosti. Tímto zákonem došlo k posílení ochrany oprávněného, a to zpřísněním trestních sazeb v případě zvláště přitěžujících okolností a odpadnutím nevhodného ustanovení, které trestní odpovědnost povinného podmiňovalo pouze v návrhem oprávněné osoby. Důležitou změnou bylo i to, že k trestnosti stačilo „pouhé“ neplnění vyživovací povinnosti, trestnost již nebyla vázaná na určité těžší následky na straně oprávněného.⁴⁶

§ 42

(1) Kdo úmyslně neplní svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného, nebo se takové povinnosti vyhýbá, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do dvou let.

(2) Tuhým vězením od tří měsíců do tří let bude viník potrestán, je-li činem uvedeným v odst. 1 ohroženo zdraví oprávněné osoby nebo je-li tu jiná zvlášť přitěžující okolnost.

§ 43

(1) Kdo z nedbalosti neplní svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán pro přečin tuhým vězením do jednoho roku.

(2) Tuhým vězením od tří měsíců do dvou let bude pachatel potrestán, je-li činem uvedeným v odst.1 ohroženo zdraví oprávněné osoby nebo je-li tu jiná zvlášť přitěžující okolnost.

⁴⁶ Např. nouze či nutnost podpory odjinud

Pro čin uvedený v § 42 nebo § 43 není pachatel trestný, jestliže svou povinnost dodatečně splní dříve, než soud první stolice počne prohlašovat rozsudek a nemá-li takový čin trvale nepříznivých následků.

3.3. Úprava v trestních kodexech 1950 a 1961

Pouze s několika málo stylistickými a strukturálními změnami přešel obsah těchto ustanovení do § 210 a § 211, upravující podmínky zvláštní účinné lítosti, zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. Nejdůležitější novinkou bylo odlišení „pouhého“ neplnění vyživovací povinnosti od záměrného vyhýbání se jí, což je od té doby reflektováno i ve všech pozdějších úpravách, včetně té aktuální. Vhodnější se jevila i nová regulace podmínek pro vyšší trestní sazby, když poměrně neurčitý⁴⁷ pojem „ohrožení zdraví nebo jinou zvlášť přitěžující okolnost“ nahradil „vydáním oprávněné osoby nouzi nebo jinému nebezpečí“.⁴⁸

§ 210

(1) Kdo neplní, byť z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.

(2) Kdo se vyhýbá plnění své zákonné povinnosti vyživovat či zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

(3) Odnětím svobody na tři měsíce až na tři léta bude pachatel potrestán, je-li oprávněná osoba činem uvedeným v odst. 1 nebo 2 vydána nouzi nebo jinému nebezpečí.

⁴⁷ Z tohoto pojmu nebylo zcela jasné, jak bezprostřední ohrožení zdraví oprávněné osoby musí být.

⁴⁸ DOLENSKÝ, A. Zanedbání povinné výživy. Acta Universitatis Carolinae - Iuridica 2. Praha: Univerzita Karlova, 1964, s. 12.

§ 211

Pro zanedbání povinné výživy podle § 210 není pachatel trestný, jestliže takový čin nemá trvale nepříznivých následků a pachatel svou povinnost dodatečně splní dříve, než soud první stolice počte vyhlášovat rozsudek.

Žádná podstatnější obsahová změna nepřišla s novým trestním zákonem, zákonem č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále také „trestní zákon z roku 1961“), kde bylo zanedbání povinné výživy zakotveno v § 213 a ustanovení o zvláštní účinné lítosti v § 214. Kromě několika mála terminologických úprav, kdy byl např. pojem „vydání nouzi“ nahrazen z pohledu tvůrců přesnějším „vydání nebezpečí nouze“ a odstraněna byla beztak nadbytečná zmínka a „jiném nebezpečí“ nedostála nová úprava trestného činu zanedbání povinné výživy žádných změn. Znění ustanovení § 213 a § 214 trestního zákona z roku 1961 zůstala poté nedotčena přes takřka padesátiletou účinnost zákona a jeho četné novelizace a výraznější změny je nečekaly ani s nástupem nového TZ z roku 2009, jehož aktuální znění bylo citováno v úvodní kapitole mé práce.

§ 213

(1) Kdo neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.

(2) Kdo se úmyslně vyhýbá plnění své zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

(3) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán, vydá-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 oprávněnou osobu nebezpečí nouze.

§ 214

Trestnost zanedbání povinné výživy (§ 213) zaniká, jestliže trestný čin neměl trvale nepříznivých následků a pachatel svou povinnost dodatečně splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek.

3.4. Úprava v trestním zákoníku z roku 2009

Přesto je třeba se zmínit o odlišné systematicke nového TZ, která reflektovala změny v hodnotovém žebříčku společnosti po roce 1989 a která se pochopitelně dotkla všech trestných činů v něm obsažených. Pořadí hlav zvláštní části trestního zákona z roku 1961 plně odpovídalo významu hodnot, jak je chápal socialistický stát, který upřednostňoval zájmy celku před zájmy jednotlivce. Takové pořadí však již nekorespondovalo se základní prioritou demokratického trestního práva, totiž s ochranou osobnosti člověka a jeho práv, a muselo být změněno. Jak bylo již zmíněno v kapitole věnující se základní charakteristice trestného činu zanedbání povinné výživy, byly trestné činy proti rodině a dětem předsunuty z dřívější VI. hlavy do hlavy IV. Toto předsunutí bylo zcela v souladu s deklarovaným upřednostněním hodnot trestněprávní ochrany, jako je člověk sám, jeho život, zdraví, tělesná integrita, osobní svoboda, důstojnost, soukromí apod.⁴⁹

Další novinkou byla terminologická změna, kdy byl název předmětné hlavy „trestné činy proti rodině a mládeži“ vystřídán názvem „trestné činy proti rodině a dětem“, což plně koresponduje s definicí dítěte v mezinárodním právu, jako „*osoby mladší osmnácti let*“⁵⁰ a je také respektováno v legální definici dítěte dle § 126 předmětného kodexu.

Samotná skutková postata trestného činu zanedbání povinné výživy a následné ustanovení o zvláštní účinné lítosti nedostála, jak bylo již výše zmíněno, žádných markantnějších změn. Přesto je však třeba i tyto úpravy drobnějšího charakteru zdůraznit v souvislosti s tím, že jejich dopad na praxi nebyl příliš pozitivní a řada z nich byla následnou novelou v roce 2012 opět zrušena.

Změna se v první řadě týkala zpřísnění trestních sazeb, a to i v délce nepodmíněně uložených trestů. Důvodem této úpravy byla především trestněprávní politika přísnějšího postihu možné recidivy a zvýšení trestních sazeb u nejčastěji páchaných

⁴⁹ CHROMÝ, J. Trestněprávní ochrana mládeže v návrhu trestního zákoníku. Trestní právo. 2009, č. 2, s. 18-1

⁵⁰ Srov. např. čl. 1 Úmluvy o právech dítěte.

trestných činu, kam patří i zanedbání povinné výživy. „*Tím došlo nejen k mírnému nárůstu odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, ale i k nárůstu uložených nepodmíněných trestů nad jeden rok*“,⁵¹ přičemž oba tyto důsledky představovaly další zátěž pro již beztak naplněnou kapacitu věznic (viz kapitola 2.2.).

Další změnou, která přišla s novým trestním kodexem, bylo i výslovné stanovení minimální doby, po kterou pachatel svou povinnost vyživovat či zaopatřovat jiného neplní či se této povinnosti vyhýbá, aby bylo možno uvažovat o jeho trestněprávní odpovědnosti. Nově byla tato doba zákonodárcem stanovena na „*dobu delší než 4 měsíce*.“ Této problematice se podrobněji věnuji v kapitole 5.1.3., proto se zde pouze omezím na konstatování, že tato změna znamenala oproti předchozí úpravě rozšíření trestního postihu a byla tedy další z řady příčin, proč došlo k nárůstu odsouzených, případně uvězněných osob.

V souvislosti se změnami stojí dále za zmínku i nový znak zakládající zvláštní přitěžující okolnost ve smyslu § 196 odst. 3 písm. b) TZ, a to tzv. speciální recidivu, „*byl-li pachatel za takový trestný čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán*“. K naplnění tohoto ustanovení přitom postačovalo, došlo-li v dané lhůtě k pravomocnému odsouzení pachatele, bez ohledu na to, zda došlo alespoň částečnému výkonu uloženého trestu.⁵²

3.5. Novela č. 390/2012 Sb.

Jak již bylo výše řečeno, zvýšení trestních sazeb nebylo vzhledem k negativnímu dopadu na již tak přeplněné věznice o vhodnou změnou a není tedy divu, že neměla dlouhého trvání. Novelou TZ, provedenou zákonem č. 390/2012 Sb., pro kterou se vžilo označení „*vězeňská novela*“,⁵³ došlo k opětovnému snížení trestních sazeb, jak byly nastaveny před novým trestním zákoníkem. Touto novelou současně došlo k

⁵¹ SKLENIČKA, J., ROZUM, J. K problematice neplacení výživného. *Trestněprávní revue*. 2014. č. 10, s. 243

⁵² DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1068.

⁵³ Předmětná novela se netýkala pouze trestného činu zanedbání povinné výživy, upravovala i jiné otázky, především z procesněprávní oblasti, jako byly např. změny v oblasti podmínečném propuštění

vypuštění ustanovení, jež přísněji trestalo pachatele, jakožto speciální recidivisty této trestné činnosti. Eventuální recidiva tak bude nadále pouhou přitěžující okolností, nikoli však již kvalifikovanou skutkovou podstatou.

Asi nejvíce diskutovanou změnou bylo ovšem nové ustanovení § 196a TZ, definující zvláštní podmínky trestání, které umožňuje pachateli trestného činu zanedbání povinné výživy uložit vedle obecných přiměřených omezení a přiměřených povinností dle § 48 odst. 4 TZ další specifickou formu přiměřeného omezení. To spočívá ve zdržení se řízení motorových vozidel, přičemž k jeho uložení mají soudy přistupovat zejména v situacích, je-li zde důvodná obava, že povinnost uhradit dlužné výživné bude mařena nebo ztěžována. Tomuto ustanovení se podrobněji věnuji v 9. kapitole mé práce.

V souvislosti se snahou zákonodárce omezit vzrůstající počet nepodmíněně odsouzených pachatelů za tuto trestnou činnost dále došlo k doplnění již zmíněného § 55 odst. 2 TZ, o němž bude podrobněji pojednáno v 10. kapitole.

4. Objekt trestného činu

4.1. Pojem nároku na výživu resp. vyživovací povinnosti

Objekt trestného činu představuje v obecném smyslu společenský zájem či hodnotu takového významu, že je za určitých podmínek nezbytné poskytnout k jejich ochraně nástroje trestního práva. V případě trestného činu zanedbání povinné výživy je tímto chráněným zájmem nárok, neboli právo, oprávněné osoby na výživu.

Tento nárok představuje pouze jednu stranu zaopatřovacího závazku, na straně druhé figuruje povinnost tento nárok splnit, tedy „vyživovací povinnost“. Vedle tohoto pojmu se v praxi velmi často užívá i pojmu „výživného“. V této souvislosti se objevuje otázka, zda lze tyto dva pojmy libovolně zaměňovat. Přestože se „vyživovací povinnost“ a „výživné“ obecně užívají jako synonyma, jsem toho názoru, že tu jistý rozdíl existuje a že pojem „výživné“ je toliko obsahem, tedy plněním právního vztahu, jehož jednou stranou je „zákonná vyživovací povinnost“ a druhou „nárok na výživu.“ Tento závěr podporuje i celkové jazykové vyznění obou pojmů. Pro úplnost dodávám, že ve starší literatuře se lze dále setkat s pojmem „alimenty“ či „alimentační povinnost“, které jsou užívány především laickou veřejností, setkat se s nimi však můžeme i v poměrně nových publikacích.⁵⁴

4.2. Druhy vyživovací povinnosti

Ještě než bude přistoupeno k hlubšímu výkladu, je třeba si v první řadě ujasnit, že existuje celá řada druhů vyživovací povinnosti. Zákonná povinnost vyživovat a zaopatřovat jiného vyplývá z předpisů rodinného práva. Základ této problematiky byl do 31. 12. 2013 upraven v zákoně o rodině, zákon č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějším předpisů (dále jen „ZOR“) od tohoto data ve druhé části OZ,⁵⁵ kde je zakotvena:

- vyživovací povinnost rodičů k dětem (§ 915 odst. 1, 916 a násl. OZ)

⁵⁴ Např. ŠAMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 63.

⁵⁵ § 910 a násl., 697, 760 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

- vyživovací povinnost dětí vůči rodičům (§ 915 odst. 2 OZ)
- vyživovací povinnost mezi předky a potomky (§ 910 OZ)
- vyživovací povinnost mezi manželi (§ 697 OZ),
- vyživovací povinnost mezi rozvedenými manželi (§ 760 OZ a násl.),
- vyživovací povinnost a úhrada některých nákladů neprovdané matce a těhotné ženě (§ 920 OZ),
- vyživovací povinnost mezi osvojitelem a nezletilým osvojencem (§ 832 OZ), případně zletilým osvojencem (§ 829, 853 OZ).

Mezi předpisy rodinného práva, upravující zákonnou vyživovací povinnost, dále patří zákon o registrovaném partnerství⁵⁶ (dále jen „RegP“), v němž je zakotvena:

- vyživovací povinnost mezi registrovanými partnery (§ 10, 12 RegP.),
- vyživovací povinnost mezi bývalými registrovanými partnery (§ 11, 12 Regp.).

Všem zmíněným druhům vyživovacích povinností je při splnění dalších podmínek poskytována ochrana trestního práva ve smyslu § 196 TZ. Tato ochrana se však prakticky výlučně aplikuje pouze v případě neplnění vyživovací povinnosti rodičů vůči nezletilým dětem, přičemž trestní postih jiných druhů vyživovací povinnosti se vyskytuje velmi sporadicky.⁵⁷ Z tohoto důvodu se budu v dalších částech mé práce soustředit především na tuto problematiku.

V této souvislosti je velmi důležité dodat, že trestní právo neposkytuje ochranu jiným než zákonným nárokům. Nároky, vyplývající ze smlouvy (např. ze smlouvy o důchodu, či smlouvy o výměnku, případně jiné nepojmenované smlouvy), ze zákonné úpravy týkající se náhrady škody ani nároky, vyplývající z dědictví, tak ochrany trestního práva ve smyslu § 196 TZ nepožívají.⁵⁸

⁵⁶ § 10 a násl., zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a změně některých souvisejících zákonů

⁵⁷ PŮRY, F. Souhrn aktuální judikatury – VI. Zanedbání povinné výživy. Trestněprávní revue. 2007, č. 12, s. 364.

⁵⁸ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 5. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 283.

4.3. Vznik vyživovací povinnosti a jeho předpoklady

Jak vyplývá z předchozích odstavců, vyživovací povinnost chráněná trestním právem patří mezi zákonné povinnosti *stricto sensu*. To znamená, že nastupuje automaticky naplněním znění zákona a k jejímu vzniku není zpravidla třeba ničeho dalšího. Výjimku z tohoto pravidla tvoří vyživovací povinnost mezi rozvedenými manželi. Tento případ má svůj základ v rozhodnutí civilního soudu, resp. ve vzájemné dohodě bývalých manželů.⁵⁹

Přestože jde tedy o nárok vyplývající téměř výlučně *ex lege*, předpokladem pro vznik takového nároku je vždy určitý rodinněprávní poměr, s nímž je tato povinnost bezprostředně spojována a jehož existence vychází buď z určitého rozhodnutí soudu (např. určení otcovství dle třetí domněnky) nebo ze správního aktu (souhlasné prohlášení rodičů, uzavření sňatku či registrovaného partnerství).⁶⁰ Jakékoli pozdější rozhodnutí soudu o vyživovací povinnosti bude s ohledem na výše uvedenou výjimku, týkající se rozvedených manželů, rozhodnutím deklaratorním, tedy pouze osvědčující již existující nárok, a proto nebude nezbytné pro kvalifikaci dle § 196 TZ. Ani toto pravidlo však není bezvýjimečné. Půjde-li o vyživovací povinnost k dítěti, jehož otcovství bylo určeno až soudním potvrzením třetí domněnky otcovství, jedná se o rozhodnutí konstitutivní, byť jde o vyživovací povinnost rodiče k dítěti.⁶¹ Teprve nabytím právní moci rozhodnutí o určení otcovství je otec povinen své dítě vyživovat a zaopatřovat a tímto okamžikem také nastupuje případná trestní odpovědnost za neplnění této povinnosti. Pokud tedy domnělý otec neplní svou vyživovací povinnost ve fázi, v níž jeho otcovství dosud nebylo potvrzeno soudem, nelze ho za tento skutek trestně stíhat, i kdyby se jeho otcovství následně potvrdilo. To samé platí i v případě, kdy je vyživovací povinnost nařízena předběžným rozhodnutím.⁶²

⁵⁹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 560.

⁶⁰ Rozh. č. 33/1979 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI].

⁶¹ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. §140 až 421. Komentář. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, s.1917.

⁶² CHROMÝ, J. Kriminalita páchaná na mládeži. 1. vyd. Praha: Linde, 2010. s. 141.

4.4. Obsah vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem

Jak bylo již zmíněno v úvodu této kapitoly, obsahem, resp. plněním vyživovací povinnosti je výživné. Tento pojem má pak svůj vlastní obsah, který v kontextu vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem zahrnuje nejen vlastní výživu v užším (jazykovém) slova smyslu, ale i celkové zaopatření dítěte jako je ošacení, bydlení, příprava na budoucí povolání, péče o jeho zdraví a čistotu,⁶³ případně i opatřování dalších prostředků potřebných pro všestranný vývoj dítěte jako je rozvoj jeho zájmů a zálib.⁶⁴

Plnění výživného pak může být ze strany rodičů zajištěno jak formou naturálního plnění, tak ve formě pravidelně se opakujících peněžitých dávek. Plnění in natura je typické v situacích, kdy spolu rodiče a děti žijí ve společné domácnosti, tam si lze naopak peněžité výživné jen těžko představit. Druhý případ nastává zpravidla u dětí žijících s jedním rodičem, kdy druhý rodič, který s potomky nežije ve společné domácnosti, poskytuje výživné v peněžní formě. Tato situace však nastává i tehdy, jde-li o dítě v pěstounské péči nebo v zařízení pro výkon ústavní výchovy. V těchto případech sice není plnění in natura a priori nemožné, vždy je však třeba zabezpečit základní účel výživného, což je úplné a včasné pokrytí odůvodněných potřeb dítěte. Pokud je tato podmínka beze zbytku naplněna naturální formou, je vše v pořádku a nelze nikterak uvažovat o neplnění vyživovací povinnosti, tím méně o možném trestním postihu. V praxi však bude takový případ spíše ojedinělý, neboť by vyžadoval pravidelný styk rodiče s dítětem a úplný přehled o jeho potřebách. To si lze představit např. u společné péče o dítě či v případě, kdy byt' rozvedení manželé spolu nadále žijí ve společné domácnosti. Mnohem častěji však půjde o situaci, kdy druhý z rodičů ve společné domácnosti s dítětem nežije a často nemá (a nemůže mít)

⁶³ Ta může být ze strany rodiče zajištěna jak poskytnutím potřebných finančních prostředků (nákup léků, na provedení lékařských zákroků), tak poskytnutím péče v naturální podobě (podáváním medikamentů, odvoz na vyšetření). Neposkytnutí takové péče může naplňovat zákonný znak „neplnění

zákonné povinnosti zaopatřovat jiného“ ve smyslu 196 odst. 1 TZ. Naproti tomu za hranicemi tohoto pojmu bude situace, odmítne-li rodič udělit souhlas s konkrétním lékařským úkonem nebo způsobem léčby dítěte navrhané lékařem. Srov. rozh. č. 29/2007 Sb. rozh.tr., [dostupné v systému ASPI].

⁶⁴ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vyd.. Praha: Leges, 2014, s. 629.

přehled o všech odůvodněných potřebách dítěte. I tehdy se však lze setkat s případy, kdy se tento rodič raději uchýlí k plnění in natura, neboť je toho mínění, že jeho protějšek není schopen hospodařit se zasílanými finančními prostředky ve prospěch dítěte. Při potencionální (avšak v praxi poměrně časté) problematické komunikaci mezi oběma rodiči je pak takovýto rodič velmi blízko situaci, kdy nebude jeho naturální plnění pokrývat skutečné odůvodněné potřeby dítěte a bude tak naplňovat zákonný znak „neplnění zákonné povinnosti zaopatřovat jiného“. Nebezpečí trestní odpovědnosti se tak poměrně zásadně zvyšuje.⁶⁵

V praxi nejsou ojedinělé ani případy, kdy rodič ve snaze vyhnout se peněžitému plnění, předstírá plnění své povinnosti in natura, aniž by měl vůbec v úmyslu odůvodněné potřeby dítěte naplnit. Otázka účelnosti výživného je přitom i pro otázku trestní odpovědnosti klíčová. V praxi tak může docházet k poněkud kuriózním situacím, kdy zastřenou kupní smlouvou převedl otec na matku své dcery traktor v hodnotě 80 000 tisíc korun, které mu matka měla v hotovosti uhradit. K této úhradě ovšem nikdy nedošlo. Dále došlo k podepsání listiny, ve které matka potvrzovala, že dostala od otce 80 000 korun v hotovosti (k jejichž předání pochopitelně také nedošlo) jako výživu pro svou dceru, s tím, že tato částka téměř dvakrát přesahuje dlužné výživné, a to je tak vyrovnáno i do budoucna. Pomineme-li fakt, že se nelze vzdát výživného v budoucnu teprve vzniklého⁶⁶, ani že výživné nelze započíst shora popsaným postupem⁶⁷, je zcela zřejmé, že traktor bez ohledu na jeho skutečnou hodnotu nebude naplňovat odůvodněné potřeby nezletilého dítěte.⁶⁸

Judikaturou bylo rovněž konstatováno, že za výživné se nepovažují ani příležitostná plnění v době styku dítěte a rodičem, který nemá dítě ve výchově, jež mají povahu dáreků či jiných podobných plnění, nesměřující k uspokojení odůvodněných životních potřeb oprávněných dětí ve smyslu § 913 OZ. (s účinností do 31. 12. 2013 § 96 odst. 1 ZOR).⁶⁹ Lze si totiž dobře představit situaci, kdy dítě sice disponuje drahými

⁶⁵ ŘÍHA, M. K trestnému činu zanedbání povinné výživy. Trestní právo. 2008, č. 6, s. 23-24.

⁶⁶ § 855 odst. 1 OZ

⁶⁷ § 1988 OZ (s účinností do 31. 12. 2014 §97 odst. 3 ZOR)

⁶⁸ Rozh. NS ČR ze dne 17.1.2001, sp.zn. 5 TZ 298/2000, [dostupné v systému ASPI].

⁶⁹ Rozh. č. 17/1997 Sb. rozh.tr., [dostupné v systému ASPI].

hračkami pokrývající v souhrnu peněžitou částku výživného, avšak druhý rodič není schopen uspokojit jeho základní potřeby.

Pro úplnost je třeba zdůraznit z pohledu trestního práva důležitou skutečnost, že i úplné a řádné plnění ve formě in natura nemůže zabránit vzniku peněžitého dluhu na výživném, pokud je takové stanoveno již pravomocným rozhodnutím civilního či opatrovnického soudu.⁷⁰

4.5. Rozsah a výše vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem

Jak již bylo výše řečeno, vyživovací povinnost rodičů vůči dětem vzniká, až na drobnou výjimku, přímo ze zákona, aniž by však zákonodárce bližším způsobem stanovil jeho výši či určil jeho minimální a maximální hranici. Je tak třeba vycházet z celé řady ustanovení OZ, a zejména je třeba vždy důkladně zjistit skutkový stav u každého konkrétního případu.⁷¹ Pouze doporučující charakter má tabulka zpracovaná Ministerstvem spravedlnosti ČR, která stanoví, jak vysoký má být poměr výživného k platu povinného v závislosti na věku oprávněného dítěte.⁷² Základními východisky pro určení výše výživného je pak tzv. stav odkázanosti na straně oprávněného a výdělkové možnosti, schopnosti a majetkové poměry na straně povinného (§ 213 odst. 1 OZ, s účinností do 31. 12. 2013 § 96 odst. 1 ZOR). Při hodnocení druhého z kritérií je třeba dále zkoumat, zda se povinný rodič nevzdal bez vážného důvodu výhodnějšího zaměstnání, výdělečné činnosti či majetkového prospěchu, popř. zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika. (§ 213 odst. 2 OZ). Dále je třeba vždy naplnit další pravidlo, že životní úroveň na straně dítěte má být zásadně shodná s životní úrovní rodičů, přičemž toto hledisko předchází hledisku odůvodněných potřeb dítěte (§ 915 odst. 1 OZ).⁷³

⁷⁰ ŘÍHA, M. K trestnému činu zanedbání povinné výživy. Trestní právo. 2008, č. 6, s. 24.

⁷¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník. II, Rodinné právo (§655-975). Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 270.

⁷² DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽÍČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1062.

⁷³ V případech značně rozdílného příjmu rodičů, kteří spolu nežijí, je třeba toto pravidlo interpretovat ve prospěch dítěte, tedy, že je jeho životní úroveň shodná s životní úrovní rodiče, jehož příjem je vyšší.

Tato východiska však získají na významu až ve chvíli, kdy výživné není hrazeno dobrovolně a kdy nastupují orgány státní moci, které autoritativně určí, zda zde v první řadě vůbec nějaká vyživovací povinnost je, a pokud ano, stanoví na základně výše zmíněných kritérií její výši vyjádřenou peněžním ekvivalentem. V první fázi neplnění vyživovací povinnosti dojde zpravidla k občanskému soudnímu řízení, jehož výsledkem bude pravomocné rozhodnutí civilního soudu. V případě podezření ze spáchání trestného činu zanedbání povinné výživy však orgány činné v trestním řízení nebudou tímto rozhodnutím vázány, neboť jde o tzv. předběžnou otázku, na které závisí posouzení viny podezřelého a kterou tudíž řeší orgány činné v trestním řízení samostatně. (§ 9 odst. 1 TŘ). Rozhodnutí civilního osudu má být posouzeno toliko jako listinný důkaz dle § 2 odst. 6 TŘ, nemá být tedy zcela opomíjen, na druhou stranu se však jedná pouze o jeden z důkazů.⁷⁴ V praxi však bohužel velmi často dochází k situaci, že policie v rámci dokazování pouze opíše soudem stanovenou částku měsíčního výživného, kterou vynásobí počtem měsíců, jež podezřelý svou vyživovací povinnost neplní. Takový postup je samozřejmě nesprávný. V ideálním případě by měly orgány činné v trestním řízení u povinného-zaměstnance aktivně zjišťovat výši příjmu dotazem k zaměstnavateli či k Ministerstvu práce a sociálních věcí, výslechem svědků, zda dotyčný nevydělává méně, než by mohl, či se nevzdal výhodnějšího místa a proč. U nezaměstnaných je pak dokazování třeba vést směrem zjišťování, z jakého důvodu přišel dotyčný o místo, po jak dlouho je bez práce a z jakých důvodů ukončil své předchozí zaměstnání. Nestací pouze zjištění, že povinný pobírá příspěvek od státu, a tudíž nedisponuje dostatkem prostředků ani na vlastní výživu. Takový argument neobstojí v případě, že souhrn všech příspěvků bude přesahovat stanovené životní minimum.⁷⁵ Zkoumat je třeba vždy i to, zda nezaměstnaný nedisponuje jiným majetkem, např. z darů, dědictví či úspor, případně zda se nesnaží zakrýt výdělky z nelegální práce. Nejobtížnější situace zřejmě nastává u podnikatelů, jejichž příjmy se nejhůře prokazují a přitom právě u této skupiny povinných se vykazovaný výdělek nejčastěji (a často dosti radikálně) liší od toho skutečného.

⁷⁴ Rozh. č. 17/2005 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI].

⁷⁵ Rozh. č. 22/1992 Sb. rozh. tr.; dále též v usnesení NS ČR ze dne 14. 8. 2001, sp. zn. 4 Tz 135/2001, [dostupné v systému ASPI].

Výše popsaný aktivistický přístup policie se však prakticky nevyskytuje. Vzhledem k frekventovanosti podezření ze spáchání trestného činu zanedbání povinné výživy i kapacitě policejních sborů, jenž jsou zahrnuty mnohem závažnější a pro společnost nebezpečnější agendou, zní tento postup jako sice ideální, ale prakticky nerealizovatelný. Nicméně vzhledem k tomu, že se jedná o otázku trestní odpovědnosti s významnými následky pro podezřelého a s ohledem na zásadu materiální pravdy je požadavek komplexního dokazování ze strany orgánů činných v trestním řízení více než žádoucí. Význam takového požadavku se pochopitelně ještě zvýší za situace, kdy policie k dispozici žádné rozhodnutí civilního soudu nemá, což je sice možnost méně častá, nicméně stále reálná.⁷⁶

V souvislosti s touto problematikou se nabízí ještě jedna zajímavá otázka, a sice, zda ve chvíli, kdy má policie k dispozici civilní rozhodnutí, může dojít k závěru, že jimi zjištěná výše výživného převyšuje výživné zjištěné v rozhodnutí civilního soudu. Půjde o otázku spíše akademického rázu, nicméně i takový případ si lze představit. S ohledem na to, že orgány činné v trestním řízení nejsou civilním rozhodnutím vázány, lze na tuto otázku nejspíše odpovědět kladně, v opačném případě by požadavek samostatného a komplexního dokazování z jejich strany ztrácel smysl. Při přijetí takového názoru však nezbytně vzniká problém v souvislosti se subjektivní stránkou trestného činu. Lze podezřelému přičíst neplnění vyživovací povinnosti „byť z nedbalosti“ i za částku, která nebyla v civilním rozhodnutí uvedena a byla zjištěna až v následném trestním řízení? Jsem toho názoru, že to možné je, a to z několika důvodů. Předně rozhodujícím faktorem jsou vždy odůvodněné potřeby oprávněného a poměry povinného, nikoli civilní rozhodnutí, které je, jak již bylo řečeno, pouze jedním z důkazů. Dále v případě „odpuštění“ zjištěného rozdílu ze strany orgánů činných v trestním řízení by se jejich aktivita stala opět jaksi nadbytečnou, pokud by zjištěné poznatky nemohly dále uplatňovat. Bez významu však není ani skutečnost, že případný zjištěný rozdíl nemůže jakkoli zasahovat do otázky viny. Lze si představit, že při zjištění skutečně enormního rozdílu ve výši výživného (přičemž se zde jedná opět o spíše teoretický případ) by se tato skutečnost

⁷⁶ ŘÍHA, M. K trestnému činu zanedbání povinné výživy. Trestní právo. 2008, č. 6, s. 19-21.

promítla do výše trestu s ohledem na zvýšenou závažnost pachatelova jednání, což je výsledek, proti němuž nelze ničeho namítat.

Pro úplnost je možné dále dodat, že orgány činné v trestním řízení mohou dojít i k závěru opačnému, tedy, že částka zjištěná na základě jejich postupu je naopak nižší než částka stanovena v občanskoprávním řízení. Takový výsledek nemusí být vzhledem k astronomickým částkám naplňujícím zásadu stejné životní úrovně rodičů a dětí, které se v civilním rozhodnutí někdy objevují nijak výjimečný. Pro potřeby trestního práva je však tato zásada irelevantní, orgány činné v trestním řízení zásadně přezkoumávají pouze hledisko odůvodněných potřeb dítěte. Toto odchýlení se od civilního rozsudku pak pochopitelně možné teoretické obtíže se subjektivní stránkou trestného činu činit nebude.

4.6. Charakter nároku na výživné v souvislosti s adhezním řízením

Adhezní řízení představuje část trestního řízení, ve které lze pojednat nárok poškozeného na náhradu škody, nemajetkové újmy a na vydání bezdůvodného obohacení, jež vznikly v souvislosti s trestným činem.⁷⁷ V případě projednávání trestného činu zanedbání povinné výživy v trestním řízení bude osoba oprávněná v pozici poškozeného ve smyslu § 43 odst. 1 TŘ⁷⁸ se všemi právy, které k tomuto postavení patří. Oprávněný však nebude moci v adhezním řízení uplatnit nárok na náhradu škody způsobené trestným činem podle § 43 odst. 3 TŘ, přičemž toto omezení vyplývá ze samotného charakteru tohoto trestného činu. Porušení zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného je totiž jedním ze základních předpokladů vzniku trestní odpovědnosti pachatele za trestný čin zanedbání povinné výživy. Bez porušení, jinými slovy zanedbání vyživovací povinnosti, nelze vůbec o spáchání tohoto trestného činu hovořit, což ostatně vyplývá z jeho samotného názvu. Vzniklé dlužné plnění tedy nebude dluhem za škodu, který byl způsoben trestným činem, ale nezbytným následkem zanedbání povinné výživy.

⁷⁷ Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 3. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 275.

⁷⁸ Usnesení NS ČR ze dne 11. 2.2009, sp. zn. 7 Tdo 108/2009, [dostupné v systému ASPI].

Oprávněný v pozici poškozeného tak nebude moci uplatnit tento dluh jako škodu vzniklou z trestného činu, neboť ten je jeho imanentní součástí.

Poněkud odlišná situace by nastala v případě, kdy by se oprávněná osoba domáhala svého nároku v souvislosti s náhradou nemajetkové újmy. Takový případ si lze v souvislosti se zanedbáním povinné výživy snadno představit, neboť při ní dochází i k zásahům do osobnostní sféry poškozeného. Vzhledem k tomu, že vzniklá nemajetková újma není, na rozdíl od porušení vyživovací povinnosti, jedním z předpokladů trestní odpovědnosti, lze o ní přemýšlet jako o škodném následku trestné činnosti pachatele, jehož odškodnění by mohl poškozený v adhezním řízení uplatňovat. Zbývá dodat, že judikatura soudu obdobný případ dosud neřešila a je otázkou, jak by se k takovýmto případným nárokům postavila.⁷⁹

4.7. Zánik vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem

Zánik vyživovací povinnosti jako takové je třeba v první řadě odlišit od zániku nároku na jednotlivá plnění. Zánik těchto plnění nastane až jejich úplným poskytnutím ze strany povinné osoby, ať už dobrovolně či výkonem rozhodnutí. Vyživovací povinnost tedy nezaniká, pokud je dítě sice zaopatřeno, avšak nikoli ze strany povinného, ale např. jinými příbuznými dítěte, či formou příspěvku od státu.⁸⁰

Naproti tomu vyživovací povinnost jako taková zaniká *ex lege* v okamžiku, kdy je dítě schopné samo se živit⁸¹. Tato schopnost musí být pro absolutní zánik vyživovací povinnosti trvalého charakteru, dočasná schopnost oprávněné osoby samostatně se živit zakládá pouze relativní zánik vyživovací povinnosti, která se může opět obnovit.⁸² Právní události jako je dosažení zletilosti dítěte⁸³, dovršení 26. roku věku, ukončení určitého stupně vzdělání či uzavření manželství nemají tedy automaticky

⁷⁹ ŠTULIK, J. Trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 TZ. Praha, 2011, s. 120. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Katedra trestního práva. Vedoucí rigorózní práce Marie Vanduchová.

⁸⁰ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. §140 až 421. Komentář. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 1921.

⁸¹ § 911 OZ

⁸² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVA, L. Rodinné právo. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2015, s. 209.

⁸³ Tj. dosažením 18 roku věku, kdy se dítě stane plně svéprávným.

vliv na zánik vyživovací povinnosti rodiče vůči dítěti, pokud taková událost není spjata se trvalou schopností dítěte samostatně se živit. Tento pojem je přitom třeba vykládat vždy s přihlédnutím ke konkrétnímu případu.⁸⁴ Dosažení 18. roku věku má však významný vliv z procesního hlediska, neboť do této věkové hranice lze zahájit řízení o určení výživného i bez návrhu, poté již pouze na návrh oprávněné osob.

Kromě tohoto (v praxi nejčastějšího) důvodu zaniká vyživovací povinnost (opět *ex lege*) dále též zánikem rodinněprávního poměru, který byl předpokladem pro její vznik, tedy smrtí oprávněného či povinného, pravomocným rozhodnutím soudu o osvojení (§ 848 a 849 OZ)⁸⁵ a popřením otcovství (§ 785 OZ).⁸⁶ Na rozdíl od jednotlivých plnění se vyživovací povinnost nepromlčuje⁸⁷ a nelze se jí vzdát⁸⁸.

⁸⁴ Vyživovací povinnost se může obnovit např. v případě dvouletého pomaturitního studia, jehož absolventu umožní najít si zaměstnání v jiném oboru, než na který byl dosud připravován, a to s přihlédnutím k nedostatku vhodných pracovních příležitostí v tomto oboru. Na druhou stranu studium na vysoké škole po několikaletém odstupu již vyživovací povinnosti znovu nezakládá. Viz náleží Ústavního soudu ze dne 24.11.2009, sp.zn. II. ÚS 2155/09, [dostupné v systému ASPI].

⁸⁵ Nikoli poručnictvím či pěstounstvím, neboť zde statusový poměr rodič – dítě i nadále trvá

⁸⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. Rodinné právo. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2015, s. 209.

⁸⁷ § 613 OZ

⁸⁸ § 855 odst. 1 OZ

5. Objektivní stránka trestného činu

Dalším znakem skutkové podstaty trestného činu je objektivní stránka trestného činu charakterizující způsob spáchání trestného činu a jeho následky. Jednání, následek a příčinná souvislost mezi nimi pak tvoří obligatorní, tedy nezbytné prvky každé skutkové podstaty trestného činu, zanedbání povinné výživy nevyjímaje.⁸⁹

5.1. Jednání

„Objektivní stránka zahrnuje dvě samostatná odlišná jednání ve dvou základních skutkových podstatách.⁹⁰ První z nich zakotvená v § 196 odst. 1 TZ spočívá v tom, že pachatel neplní, byť z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného. V § 197 odst. 2 TZ je pak postiženo jednání pachatele, který se úmyslně vyhýbá plnění své zákonné vyživovací povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného. Následující třetí odstavec obsahuje kvalifikovanou skutkovou podstatu pro obě předchozí ustanovení v případě, že takovým jednáním přivede pachatel oprávněnou osobu do nebezpečí nouze.

5.1.1. Neplnění vyživovací povinnosti

Pod pojmem neplnění vyživovací povinnosti rozumíme situaci, kdy oprávněná osoba neobdrží od povinného vše, co je obsahem vyživovací povinnosti, ať už byla tato povinnost určena soudním rozhodnutím či jde o původní závazek vyživovat bez ingerence soudů. Podmínkou řádného splnění není dobrovolnost, o trestní odpovědnost nepůjde, pokud bude plnění uhrazeno až nuceným výkonem rozhodnutí.⁹¹

⁸⁹ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 179.

⁹⁰ JELÍNEK, J. a kol., 2014, s. 629.

⁹¹ DOLENSKÝ, A. Zanedbání povinné výživy. Acta Universitatis Carolinae - Iuridica 2. Praha: Univerzita Karlova, 1964, s. 47.

5.1.2. Vyhýbání se vyživovací povinnosti

Závažnější alternativou trestného činu zanedbání povinné výživy obsaženou v § 196 odst. 2 TZ je případ, kdy pachatel nejenže neplní svou zákonnou povinnost vyživovat, ale nad rámec tohoto jednání činí „*aktivní kroky vedoucí k tomu, aby se této své povinnosti zbavil nebo aby zmařil či alespoň podstatně oddálil možnost nároku na výživu oprávněnou osobou vymáhat*“⁹² Konkrétně si lze takové jednání představit jako situaci, kdy se povinný bez významnějších objektivních důvodů vyhýbá pracovní činnosti, často mění zaměstnání, úmyslně dosahuje nižšího výdělku, než který je v daném místě a oboru obvyklý nebo, nacházeje ve výkonu trestu odnětí svobody, se chová se způsobem výše popsáním.⁹³ Zjistit konkrétní formu „vyhýbání se vyživovací povinnosti“ je úkolem orgánu činného v trestním řízení, přičemž daná forma jednání musí být náležitě prokázána na základě komplexně provedeného dokazování. Případ, kdy se povinný v rozhodné době nezajímal o získání zaměstnání, aniž by vyvíjel další iniciativu ke zbavení se, oddálení či zmaření jeho vyživovací povinnosti, nelze ještě bez dalšího považovat za úmyslné vyhýbání se.⁹⁴ Konkrétní způsob, jakým pachatel naplnil skutkovou podstatu obsaženou v odst. 2, musí být dále vždy popsán ve skutkové větě soudního rozhodnutí.

Určité obtíže může v praxi činit rozlišení mezi „pouhým“ neplněním vyživovací povinnosti, zvláště, je-li uskutečněno v úmyslné formě zavinění, a vyhýbání se jí, pokud nejde o krajní případy, kdy je takovéto odlišení víceméně jasné. Jelikož je u obou forem těchto jednání zákonodárcem vyžadováno neplnění vyživovací povinnosti po dobu delší než čtyři měsíce, nebude doba trvání vhodným předpokladem pro jejich rozlišení. Stejně bezvýhodné bude i snaha o jejich odlišení na základě kvantitativního kritéria, neboť v jaké výši pachatel svou zákonnou povinnost neplní, je v této souvislosti pouze jedním z pomocných kritérií. Východiskem zde bude míra nebezpečnosti jednání pachatele a konkrétní způsob

⁹² DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1067.

⁹³ Rozh. č. 11/1984 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI].

⁹⁴ DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1067.

jeho jednání. Ani úmyslné delší dobu trvající neplnění vyživovací povinnosti nebude na stejné úrovni jako vyhýbání se jí. Pachatel, který, byť vědomě, neplní svou vyživovací povinnost, není hodnocen stejně jako pachatel, který se jí snaží uniknout. Pojem „vyhýbání se“ již v sobě obsahuje určitou formu klamu, záměrného úniku od povinnosti či snahu o navození mylného dojmu a obejití nároku oprávněné osoby. Tato forma jednání je pro společnost nebezpečnější, což reflektuje i zákonodárce tím, že je také přísněji trestána.⁹⁵

Trestné činy zanedbání povinné výživy dle odst. 1 a dle odst. 2 jsou v poměru subsidiarity, jednočinný souběh mezi nimi je tedy vyloučen. Představit si lze souběh vícečinný, kdy pachatel svým jednáním naplňuje vůči jednomu dítěti mírnější variantu dle odst. 1, vůči dítěti jinému variantu přísnější dle odst. 2. Běžnější nicméně budou případy, kdy pachatel vůči jedinému oprávněnému nejprve svou povinnost neplní a teprve posléze se jí začne vyhýbat, např. ničím neodůvodněnými změnami zaměstnání.⁹⁶

5.1.3. Množství a doba neplnění vyživovací povinnosti

Z hlediska naplnění podmínek pro trestní odpovědnost povinného budou relevantní dvě kritéria, a to, v jakém množství nebude vyživovací povinnost uhrazena a doba, po kterou bude tento nežádoucí stav trvat. Pokud jde o první kritérium, je zde situace poměrně jednoduchá, neboť, jak již bylo výše řečeno, o neplnění vyživovací povinnosti půjde v případě, že oprávněná osoba neobdrží od povinného vše, co je jejím obsahem. Buď se jí tedy nedostane ničeho, anebo obdrží částku v menším rozsahu, než bylo stanoveno rozhodnutím soudu, či plnění in natura, které není vzhledem ke specifické skutkové situaci přiměřené. Zde je však třeba postupovat v duchu zásad subsidiarity trestní represe a principu *ultima ratio*, aby nedocházelo k přepjatě formalistickému výkladu daného ustanovení. Tak v případě, že pachatel nesplní svou vyživovací povinnost v celém rozsahu nebo dojde k plnění opožděnému, není zpravidla třeba okamžitého nástupu nástrojů trestního práva.

⁹⁵ DOLENSKÝ, A. Zanedbání povinné výživy. Acta Universitatis Carolinae - Iuridica 2. Praha: Univerzita Karlova, 1964, s. 52-55.

⁹⁶ DOLENSKÝ, A., 1964, s. 55.

Pokud povinný jinak plní svou povinnost řádně a včas, nebudou tyto situace pro společnost natolik společensky škodlivé, aby šlo o trestný čin.⁹⁷

Druhým zmíněným kritériem pro naplnění podmínek trestní odpovědnosti je doba, po kterou pachatel svou vyživovací povinnost neplní. Již zmíněnou novelou účinnou od 1. 1. 2010 došlo k explicitnímu vymezení minimální doby ve skutkové podstatě. V současné době tedy platí, že při splnění ostatních podmínek je pachatel trestně odpovědný, páchá-li uvedený skutek „*po dobu delší než 4 měsíce*“. Důvodem této změny byla nejen „*společenská potřeba zesílení ochrany pravidelného nároku vyživované osoby na poskytování výživného*“⁹⁸ ale i potřeba zpřesnění úpravy a důslednější naplnění zásady *nullum crimen sine lege certa*, tedy požadavek určitosti a srozumitelnosti právní normy.⁹⁹

Před zmíněnou novelou byla praxe taková, že byla tato doba posuzována soudy ad hoc v závislosti na okolnostech konkrétního případu. Za optimální se nicméně považovala doba 6 měsíců, což vycházelo z všeobecně respektovaného rozhodnutí Nejvyššího soudu,¹⁰⁰ přičemž však nebylo vyloučeno, že v závislosti na okolnostech případu budou znaky tohoto trestného činu naplněny i při době kratší, která by se však době šesti měsíců měla blížit.¹⁰¹

Výslovným vyjádřením byla sice důsledněji naplněna zásada určitosti a srozumitelnosti trestního práva, nicméně, jak již bylo řečeno výše, tak došlo k dalšímu rozšíření trestního postihu, což je u tak frekventovaného trestného činu jako je trestný čin zanedbání povinné výživy věc spíše problematická.

⁹⁷ DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1066.

⁹⁸ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. §140 až 421. Komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1918.

⁹⁹ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 30.

¹⁰⁰ Rozh. č. 49/1992 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI].

¹⁰¹ Soustavné jednání pachatele tedy mělo souvisle přetrvávat zpravidla alespoň 6 měsíců, což je doba, která odpovídá i judikatuře týkající se jiných trestných činů, např. neoprávněného podnikání, viz rozh. č. 5/1996 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI].

5.1.4. Objektivní překážky pro plnění vyživovací povinnosti

V této souvislosti může někdy činit problém skutečnost, že povinný plní často nepravidelně a není tak zcela snadné zjistit přesnou dlužnou částku a dobu, po které není výživné hrazeno. Období, která nelze počítat do doby neplnění vyživovací povinnosti lze rozdělit do několika skupin. První je období, po které pachatel, ať už dobrovolně či nikoli, plní celé výživné, byť tak činí se zpožděním, nepravidelně, po urgencích ze strany oprávněného či jeho zástupce apod. Taková období samozřejmě nemohou být započtena. Další případy jsou již komplikovanější, neboť jde o období, kdy povinný pro objektivní překážky jako je nezaměstnanost či nemoc, skutečně nemohl své povinnosti dostát, trestní odpovědnost takové osoby je potom vyloučena. V takových případech se stává velmi významnou úloha orgánů činných v trestním řízení, které musí (jak již bylo výše nastíněno), aktivně zjišťovat, zda se pachatel do těchto situací nedostal zaviněně, viz kapitola 7.3.¹⁰²

5.2. Následek

Následkem trestného činu obecně rozumíme porušení nebo ohrožení těch hodnot a zájmů, jež jsou objektem trestného činu. V případě zanedbání povinné výživy jde tedy o ohrožení či porušení zákonného nároku oprávněné osoby na výživu, přičemž tento následek je totožný, ať se jedná o jednání naplňující § 196 odst. 1 TZ či § 196 odst. 2 TZ. U § 196 odst. 3 TZ je pak následkem uvedení oprávněné osoby do nebezpečí nouze zapříčiněné pachatelovým jednáním dle předchozích odstavců. Vzhledem k tomu, že je zanedbání povinné výživy trestným činem ohrožovacím, postačuje ve všech těchto případech i pouhé ohrožení objektu trestného činu, k jeho skutečnému porušení nemusí tedy skutečně dojít.

V obecné rovině je tento obligatorní znak významný i co do posouzení povahy a závažnosti trestného činu dle § 39 TZ. V souvislosti se zanedbáním povinné výživy je dále relevantní i skutečnost, zda pachatelovo jednání nemělo trvale nepříznivé

¹⁰² Viz následující výklad v kapitole subjektivní stránka trestného činu

následky, neboť tato skutečnost je jednou z podmínek pro možnost uplatnění zvláštní účinné lítosti dle § 197 TZ.¹⁰³

5.2.1. Následek v podobě uvedení oprávněné osoby do nebezpečí nouze

Skutečnost, kdy pachatel vydá svým jednáním, charakterizovaném v § 196 odst. 1 a v odst. 2 TZ, oprávněnou osobu v nebezpečí nouze, je okolností podmiňující vyšší trestní sazbu. Stav nouze byl judikaturou definován jako nedostatek základních prostředků potřebných pro život.¹⁰⁴ V kontextu § 196 TZ jde tedy o situaci, „*kdy si oprávněná osoba, pakliže by se jí nedostalo cizí pomoci od jiných osob či od státu, není schopná sama opatřit základní prostředky ke svému životu*“.¹⁰⁵ Z výše uvedeného je možno dovodit dvě významné skutečnosti. Zaprvé, není nezbytné, aby takovýto stav nouze skutečně nastal, nýbrž stačí, pokud akutní nedostatek základních životních potřeb v důsledku chování povinného oprávněné osobě alespoň hrozí. Zadruhé, zákonný znak „vydání oprávněné osoby do nebezpečí nouze“ je naplněn i tehdy, bylo-li toto nebezpečí odvráceno jinou osobou na úkor uspokojování jejích vlastních potřeb, resp. státním zásahem např. v podobě státního příspěvku na výživu dítěte.¹⁰⁶

V neposlední řadě je třeba dodat, že skutečnost, zda se oprávněný nachází ve stavu nouze, je vždy třeba zkoumat ve vztahu k běžné životní úrovni dnešní společnosti a s ohledem na subjektivní potřeby oprávněného.¹⁰⁷ Dnes si lze takovýto stav představit jako skutečně vážné strádání oprávněné osoby, které vede např. k poškození (příp. k hrozbě poškození) jeho fyzického či psychického zdraví, ale vzhledem k dnešnímu životnímu standardu také jako strádání ve smyslu sociálním či,

¹⁰³ ŠTULIK, J. Trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 TZ. Praha, 2011, s. 77. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Katedra trestního práva. Vedoucí rigorózní práce Marie Vanduchová.

¹⁰⁴ Rozh. č. 23/1987 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI].

¹⁰⁵ DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽÍČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1067-1068.

¹⁰⁶ Rozh. č. 42/1982 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI].

¹⁰⁷ DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽÍČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1068.

chceme-li, kulturním, např. pokud se oprávněná osoba nemohla v důsledku neplnění vyživovací povinnosti povinného věnovat přípravě na určité povolání či kvalifikaci, pro které by jinak měla dostatečné předpoklady.¹⁰⁸

Na odborné stáži absolvované na Obvodním státním zastupitelství pro Prahu 9 jsem se dále setkala s praxí orgánů činných v trestním řízení, které za naplnění § 196 odst. 3 TZ pokládaly každý případ, kdy byl oprávněný, resp. jeho zákonný zástupce, příjemcem sociálních dávek. Chybějící plnění vyživovací povinnosti je v těchto případech bez dalšího považováno za uvedení oprávněného do nebezpečí nouze, neboť je-li osoba odkázaná na dávky pomoci v hmotné nouzi, dá se předpokládat, že absence příjmů v podobě výživného oprávněného do minimálně potencionálního nebezpečí nouze uvést může.

5.3. Příčinný vztah mezi jednáním a následkem

Posledním obligatorním znakem objektivní stránky trestného činu je příčinný vztah, neboli kauzální nexus mezi jednáním pachatele a následkem tohoto jednání, neboť pachatel může být trestně odpovědný pouze za následek, které svým jednáním zapříčinil. U trestného činu zanedbání povinné výživy nečiní tento znak zpravidla výraznější obtíže, neboť jedním z nezbytných znaků tohoto trestného činu je stav odkázanosti, jinými slovy potřeby oprávněné osoby na výživu, jež jí má poskytnout povinný. V okamžiku, kdy povinný tuto povinnost neplní, či se jí dokonce vyhýbá, je tak bez dalšího naplněn požadavek alespoň potencionálního ohrožení oprávněného na výživě.¹⁰⁹

Pro doplnění je třeba dodat, že takto popsaná příčinná souvislost musí existovat i v případě kvalifikované okolnosti ve smyslu § 196 odst. 3 TZ, tedy že bez pachatelova

¹⁰⁸ CHROMÝ, J. Kriminalita páchaná na mládeži. 1. vyd. Praha: Linde, 2010, s. 149-150.

¹⁰⁹ DOLENSKÝ, A. Zanedbání povinné výživy. Acta Universitatis Carolinae - Iuridica 2. Praha: Univerzita Karlova, 1964, s. 56.

jednání by se oprávněná osoba nedostala do nebezpečí nouze, resp. by jí tento stav nehrozil.¹¹⁰

5.4. Fakultativní znaky objektivní stránky trestného činu

Vedle shora uvedených obligatorních prvků objektivní stránky trestného činu se ve skutkové podstatě trestného činu mohou objevit i další, tzv. fakultativní, tedy nepovinné znaky, jako jsou zejména čas a místo jednání, použitý prostředek ke spáchání trestného činu, účinek jednání, hmotný předmět útoku a jiné znaky. V souvislosti s trestným činem zanedbání povinné výživy blíže pojednám o posledním jmenovaném.¹¹¹

5.4.1.1. Hmotný předmět útoku

Hmotným předmětem útoku u trestného činu zanedbání povinné výživy je osoba nebo osoby, vůči nimž má pachatel zákonnou vyživovací povinnost, nejčastěji potomci povinného.¹¹² To platí bez ohledu na to, zda se povinný subjektivně považuje za otce dítěte. Případné pochybnosti ohledně otcovství je pochopitelně možné řešit v rámci řízení o určení otcovství, nicméně pro účely trestního práva jsou určujícím faktorem domněnky otcovství, a to až do jejich případného vyvrácení.

Judikatura se v této souvislosti zabývala případem, kdy povinný plnil svou vyživovací povinnost vůči více dětem pouze selektivně, a to tak, že výživné (byť ve vyšší než nezbytné míře) poskytoval pouze jednomu ze svých dětí ve snaze získat jeho přízeň ve sporech s matkou. Obhajoba obviněného spočívala v tom, že zbylé děti nejsou jeho biologickými potomky, toto tvrzení povinného však bylo důkazně zcela nepodložené. Soud konstatoval spáchání trestného činu zanedbání povinné výživy, přičemž zohlednil splnění vyživovací povinnosti pouze ve vztahu k tomu dítěti, kterému bylo výživné poskytováno. Zároveň s tím soud zdůraznil, že uvedená skutečnost nemá jakýkoli vliv na trestní odpovědnost pachatele na zanedbání

¹¹⁰ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 194.

¹¹¹ JELÍNEK, J. a kol., 2014, s. 199.

¹¹² Nález ÚS ČR ze dne 25. 2.2003, sp. zn. II. ÚS 187/02, [dostupné v systému ASPI].

povinné výživy vůči ostatním dětem.¹¹³ V těchto situacích je vždy třeba navíc posoudit, zda se jedná o jeden či o více trestných činů. Rozhodující je zde počet výchovných prostředí, ve kterých se děti nacházejí. Ve výše nastíněném případě šlo o jeden trestný čin zanedbání povinné výživy, neboť se všechny děti nacházely v péči jedné matky. O opačný případ půjde, když bude každé z oprávněných dětí vychováváno u jiné matky, resp. půjde sice o děti jedné matky, ale budou umístěny u více pěstounů či v ústavní výchově.¹¹⁴ V takovém případě půjde o více trestných činů, v závislosti na počtu výchovných prostředí, spáchané ve vícečinném souběhu.

¹¹³ Rozsudek NS ČR ze dne 30. května 2001, sp. zn. 7 Tz 92/2001, [dostupné v systému ASPI].

¹¹⁴ Nález ÚS ČR ze dne 25. 2.2003, sp. zn. II. ÚS 187/02, [dostupné v systému ASPI].

6. Subjekt trestného činu

Dalším obligatorním znakem skutkové podstaty trestného činu zanedbání povinné výživy je pachatel, tedy trestně odpovědná osoba, která trestný čin spáchala. V případě obou základních skutkových podstat u trestného činu zanedbání povinné výživy může být pachatelem pouze fyzická osoba¹¹⁵ se zákonnou povinností vyživovat či zaopatřovat jiného. Jedná se tedy o případ tzv. konkrétního subjektu, kdy je okruh potencionálních pachatelů zúžen pouze na osoby se specifickou vlastností.¹¹⁶ V případě vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem budou takovými pachateli rodiče (zpravidla pak otec), resp. osvojitelé. Výkon funkce poručníka či svěření dítěte do pěstounské péče naproti tomu vznik vyživovací povinnosti nezakládá, v těchto případech trvá nadále vyživovací povinnost rodičů.¹¹⁷ Ani v případě, že byla výživa oprávněného dítěte zajištěna jinak, než osobou se zákonnou povinností vyživovat a zaopatřovat (např. třetí osobou, státem), není pachatel zbaven povinnosti plnit výživné.¹¹⁸ Na druhé straně pachatelem nebude osoba, jíž tato povinnost vyživovat nesevřídčí přímo ze zákona, např. druh či družka povinné osoby. V těchto případech přichází v úvahu pouze trestní odpovědnost ve formě účastenství ve smyslu § 24 odst. 1 písm. b), c) TZ.¹¹⁹

Dalším důležitým předpokladem trestnosti pachatelova jednání je skutečnost, že v rozhodné době byla povinná osoba objektivně schopna výživné plnit. S touto objektivní (ne)schopností dostat své vyživovací povinnosti, resp. způsob, jakým se povinný do tohoto stavu dostal, úzce souvisí se subjektivní stránkou trestného činu, a proto se této problematice podrobněji věnuji v následující 7. kapitole.

¹¹⁵ A contratio § 7 zák. č. 418/2011 o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

¹¹⁶ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 203.

¹¹⁷ § 961 OZ, § 928 odst. 1 OZ

¹¹⁸ DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽÍČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1061.

¹¹⁹ DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽÍČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol., 2014, s. 1065.

Vzhledem k tomu, že k porušení vyživovací povinnosti může docházet jak ve formě neplacení stanovené částky na výživu, tak ve formě neposkytnutí výživy v naturální formě, může být pachatelem jak osoba, jež včas a řádně neplatí dávku výživného, aniž by s dítětem žila ve společné domácnosti, tak osoba, jež má dítě ve faktické péči.¹²⁰ V prve zmíněném případě je pak pachatel povinen si z vlastní iniciativy zjistit, kde se zdržuje osoba, jíž mělo být výživné placeno. Pokud pachatel neví, kde se dítě nachází (např. z důvodu přestěhování matky, u které dítě žije), je třeba, aby všemi svými dostupnými prostředky místo pobytu dítěte zjistil. Teprve pokud se mu to ani přes veškerou snahu nepodaří, je možné uvažovat o případném vyloučení trestní odpovědnosti pachatele.¹²¹

V souvislosti s osobou pachatele trestného činu zanedbání povinné výživy zbývá dodat, že se jedná o tzv. distanční delikt, u něhož je místem spáchání jak místo, kde došlo k jednání pachatele, tedy kde měl pachatel plnit svou vyživovací povinnost, tak místo, kde došlo k následku, tj. kde měla oprávněná osoba pobyt.¹²²

¹²⁰ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. §140 až 421. Komentář. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 1919.

¹²¹ Rozh. č. 16/1996 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI].

¹²² Rozh. č. 44/1971 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI].

7. Subjektivní stránka trestného činu

Posledním obligatorním znakem trestného činu zanedbání povinné výživy, který je třeba vymezit, je subjektivní stránka trestného činu, jinými slovy, vnitřní vztah pachatele ke skutečnostem zakládající trestný čin. Zde je v první řadě nutné odlišit skutkovou podstatu vyjádřenou v § 196 odst. 1 TZ od skutkové podstaty dle § 196 odst. 2 TZ.

7.1. Zavinění

V prvním případě zákonodárce předpokládá, že trestný čin zanedbání povinné výživy může pachatel spáchat jak ve formě úmyslu (přímého i nepřímého), tak v nedbalostní formě zavinění (vědomé či nevědomé). Vyplývá to z doslovné formulace ustanovení, kdy pachatel spáchá tento trestný čin, neplní-li svou zákonnou povinnost vyživovat či zaopatřovat jiného, byť z nedbalosti. Naproti tomu zanedbání povinné výživy dle § 196 odst. 2 TZ vyžaduje vždy úmyslné formy zavinění, přičemž vzhledem k pojmu „vyhýbání se“, jež vyžaduje určité aktivní konání ze strany pachatele, to bude úmysl přímý. V případě uvedení oprávněné osoby do nebezpečí nouze, jakožto okolnosti podmiňující vyšší trestní sazbu, postačí k jejímu naplnění nedbalostní zavinění dle § 17 písm. b) TZ.¹²³ V této souvislosti je třeba zdůraznit, že v každém jednotlivém případě přichází do úvahy vždy pouze jedna forma zavinění pachatele, přičemž tato forma musí být ve výroku rozsudku soudem výslovně zmíněna a náležitě podepřena důkazními prostředky.

Zavinění pachatele se musí vztahovat na všechny znaky trestného činu, přičemž v praxi nejvíce problémů činí otázka „zda a do jaké míry musí mít pachatel správnou představu o své vyživovací povinnosti.“¹²⁴ Vyživovací povinnost je normativním znakem trestného činu zanedbání povinné výživy, tedy znakem, jež vyjadřuje právní institut nebo právní vztah, přičemž zásadně je třeba, aby se zavinění vztahovalo i na

¹²³ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. §140 až 421. Komentář. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 1918.

¹²⁴ DOLENSKÝ, A. Zanedbání povinné výživy. Acta Universitatis Carolinae - Iuridica 2. Praha: Univerzita Karlova, 1964, s. 57.

tento znak. Postačí však, aby pachatel měl o něm jen laickou představu, a proto nemusí znát, jaké právní předpisy ho upravují, ani jeho podrobnější právní úpravu. Určující je, zda si je vědom své povinnosti, v tomto případě povinnosti vyživovat oprávněnou osobu. Omyl o existenci vyživovací povinnosti jakožto normativního znaku skutkové podstaty se posoudí podle zásad o omylu skutkovém (§ 18 TZ).¹²⁵

Obhajoba pachatele v této souvislosti často zní, že pachatel o vyživovací povinnosti nevěděl a vzhledem k rodinným poměrům ani vědět nemohl, tudíž nejednal zaviněně. Faktem ovšem zůstává, že tato forma obhajoby nemá téměř žádnou šanci na úspěch. V situaci, kdy existuje občanskoprávní rozhodnutí soudu stanovující povinnost hradit výživné, se nemůže povinný dost dobře obhajovat tím, že o dané povinnosti nevěděl. V těchto případech je subjektivní stránka trestného činu beze zbytku naplněna, přičemž forma konkrétního zavinění bude záležet na zjištěném skutkovém stavu.

Ale ani v případě, kdy žádné civilní rozhodnutí k dispozici nebude, je beztrestnost pachatele pro nedostatek zavinění spíše raritou, neboť pachatel je zpravidla marně urgován ke splnění své povinnosti ze strany oprávněné osoby, resp. jejího zákonného zástupce. Nelze však zcela vyloučit možnost, kdy povinný z důvodu naprosté absence kontaktů mezi ním a oprávněným, resp. jeho příbuznými, skutečně nebude mít o jeho aktuální situaci žádné povědomí (např. v situaci, kdy povinný platí na nemanželské dítě, se kterým se jinak nijak nestýká, pouze do jeho 18. roku věku a není si vědom skutečnosti, že dítě nastoupilo na vysokou školu a jeho povinnost stále trvá).¹²⁶

7.2. Omyl

Výše nastíněná situace je příkladem pachatelova omylu, kdy pachatelova představa (absence povinnosti vyživovat či zaopatřovat jiného) není v souladu se skutečným stavem věci (existující vyživovací povinnost). S ohledem na výše uvedené se bude

¹²⁵ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 635.

¹²⁶ ŠTULIK, J. Trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 TZ. Praha, 2011, s. 93. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Katedra trestního práva. Vedoucí rigorózní práce Marie Vanduchová.

tento případ posuzovat jako omyl skutkový negativní ve smyslu § 18 odst. 1 TZ. V takovém případě je vyloučeno úmyslné zavinění, tím však ještě není vyloučena trestní odpovědnost pachatele za trestný čin spáchaný zavinění ve formě nedbalosti. V těchto případech je však vždy třeba postupovat s ohledem na konkrétní případ, pachatel se však nemůže bez dalšího spoléhat pouze na svůj laický, byť upřímně míněný, úsudek o vyživovací povinnosti a o tento pak opírat svou beztrestnost. Proto je třeba tento laický úsudek vždy ověřit u příslušných orgánů, ať už u soudu či orgánu sociálně-právní ochrany dítěte apod.¹²⁷ Výše řečené platí i v případě nesprávné domněnky povinného, že jednotlivé dlužné plnění k nezletilému dítěti zaniklo jeho prominutím resp. jeho započtením,¹²⁸ přičemž takové jednání je zákonem výslovně zakázáno. I tyto skutečnosti může a má pachatel, vzhledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům vědět, není tedy vyloučeno jeho zavinění ve formě nevědomé nedbalosti.

V praxi asi nepříliš častou variantou bude dále pozitivní omyl skutkový, kdy pachatel neplní vyživovací povinnost mylně se domnívaje, že je k tomu povinen (např. v důsledku mylného přesvědčení, že dítě, které je již schopno samo se živit, se stále nachází ve stavu odkázanosti). V takovém případě se postupuje dle § 18 odst. 3 TZ a pachatel může být trestně odpovědný za pokus trestného činu zanedbání povinné výživy. Nicméně vzhledem k tomu, že v tomto případě půjde o nezpůsobilý předmět útoku, bude zde na místě posoudit společenskou nebezpečnost takového chování pachatele ve smyslu § 12 odst. 2 TZ.¹²⁹

7.3. (Ne)schopnost pachatele vyživovat či zaopatřovat jiného ve vztahu k zavinění

Další poměrně složitou otázkou může být posouzení zavinění pachatele ve vztahu k jeho vyživovací povinnosti v určitých životních situacích. Jde o případy

¹²⁷ Rozh. č. 10/1977 Sb. rozh. tr , [dostupné v systému ASPI].

¹²⁸ U zletilých oprávněných je oboustranné započtení nicméně možné, k omylu by v takovém případě došlo pouze při započtení jednostranném.

¹²⁹ ŠTULIK, J. Trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 TZ. Praha, 2011, s. 95. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Katedra trestního práva. Vedoucí rigorózní práce Marie Vanduchová.

dlouhodobé nezaměstnanosti, nemoci či jiných objektivních překážek, které nedovolují pachateli dosáhnout takového příjmu, aby byl schopen výživné plnit. Tyto sociální události mají původ v celé řadě okolností a nelze je samozřejmě automaticky spojovat s motivací povinného neplatit, či se dokonce vyhnout vyživovací povinnosti. Na druhou stranu je ze strany některých povinných těchto sociálních událostí zneužíváno jakožto základního argumentu pro jejich beztrestnost. Po povinném, jež v důsledku své nepříznivé sociální situace není schopen vyživovat a zaopatřovat ani sám sebe, není samozřejmě možné vyžadovat výživu a zaopatření oprávněné osoby. Trestní odpovědnost takové osoby za trestný čin zanedbání povinné výživy je poté vyloučena, což je cílem obhajoby mnohých povinných. Je proto na orgánech činných v trestním řízení, aby danou událost přezkoumaly ve vztahu k chování povinného.

7.3.1. Ztráta zaměstnání a nezaměstnanost

Obecně platí, že v situaci, kdy jediným příjmem povinné osoby budou sociální dávky pohybující se na úrovni životního minima, není taková osoba schopna dostát vyživovací povinnosti ve vztahu k oprávněné osobě. Půjde tak o objektivní překážku plnění vyživovací povinnosti a takový povinný nebude za trestný čin zanedbání povinné výživy trestně odpovědný. Toto pravidlo však nelze aplikovat bezvýjimečně.

V prvé řadě je třeba zkoumat, jak se povinný do takto obtížné situace dostal a zda nejednal takovým způsobem, který by bylo možné ve vztahu k jeho vyživovací povinnosti posoudit jako nedbalost. Určitý prvek nedbalostního zavinění je totiž možné v jednání nezaměstnaného povinného shledat, pokud ten ve svém předchozím zaměstnání porušoval své pracovní povinnosti takovým způsobem, že zapříčinily ukončení jeho pracovního poměru. Totéž platí i v případě nezaměstnaného povinného, jehož stav trvá výrazně déle, než je vzhledem k jeho kvalifikaci a regionu, ve kterém se nachází, obvyklé. S trochou představivosti můžeme tuto situaci přirovnat k formě zavinění *actio libera in causa culposa*, kdy se řidič před plánovanou cestou uvede, ať už úmyslně či v nedbalosti, do stavu nepřičetnosti. Pokud v tomto stavu spáchá trestný čin, bude jednat ve formě nedbalostního

zavinění, neboť mohl v tomto stavu předpokládat vyšší riziko vzniku poruchy.¹³⁰ Stejně tak, pokud se povinný k vyživovací povinnosti dlouhodobě nachází, ať už úmyslně či následkem svého nedbalého chování, bez práce, může s přihlédnutím k dalším skutkovým okolnostem jednat nedbale, neboť možnost porušení jeho vyživovací povinnosti se v době absentujícího příjmu výrazně zvyšuje. Vedle výše uvedeného bude příjemce sociálních dávek trestně odpovědný i tehdy, kdy i přes svou obtížnou situaci bude schopen dostát své vyživovací povinnosti jiným způsobem, např. v případě, kdy disponuje jiným majetkem, a přesto tak zaviněně neučinil.¹³¹

7.3.2. Vazba a výkon trestu odnětí svobody

Problematická bude i situace, kdy je pachatel v déletrvajícím výkonu vazby či výkonu trestu odnětí svobody. Zařazení osob ve vazbě do zaměstnání je často s ohledem na vazební důvody, resp. možnosti vazební věznice, v praxi velmi složité, a není proto výjimkou, že povinný ve vazbě (i proti své vůli) nepracuje. Pak jde o objektivní překážku. Poněkud jiná situace nastává při výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody. Ten sám o sobě není automaticky důvodem ke snížení či zrušení vyživovací povinnosti, je třeba vždy zohlednit, pro jaký trestný čin byl povinný shledán vinným, a na jak dlouho byl k trestu odnětí svobody odsouzen. V případě krátkodobého trestu se zpravidla výše vyživovací povinnost nemění, při déletrvajícím trestu je pak třeba odlišit, zda je povinný ve věznici pracovníčně zařazen či nikoli. Pokud ano, měla by být jeho vyživovací povinnosti upravena v závislosti na dosažené pracovní odměně s přihlédnutím ke srážkám, jimž jeho odměna dle stanovených předpisů¹³² podléhá.¹³³

¹³⁰ DOLENSKÝ, A. Zanedbání povinné výživy. Acta Universitatis Carolinae - Iuridica 2. Praha: Univerzita Karlova, 1964, s. 60.

¹³¹ Rozhodnutí NS CR ze dne 14. 8.2001, sp. zn. 4 Tz 135/2001; obdobně rozh. č. 22/1992 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI].

¹³² Zákon č. 169/1999 Sb. zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů; nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů; vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů

Pracovní odměnu odsouzeného tvoří základní složka odměny, odstupňovaná podle dosaženého stupně vzdělání a náročnosti vykonávané práce, odměna za práci přesčas, příplatky a ohodnocení pracovního nařízení. V závislosti na množství a kvalitě vykonané práce stanoví výši odměny věznice, která je zároveň i plátcem odměny. Dle příslušných předpisů vyplývá prioritní postavení úhrady výživného pro potomky, jež jsou nezaopatřenými dětmi.¹³⁴ Po odečtení povinných daňových a pojistných odvodů provede věznice ze zbývající tzv. čisté odměny srážky ve stanoveném pořadí. Na prvním místě figuruje úhrada výživného pro děti, kterým je odsouzený povinen poskytovat výživu, včetně příspěvku na úhradu nákladů při péči o dítě v ústavní nebo ochranné výchově. Teprve po této srážce následuje úhrada nákladů výkonu trestu a dalších pohledávek vůči odsouzenému. K úhradě výživného na nezaopatřené děti však smí být použito maximálně 30 % z čisté odměny odsouzeného. V případě překročení tohoto limitu se na každé oprávněné dítě srazí poměrná částka ve vztahu ke stanovené výši dlužného výživného. Pokud by odsouzenému po úhradě nákladů výkonu trestu a všech jeho dalších pohledávek zůstala dosud nevyčerpaná částka, může se tento zbytek použít na úhradu výživného, i při překročení oné hranice 30 %. Tato situace nastává ale spíše výjimečně.¹³⁵

Srážky k úhradě výživného mohou být odváděny několika různými způsoby. Prvním z nich je případ, kdy soud nařídí výkon rozhodnutí srážkami z čisté pracovní odměny a stanoví výši těchto srážek. Jde o tzv. „nařízené výživné“. Dále může soud rozsudkem o výchově a výživě nezletilých dětí také povinnému uložit, aby přispíval na úhradu svých nezletilých dětí určitou částkou, či schválí dohodu rodičů o tomtéž. Chce-li odsouzený pokračovat v tomto způsobu úhrady výživného i ve výkonu trestu, je povinen o provádění těchto srážek věznici požádat spolu s předložením příslušného soudního rozhodnutí či schválené dohody. V neposlední řadě může o provádění srážek požádat samotný odsouzený, aniž by měl tuto povinnost

¹³³ MANDLÍKOVÁ, E. Ke specifikům vyživovací povinnosti osob odsouzených k trestu odnětí svobody a pracovní odměně odsouzených. *Trestněprávní revue*. 2003, č. 10, s. 299-300.

¹³⁴ § 11 a násl., zákona č. 117/1995 Sb. o státní podpoře, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁵ MANDLÍKOVÁ, E., 2003, s. 300-301.

stanovenou či určenou soudem, taktéž příjemce výživného či příslušný dětský domov, v něm je umístěno dítě mající právo na výživné od rodičů.¹³⁶

V případě, že se povinný nacházející se ve výkonu trestu odnětí svobody, ať už z jakéhokoliv důvodu, vyhýbá přiřazené pracovní aktivitě, odmítá ji vykonávat, záměrně odvádí vadnou práci či předstírá nemoc, je pak třeba jeho chování posuzovat jako úmyslné se vyhýbání povinnosti jiného vyživovat ve smyslu § 196 odst. 2 TZ. Specifická je pak situace, kdy je povinný ve výkonu trestu odnětí svobody právě pro trestný čin zanedbání povinné výživy. V takovém případě samozřejmě ke snížení vyživovací povinnosti nedojde, neboť by takové opatření zcela odporovalo smyslu a účelu tohoto trestného činu.¹³⁷ „*Rozsah vyživovací povinnosti je proto posuzován podle schopností a možností povinného před nástupem výkonu trestu.*“¹³⁸

¹³⁶ MANDLÍKOVÁ, E., 2003, s. 301 - 302.

¹³⁷ MANDLÍKOVÁ, E., 2003, s. 300.

¹³⁸ MANDLÍKOVÁ, E., 2003, s. 300.

8. Zvláštní ustanovení o trestání dle § 196a TZ

Zvláštní ustanovení o trestání zakotvené § 196a TZ se stalo součástí našeho právního řádu novelou TZ č. 390/2012 Sb. s účinností od 8. 12. 2012 a bylo již krátce představeno v kapitole věnující se vývoji trestného činu zanedbání povinné výživy, právě v souvislosti s touto novelizací TZ. V následující kapitole bude tomuto institutu věnována větší pozornost, neboť jde o institut nejen poměrně nový, a tudíž praxí dosud nepříliš ověřený, ale i o institut poněkud rozporuplný, na který dodnes existují odlišné názory. Přestože jde o ustanovení, které, jak ostatně vyplývá z jeho samotného názvu, souvisí s ukládáním trestů za trestné činy, pojednávám o tomto institutu již v této části mé práce před samostatnou kapitolou o trestání, a to vzhledem k zachování systematického uspořádání ustanovení ve zvláštní části TZ.

8.1. Základní charakteristika § 196a TZ

Ustanovení § 196a TZ umožňuje, aby soud pachateli trestného činu zanedbání povinné výživy uložil povinnost zdržet se určitou dobu řízení motorových vozidel, přičemž toto omezení soud uloží zejména, pokud zde existuje důvodná obava, že bude pachatel svou povinnost uhradit dlužné výživné mařit či ztěžovat.

Motorové vozidlo je definováno v § 2 písm. g) zák. č. 361/2000 Sb. o silničním provozu, v platném znění jako „*nekolejové vozidlo poháněné vlastní pohonnou jednotkou a trolejbus.*“

Z výše uvedeného lze vyložit, že § 196a TZ obsahuje specifické omezení, které lze aplikovat pouze v souvislosti s trestným činem zanedbání povinné výživy. Jedná se tedy o doplnění demonstrativního výčtu obecných přiměřených omezení a přiměřených povinností ve smyslu § 48 odst. 4 TZ, s nimiž lze specifické omezení ve smyslu § 196a TZ volně kumulovat. V případě zanedbání povinné výživy se bude jednat především o § 48 odst. 4 písm. i) TZ.¹³⁹

¹³⁹ Soud může jako přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uložit zejména uhradit dlužné výživné

V této souvislosti je však třeba připomenout, že přiměřená omezení a přiměřené povinnosti jak v obecné rovině, tak podle § 196a TZ, nelze zaměňovat s konkrétním druhem trestu. Ustanovení § 196a TZ nicméně představuje výjimku ze zásady, že přiměřeným omezením nelze zakázat chování, které je obsahem určitého druhu trestu, neboť tak faktický činí. V tomto případě se nejvíce nabízí trest zákazu činnosti, spočívající v zákazu řízení motorových vozidel dle § 73 TZ. Byť tedy po obsahové stránce není mezi trestným činem zákazu činnosti a specifickým přiměřeným omezením dle 196a TZ většího rozdílu, nepředstavuje tento institut „samostatnou sankci, nýbrž, s ohledem na okolnosti konkrétního případu včetně osobních poměrů pachatele, pouze modifikuje podmínky ukládaného trestu, jehož je fakultativní součástí“.¹⁴⁰

8.2. Aplikace přiměřeného omezení dle § 196a TZ a její předpoklady

Základním předpokladem pro aplikaci ustanovení § 196a TZ je skutečnost, že pachatel trestný čin zanedbání povinné výživy skutečně spáchal, o jeho případném uložení soud rozhoduje až ve fázi rozhodování o vině a trestu, ne dříve. Zda bude toto opatření v konkrétním případě uloženo, je pak zcela ponecháno na úvaze soudu. Ten by měl, s ohledem na osobní poměry pachatele a další specifické okolnosti případu zvážit, zda je aplikace tohoto opatření v konkrétním případě vhodná.

Smysluplným se jeho uložení jeví ve spojení s alternativními tresty, resp. s upuštěním od potrestání s dohledem za podmínek § 48 TZ. Negativní důsledky, které z uložení tohoto opatření pro povinného plynou, mohou být dostatečným impulsem pro rychlejší uhrazení dlužného výživného. Na druhé straně je však třeba se vyvarovat situacím, kdy by uložení tohoto omezení šlo na úkor výdělkových možností pachatele (např. u řidičů z povolání) a tím by možnost pachatele dostat

nebo jinou dlužnou částku.

¹⁴⁰ DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽÍČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1077.

svým povinností byla ještě snížena.¹⁴¹ V takovýchto případech by bylo uložení onoho opatření pochopitelně absurdní a zcela proti smyslu a účelu onoho opatření.

V praxi funguje uložení přiměřeného omezení dle 196a TZ tak, že od právní moci rozhodnutí, kterým bylo uloženo, pozbývá držitel řidičské oprávnění. Řidičský průkaz je pachatel povinen odevzdat příslušnému orgánu¹⁴² a tato skutečnost je uvedena v registru řidičů. Pokud jde o délku trvání omezení, je zde patrná snaha zákonodárce motivovat pachatele k tomu, aby byla co nejkratší. Jeho chování má tak na trvání daného omezení značný vliv. Pokud pachatel, příp. jiná osoba s pachatelovým souhlasem, zaplatí úplnou částku dlužného výživného dříve, než dojde k výkonu celého uloženého trestu, je možné od tohoto přiměřeného omezení na žádost odsouzeného upustit v podstatě ihned, tedy např. před uplynutím zkušební doby u výkonu trestu podmíněného odsouzení či před výkonem trestu obecně prospěšných prací v celém rozsahu apod. Jinak je doba trvání napojena na onen primárně uložený trest a končí až s jeho řádným výkonem. U podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, v jehož rámci bylo omezení dle § 196a TZ uloženo, končí doba trvání onoho omezení po uplynutí uložené zkušební doby. Ať už se jedná o jakoukoli z těchto výše nastíněných situací, je v těchto případech pachatel oprávněn požádat příslušný orgán o vrácení řidičského oprávnění za podmínek § 102 odst. 1 a 5 zák. 361/2000 Sb. o silničním provozu.¹⁴³

Kontrolu dodržování omezení v průběhu jeho trvání zajišťuje Probační a mediační služba. Tato kontrola spočívá především v odborném vedení pachatele, jehož cílem je snižovat riziko opakování trestné činnosti a tím chránit společnost před další kriminalitou.¹⁴⁴ Vedle Probační a mediační služby, jejíž role je spíše nápomocná, kontrolují dodržování omezení, spočívající v pozbytí řidičského oprávnění, příslušníci Policie ČR, resp. vojenské policie, kteří jako jediní mohou bez dalšího

¹⁴¹ DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽÍČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol., 2014, s. 1078.

¹⁴² Tímto orgánem bude obecně úřad obce s rozšířenou působností dle § 113 odst. 1 písm. b), odst. 5 zákona č. 361/2000 Sb. o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů

¹⁴³ DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽÍČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1076-1080.

¹⁴⁴ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR. Probační dohled, integrace pachatele, participace poškozeného, ochrana společnosti. Probační a mediační služba [online], [cit 01-02-2015]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/images/clanky/letak_Dohled_CZ.pdf.

zastavovat vozidla a vyzývat k předložení dokladů.¹⁴⁵ Zjistí-li se, že pachatel omezení zdržení se řízení motorových vozidel nerespektuje, je možné jeho chování vyhodnotit jako nevedení řádného života a přikročit ke zpřísnění podmínek již uložené sankce, např. k přeměně uloženého trestu na přísnější formu, prodloužení zkušební doby či stanovení nových přiměřených omezení a povinností dle § 48 odst. 4 TZ. V případě extrémního porušení omezení dle § 196a TZ je možno přistoupit i k trestnému stíhání pachatele pro přečin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání dle § 337 odst. 1 písm. a) TZ.

Na zakotvení § 196a v TZ dále navazuje novelizace procesně-právní stránky věci, a to v ustanovení § 359 TŘ, označeného jako „*upuštění od přiměřeného omezení spočívajícího ve zdržení se řízení motorových vozidel*“. Dle tohoto ustanovení rozhodne na žádost odsouzeného soud ve veřejném zasedání o upuštění od přiměřeného omezení spočívajícího ve zdržení se řízení motorových vozidel, které bylo uloženo pro trestný čin zanedbání povinné výživy, pokud odsouzený uhradil dlužné výživné. Soud může upustit od přiměřeného omezení v neveřejném zasedání tehdy, odůvodňují-li vyhovění žádosti odsouzeného podklady a důkazy obsažené ve spisu. Toto rozhodnutí není vázáno na žádnou lhůtu, což plně koresponduje se záměrem zákonodárce donutit povinné v co nejkratším možném období k plnění jejich vyživovací povinnosti. Z předmětného ustanovení též vyplývá, že zákonodárce nemá žádný zájem protahovat zákaz řízení nad nezbytnou míru. V případě, že nebude žádost o upuštění tohoto přiměřeného omezení obsahovat nedostatky a bude náležitě doložena potřebnými podklady o zaplacení výživného, bude soud moci rozhodnout velmi záhy po uložení takového omezení. Bude tedy záležet především na aktivitě povinného, zda dlužné výživné řádně uhradí, požádá o předmětné upuštění uloženého omezení a svou žádost doloží potřebnými listinnými důkazy tak, aby soud mohl rozhodnout co nejrychleji. Tento způsob úpravy lze hodnotit jako

¹⁴⁵ Zákon č. 361/2000 Sb. o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů

pozitivní, neboť je to právě povinný, který má na upuštění zákazu řídit motorová vozidla hlavní zájem.¹⁴⁶

8.3. Názory na zavedení specifického přiměřeného omezení dle § 196a TZ

Zvláštní ustanovení o trestání dle § 196a TZ okamžitě rozdělilo odbornou i laickou veřejnost na dva protichůdné tábory. Hlasy, které vyjadřovaly tomuto novému ustanovení podporu, argumentovaly především praktickou stránkou věci. Problém neplacení výživného, frekventovanost trestného činu zanedbání povinné výživy i počet odsouzených pachatelů k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, kteří se posléze stávají ještě méně schopnými dostát svým povinnostem, to všechno je dle zastánců tohoto opatření důvodem, proč má existence onoho ustanovení smysl. Podle nich tak zákonodárce pouze dále podpořil již delší dobu deklarovaný trend, „*donutit povinné rodiče k plnění vyživovací povinnosti, případně úhradě dlužného výživného, spíše než tyto osoby trestat*“¹⁴⁷, což je i primární zájem oprávněné osoby, resp. druhého z rodičů.¹⁴⁸ Jelikož je ze strany řady pachatelů odebrání řidičského oprávnění skutečně vnímáno jako vážná újma, a to i ve srovnání s výkonem uložených alternativních sankcí, lze při této formě „nátlaku“ očekávat i zvýšenou motivaci pachatelů uhradit dlužné výživné v co možná nejkratší době. V ideálním případě je tak onen primární zájem splněn rychleji, než aplikací dosud použitelných nástrojů. Z nesouhlasného tábora se naopak ozývaly hlasy o značné nesystematičnosti předmětného ustanovení. Podle nich se jedná o formu přiměřeného omezení, které nemá nic společného s jednáním, jenž naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu zanedbání povinné výživy. Dle kritiků se jedná pouze o nesystémové, šikanozní a populistické opatření, které navíc rezignuje na ustálené druhy trestů, jež se za tento trestný čin dosud ukládaly.¹⁴⁹ Zdůrazňována byla dále i

¹⁴⁶ VICHEREK, R. Dopady novely trestního zákoníku provedené zákonem č. 390/2012 Sb. Trestní právo. 2013, č. 7-8, s. 22-23.

¹⁴⁷ VICHEREK, R, 2013, S. 22-23.

¹⁴⁸ VICHEREK, R, 2013, S. 22-23.

¹⁴⁹ SOLIL, J. K problematice neplacení výživného ve smyslu trestního zákoníku. Právní prostor [online], vydáno 13.8.2014 [cit 08-10-2015]. Dostupné z <http://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/k-problematice-neplaceni-vyzivneho-ve-smyslu-trestniho-zakoniku>.

skutečnost, že se v podstatě jedná o popření zásady, dle které lze výkon určité činnosti zakázat pouze tehdy, dopustil-li se pachatel trestného činu právě v souvislosti s touto činností.¹⁵⁰

Na otázku, zda byla předmětná novelizace obratem k lepšímu, lze jen obtížně odpovědět. Statistické údaje Ministerstva spravedlnosti celkem jasně ukazují, že počet všech osob stíhaných za trestný čin zanedbání povinné výživy nijak neklesá, hrozba odebrání řidičského oprávnění tedy zřejmě potencionální pachatele nikterak neodrazuje od neplnění svých povinností.¹⁵¹ Primárním záměrem ovšem nebyla ani tak prevence této trestné činnosti, (jakkoli by to nebylo na škodu), jako spíše snaha donutit pachatele, kterým bylo řidičské oprávnění již odebráno, aby splnili svou povinnost co možná nejdříve. Přestože je námitka jisté nelogičnosti a nesystematičnosti tohoto institutu oprávněná, jsem toho názoru, že oprávněným osobám bude vcelku lhostejné, že k uspokojení jejich potřeb došlo díky možná ne úplně právně precizního, nicméně velmi účelného a efektivního institutu. Hrozba odebrání řidičského oprávnění může objektu, který je trestním právem chráněn, pomoci mnohem více a hmatatelněji než akademická diskuze o tom, je-li tento institut nesystémový. Rozhodujícím by tak mělo být především to, zda přináší tato změna žádané výsledky, tedy zaplacené výživné. Bohužel ze statistických údajů nelze zjistit, v kolika případech vedlo uložení tohoto opatření k rychlému zaplacení výživného a tím i uspokojení zájmu oprávněného, nelze tedy ani přisvědčit tomu či onomu názorovému proudu s argumentem (ne)účelnosti tohoto nového institutu. Jeho prospěšnost tak prověří až praxe a četnost jeho aplikace soudy.

¹⁵⁰ ŠÁMAL. P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 637.

¹⁵¹ Srov. tabulku č. 1

9. Zvláštní ustanovení o účinné lítosti

9.1. Základní charakteristika § 197 TZ

Účinná lítost ve smyslu § 197 TZ je jedním ze zvláštních případů účinné lítosti, které se v trestním zákoníku nacházejí.¹⁵² Jde o případy, kdy se v plné míře uplatňuje zásada subsidiarity trestní represe a trestního práva jakožto prostředku *ultima ratio*, tedy, kdy je zájem společnosti na odstranění následků vyvolaných trestným činem vyšší než její zájem na potrestání pachatele. Zákonodárce tak v těchto případech umožňuje, aby po splnění určitých podmínek došlo k zániku trestní odpovědnosti pachatele, a tedy i celého tzv. trestněprávního vztahu.¹⁵³

Institut obecné účinné lítosti je zakotven v § 33 TZ (v případě mladistvých v § 7 zákona č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZSVM“)), přičemž vztah účinné lítosti v obecném smyslu a případů účinné lítosti uvedených ve zvláštní části TZ „*vychází z logiky vztahu obecné a zvláštní části samotného trestního zákoníku: co je uvedeno v obecné části jako znak obecného institutu, je společné všem zvláštním případům takového institutu, které navíc, právě jako zvláštní, obsahují znaky další.*“¹⁵⁴

Zvláštní ustanovení o účinné lítosti ve smyslu § 197 TZ lze aplikovat pouze v souvislosti s neplněním zákonné vyživovací povinnosti pachatele, resp. s jeho dodatečnou úhradou.¹⁵⁵ Trestní odpovědnost za zanedbání povinné výživy zanikne, pokud nemá tento trestný čin trvale nepříznivé následky a pachatel vyživovací povinnost splní dodatečně, a to dříve než soud prvního stupně začne vyhlášovat rozsudek.

¹⁵² Vedle § 197 TZ se dále jedná o § 242, 248a a 362 TZ.

¹⁵³ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 631.

¹⁵⁴ CHROMÝ, J. Kriminalita páchaná na mládeži. 1. vyd. Praha: Linde, 2010, s. 150.

¹⁵⁵ DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽÍČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1080.

Účelem tohoto ustanovení je docílit úplného splnění vyživovací povinnosti v rozsahu, pro který je pachatel stíhán. Zájem společnosti na splnění této povinnosti je natolik intenzivní, že je toto honorováno pachatelovou beztrestností. Navíc se pachatelovým, byť opožděným plněním podstatně snižuje míra jeho nebezpečného chování vůči společnosti, nezaniká-li rovnou zcela. Určitým pomocným argumentem může být i fakt, že po dodatečném plnění, které je hlavním zájmem zákonodárce, není třeba pachatelovým potrestáním narušovat rodinné vazby více, než je nutné.¹⁵⁶

9.2. Aplikace zvláštního ustanovení o účinné lítosti dle § 197 TZ a jeho předpoklady

Aby mohlo být o institutu účinné lítosti ve smyslu § 197 TZ vůbec uvažováno, je třeba, aby bylo splněno několik předpokladů. Výchozí podmínkou pro jeho aplikaci je, že se pachatel zanedbání povinné výživy opravdu dopustí, neboť okolnosti s ním související mohou nastat až po spáchání tohoto trestného činu, nikoli dříve.¹⁵⁷ Další podmínky pak vycházejí již ze samotného ustanovení § 197 TZ. Jednak jde o dodatečné splnění vyživovací povinnosti do určité fáze trestního řízení, dále se jedná o podmínku, že trestný čin neměl trvale nepříznivých následků pro oprávněnou osobu.

9.2.1. Dodatečně plnění pachatele

Aby byl tento první předpoklad zcela naplněn, musí dojít ze strany pachatele k současnému splnění několika dalších podmínek, které byly v průběhu let precizovány soudní judikaturou:

Dobrovolnost dodatečného splnění

Pachatel musí v první řadě splnit svou zákonnou vyživovací povinnost dobrovolně, přičemž dobrovolnost je obecným znakem účinné lítosti ve smyslu § 33 TZ a vztahuje se tedy i na případy účinné lítosti ve zvláštní části TZ. O dobrovolné

¹⁵⁶ DOLENSKÝ, A. Zanedbání povinné výživy. Acta Universitatis Carolinae - Iuridica 2. Praha: Univerzita Karlova, 1964, s. 70.

¹⁵⁷ Rozh. č. 56/1977 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI].

uhrazení dluhu půjde jak v případě, kdy pachatel uhradí dluh sám, tak i v případě úhrady ze strany třetí osoby, ovšem za předpokladu, že pachatel o této činnosti věděl, souhlasil s ní a přispěl k ní svou aktivní účastí.¹⁵⁸ Soudní praxe tak správně nerozlišuje případy, kdy si pachatel půjčí příslušnou částku např. od svých rodičů, aby zaplatil osobně, od případů, kdy rodiče pachatele zaplatí na jeho žádost dlužnou částku za něj. Naproti tomu o dobrovolné jednání nepůjde v případě pouhého slibu pachatele o budoucím uhrazení, nepřipustná je rovněž dohoda mezi pachatelem a oprávněným o prominutí výživného či dohoda o splátkách. Ani v jednom případě totiž není naplněn zájem zákonodárce, tedy skutečné uhrazení dluhu na výživném, společenská nebezpečnost pachatele tím v takových případech nikterak neklesá.¹⁵⁹ Podmínka dobrovolnosti nebude splněna ani tehdy, je-li dlužné výživné uhrazeno na základě exekuce vedené srážkami ze mzdy pachatele¹⁶⁰ či v případě, že ke splnění dojde v důsledku třetí osoby, aniž by pachatel vyvinul sebemenší iniciativu. V těchto situacích je sice dlužná částka uhrazena, o dobrovolnost jakožto určitém psychickém stavu pachatele, kdy uzná své pochybení a projeví snahu po nápravě, nemůže být řeči.

Dodatečné splnění v celém rozsahu

Dodatečné uhrazení vyživovací povinnosti musí být splněno zcela, neuznává se žádná „partikulární“ účinná lítost, kdy by pachatel plnil dlužné výživné pouze částečně. Celková částka se odvíjí od období, pro které je pachatel trestně stíhán, tedy od okamžiku zahájení trestního stíhání. V případě, že pachatel porušuje svou povinnost i nadále, je třeba toto jednání posoudit jako nový skutek ve smyslu § 12 odst. 11 TR.¹⁶¹ Stejně tak se nepočítá plnění dřívější, za který byl pachatel již odsouzen nebo naopak nebyl podstaven před soud či se jedná o neplnění předběžného opatření před právní mocí rozsudku o určení otcovství.¹⁶²

¹⁵⁸ Rozh. č. 44/1972 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI].

¹⁵⁹ DOLENSKÝ, A. Zanedbání povinné výživy. Acta Universitatis Carolinae - Iuridica 2. Praha: Univerzita Karlova, 1964, s. 71.

¹⁶⁰ Rozh. č. 60/2009 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI].

¹⁶¹ Rozh. č. 21/2003 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI].

¹⁶² Rozh. č. 18/1984 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI].

Takto ohraničenou částku musí pachatel uhradit zcela, v plné výši, o čemž je soud povinen se odpovědným způsobem přesvědčit. Zpravidla by v této věci mělo dojít k výsledku oprávněné osoby, popř. jiné osoby, která má oprávněného v péči.¹⁶³ V žádném případě se zde nelze spokojit pouze s předloženým ústřížkem poštovní poukázky, že platba byla odeslána. Nejenže by mohlo jít o falešnou poštovní poukázku, vyloučena není ani situace, kdy by povinný na poukázce úmyslně uvedl nesprávnou adresu příjemce v úmyslu svou platbu získat zpět či by po předložení poukázky orgánům činným v trestním řízení stihl zaslání platby zastavit. V každém případě nelze potvrzení o úhradě výživného považovat za listinný důkaz prokazující splnění vyživovací povinnosti bez dalšího dokazování.¹⁶⁴ V této souvislosti není bez významu ani skutečnost, že ke splnění vyživovací povinnosti jakožto občanskoprávního závazku dojde až skutečným doručením oprávněné osobě, nikoli pouhým poukázáním částky přes poštovní či bankovní úřad, a tak je určitá obezřetnost a zdrženlivost na straně orgánů činných v trestním řízení na místě.¹⁶⁵ Jestliže bylo výživné, byť v minimální výši, hrazeno za pachatele státem ve formě příspěvků na živobytí¹⁶⁶ je podmínkou zániku trestní odpovědnosti pachatele rovněž úplné zaplacení této částky. Jedná se v podstatě o případ postoupení pohledávky *ex lege*, musí být tedy hrazeno příslušnému orgánu státu, nikoli oprávněné sobě či jejímu zákonnému zástupci. Pokud je tento příspěvek státu nižší než dlužné výživné, je pachatel pochopitelně povinen uhradit i částku, přesahující poskytnutý příspěvek na výživu.¹⁶⁷

9.2.2. Dodatečné splnění dříve, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek

Obviněný může využít svou příležitost dodatečně splnit vyživovací povinnost v průběhu celého trestního řízení, o této možnosti a podmínkách účinné lítosti musí

¹⁶³ HRACHOVEC, P. Dodatečné splnění vyživovací povinnosti jako podmínka účinné lítosti. Právní rozhledy. 1999, č. 6, s. 319-321.

¹⁶⁴ HRACHOVEC, P. 1999, s. 319-321.

¹⁶⁵ HRACHOVEC, P., 1999, s. 319-321.

¹⁶⁶ § 32 zák. č. 111/2006 Sb. o hmotné nouzi ve znění pozdějších předpisů

¹⁶⁷ Rozh. č. 25/1981 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI].

být také vždy náležitě poučen.¹⁶⁸ Musí tak však učinit dříve, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek. Tento okamžik nebyl zvolen zákonodárcem náhodně, představuje určitý kompromis mezi několika protichůdnými zájmy. Pachateli je zde umožněno splnit svou vyživovací povinnost až do skutečně nejzazšího okamžiku, ale zároveň je zde zachován požadavek autority a vážnosti soudu. Nebylo by vhodné, aby pachatel, teprve poté, co vyslechne přísnější rozsudek, než očekával, změnil svůj postoj a odvolal se na institut účinné lítosti. Byť je zájem společnosti na zaplacení vyživovací povinnosti skutečně intenzivní, nebylo by umožnění takto ryze účelové účinné lítosti vhodnou úpravou.¹⁶⁹

V této souvislosti je však třeba zmínit, že v případě, kdy bude odsuzující rozsudek soudu prvního stupně zrušen v odvolacím řízení a následně vrácen soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí, lze § 197 TZ aplikovat, došlo-li ke splnění vyživovací povinnosti dříve, než soud prvního stupně počne vyhlášovat nový rozsudek.¹⁷⁰ Totéž bude platit i v případě, že odvolací soud věc vrátil až státnímu zástupci k došetření věci a ten následně podal novou obžalobu. V těchto případech nenastane shora popsaná situace, že pachatel zaplatí až pod hrozbou přísnější sankce, než očekával. Původní rozsudek je zrušen pro nesprávnost, jako právní akt zaniká bez hmotněprávních důsledků a sankci v něm uloženou není tedy třeba jakkoli chránit. Určitým negativem může být pouze určité svádění odvolacího soudu ke kasaci v případě naskytnuvší se možnosti dodatečného splnění, třebaže nebudou důvody pro takové rozhodnutí zrovna nejsilnější. Zde bude vždy záležet na konkrétních okolnostech i uvážení soudu.¹⁷¹

9.2.3. Absence trvale nepříznivých následků

Vedle dodatečného splnění zákonné vyživovací povinnosti ve smyslu výše popsaném je druhou podmínkou pro zánik trestní odpovědnosti pachatele skutečnost, že jeho

¹⁶⁸ DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽÍČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1082.

¹⁶⁹ DOLENSKÝ, A. Zanedbání povinné výživy. Acta Universitatis Carolinae - Iuridica 2. Praha: Univerzita Karlova, 1964, s. 73.

¹⁷⁰ Rozh. č. 54/1971 Sb. tr. rozh., [dostupné v systému ASPI].

¹⁷¹ DOLENSKÝ, A. Zanedbání povinné výživy. Acta Universitatis Carolinae - Iuridica 2. Praha: Univerzita Karlova, 1964, s. 73.

jednání nemělo pro oprávněnou osobu trvale nepříznivých následků. Tím se rozumí, že zanedbání povinné výživy nemělo „takové následky, které nelze napravit nebo odstranit ani dodatečným zaplacením dluhu výživného, přičemž zpravidla půjde o poškození tělesného nebo duševního zdraví oprávněného“¹⁷² Konkrétně se trvale nepříznivé následky mohou projevit např. podlomeným zdravím oprávněné osoby či nemožností získat potřebné vzdělání či odbornou kvalifikaci v důsledku chybějících financí. V této souvislosti lze podotknout, že díky systému sociálního zabezpečení i existenci nejrůznějších stipendijních příspěvků během studia činí z těchto případů spíše výjimky, nicméně ani dnes nelze tyto krajní případy zcela vyloučit. Z tohoto důvodu není existence této druhé podmínky, byť jakkoli bude její aplikace výjimečná, na škodu.

9.3. Závěr

V případě, že výše uvedené podmínky nebudou naplněny, je povinností soudu rozhodnout o beztrestnosti pachatele negativně, toto své rozhodnutí je ale povinen náležitě zdůvodnit. Pozdní či pouze částečnou úhradu vyživovací povinnosti může soud posoudit jako polehčující okolnost ve smyslu § 41 písm. j) TZ. V opačném případě, pokud budou všechny podmínky náležitě splněny, zproští soud obviněného obžaloby dle § 226 písm. e) TŘ, popřípadě státní zástupce zastaví trestní stíhání obviněného v přípravném řízení ve smyslu § 172 odst. 1 písm. f) TŘ.¹⁷³

V závěru této kapitoly je, s ohledem na výše uvedené skutečnosti, možno shrnout, že i když se ustanovení § 197 TZ může jevit na první pohled poměrně jasně, není jeho aplikace vždy zcela bezproblémová. Zvláště od orgánů činných v trestním řízení se v této souvislosti vyžaduje, aby disponovaly znalostí poměrně obsáhlé judikatury, a to i mimotrestních předpisů, a ujasnily si podmínky, za kterých je pachatele možno trestní odpovědnosti zprostit.

¹⁷² Rozh. č. 26/1990 Sb. tr. rozh., [dostupné v systému ASPI].

¹⁷³ DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽÍČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1082.

10. Trestání

Trestem se v obecné rovině rozumí zákonem stanovený právní prostředek státního donucení, který stát užívá k ochraně zájmů chráněných trestním právem.¹⁷⁴ V současném pojetí je trest chápán jakožto prostředek chránící společnost před trestnými činy, jenž má být ze strany jejich pachatelů pocíťován jako újma, která je natolik účinná, že odradí je i případné potencionální pachatele od dalšího trestného jednání, na druhé straně jako újma natolik přiměřená, že bude vzhledem k danému jednání vnímána jako „spravedlivá.“¹⁷⁵ Vedle celé řady zásad, uplatňujících se při trestání pachatelů, je jednou z nejdůležitějších, ne-li zcela nejdůležitější, zásada zákonnosti, vycházející ze zásady *nulla poena sine lege* (žádný trest bez zákona)¹⁷⁶, v TZ zakotvena v § 37 odst. 1 TZ. To znamená, že zákonodárce stanovil v TZ uzavřený počet druhů sankcí (trestů a ochranných opatření), jež lze za trestné činy ukládat a stanovil podmínky jejich aplikovatelnosti.¹⁷⁷ V § 52 odst. 1 TZ je tak upraveno celkem dvanáct druhů trestů, přičemž za trest odnětí svobody se dle § 52 odst. 2 TZ rozumí (nestanoví-li TZ jinak) nepodmíněný trest odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Zvláštním typem trestu odnětí svobody je dle § 52 odst. 3 TZ výjimečný trest. Při trestání je pak třeba vycházet z celé řady pravidel trestání, upravených v § 36 a násl. TZ, ale i z povahy daného trestného činu. V případě trestného činu zanedbání povinné výživy je takovým účelem zejména efektivní výchovné působení na pachatele, aby již napříště svou vyživovací povinnost plnil i bez ingerence státní moci a v ideálním případě uhradil dluh, který mu zanedbáním vyživovací povinnosti již vznikl.¹⁷⁸ V plné míře se zde uplatní zásada zakotvená v

¹⁷⁴ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 389.

¹⁷⁵ JELÍNEK, J. a kol., 2014, s. 388-489.

¹⁷⁶ Čl. 39 Listiny základních lidských práv a svobod

¹⁷⁷ ŠTULIK, J. Trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 TZ. Praha, 2011, s. 107. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Katedra trestního práva. Vedoucí rigorózní práce Marie Vanduchová.

¹⁷⁸ PECH, L. Výživné. Vězení? Trestní právo. 2007, č. 1, s. 18.

§ 38 odst. 3 TZ, že se při ukládání trestních sankcí přihlédne i k právem chráněným zájmům osob poškozených trestným činem, v tomto případě k chráněným zájmům oprávněných osob. Tyto osoby mají, jak již bylo výše řečeno, především zájem na řádném a včasné plnění vyživovací povinnosti. Naproti tomu ochrana společnosti před jednáním pachatele prostřednictvím omezení na jeho svobodě, nemá větší, ne-li žádný, význam.¹⁷⁹

Jedním z řady pravidel, dodržovaných při stanovení druhu trestu a jeho výměry, je i dle § 39 odst. 3 TZ nutnost přihlédnout k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem upraveným v § 41 a § 42 TZ. Mezi polehčující okolnosti, které se mohou u trestného činu zanedbání povinné výživy častěji objevit, patří odstranění škodlivých následků trestného činu dle § 41 písm. j) TZ, typicky uhrazení dlužného výživného, kde však nejsou splněny podmínky § 197 TZ. Dále je možno uvažovat o polehčující okolnosti doznání dle § 41 písm. k) TZ či vedení řádného života § 41 písm. o) TZ. Naopak mezi typické přitěžující okolnosti, vyskytující se v souvislosti s tímto trestným činem, lze zařadit situaci, kdy pachatel spáchal trestný čin ve větším rozsahu, na více věcech nebo více osobách, anebo trestný čin páchal nebo v něm pokračoval po delší dobu dle § 42 písm. m) TZ. Další takovou okolností je i recidivní chování pachatele dle § 42 písm. p) TZ. Až do účinnosti zmíněné vězeňské novely TZ byla speciální recidiva jednou z okolností podmiňujících vyšší trestní sazbu upravená v § 196 TZ. Tento druh přitěžující okolnosti bylo tak možné zohlednit pouze při obecné recidivě nespojené s tímto trestným činem, a to vzhledem k zásadě zákazu dvojího přičítání. Nyní je tento stav „pouze“ jednou z přitěžujících okolností bez ohledu na druh recidivy. Vzhledem k zásadě zákazu dvojího přičítání nebude zpravidla možno použít přitěžující okolnost dle § 42 písm. h) TZ, kdy byl trestný čin spáchán ke škodě dítěte či osoby blízké, neboť okruh osob, tvořící předmět útoku tohoto trestného činu, již ony definice naplňuje. Výjimečně by bylo možné o této přitěžující okolnosti

¹⁷⁹ PECH, L., 2007, s. 18.

uvažovat v případě velmi malého dítěte či osoby stížené zvláště závažným onemocněním.¹⁸⁰

Za spáchání trestného činu zanedbání povinné výživy stanoví zákonodárce výslovně pouze trest odnětí svobody. Při rozhodování o uložení trestu je však třeba vycházet také z § 53 odst. 1 TZ. Podle tohoto ustanovení lze vedle trestu, který je za daný trestný čin stanoven ve zvláštní části TZ, uložit i jiné tresty upravené v § 52 TZ, přičemž je však zákonodárcem zakázáno současně kombinovat určité druhy trestů.¹⁸¹ Následující ustanovení § 53 odst. 2 TZ pak umožňuje ukládat trest domácího vězení, obecně prospěšných prací, peněžité trest, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, vyhoštění a zákazu pobytu samostatně, a to i v případě, kdy je zákonodárce ve zvláštní části TZ za daný trestný čin nestanoví.

V souvislosti s trestným činem zanedbání povinné výživy přichází do úvahy tři druhy trestných činů, které lze na základě shora zmíněného pravidla uložit samostatně. Jedná se o trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací a o peněžité trest, přičemž poslední jmenovaný se vzhledem k povaze trestného činu zanedbání povinné výživy jeví jako zcela nevhodný, z toho důvodu se jím nebudu více zabývat. Zákonodárce si je vědom, že trestný čin nepodmíněného trestu odnětí svobody s sebou přináší celou řadu obtíží, jež byly popsány v předchozích částech mé práce, a je toho názoru, že by se za trestný čin zanedbání povinné výživy měly ukládat převážně alternativní tresty, tedy tresty nespojené s odnětím svobody, jak ostatně vyplývá z druhé věty § 55 odst. 2 TZ, doplněné již zmíněnou vězeňskou novelou. Toto ustanovení podmínilo uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody za trestný čin zanedbání výživy alternativní existencí dvou situací. Uložení tohoto trestu bude za předmětný čin nadále možné pouze v případě, kdy to vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo v případě, kdy zde není naděje na napravení pachatele jiným trestem. Touto změnou je dále posílena subsidiarita nepodmíněného trestu odnětí

¹⁸⁰ ŠTULIK, J. Trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 TZ. Praha, 2011, s. 107-109. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Katedra trestního práva. Vedoucí rigorózní práce Marie Vanduchová.

¹⁸¹ Nelze však uložit domácí vězení vedle odnětí svobody a obecně prospěšných prací, obecně prospěšné práce vedle odnětí svobody, peněžité trest vedle propadnutí majetku a zákaz pobytu vedle vyhoštění.

svobody ohledně tohoto trestného činu, obecně zakotvena v první větě § 55 odst. 2 TZ. Nutno ovšem doplnit, že dané ustanovení nedopadá na situace, kdy je naplněno jednání uvedené v § 196 odst. 3 TZ, tedy uvedení oprávněné osoby do nebezpečí nouze.¹⁸² Zde se ovšem zpětně uplatní obecné pravidlo omezující ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody z věty první. Ačkoli není zcela jasné, zda byla tato nuance zákonodárcovým záměrem, v praxi nebude mít tento drobný rozdíl většího významu. Jak bylo již řečeno, druhá věta tohoto ustanovení je pouhým zdůrazněním subsidiární povahy nepodmíněného trestu odnětí svobody u zanedbání povinné výživy, kterým chtěl dát zákonodárce ještě více najevo specifika tohoto trestného činu. Nicméně i při případné absenci tohoto zdůraznění by se na zanedbání povinné výživy aplikovalo obecné ustanovení věty první prakticky totožným způsobem.

Uložení alternativních trestů by mělo být dostatečným tlakem na pachatele, aby pod hrozbou přeměny alternativního trestu na trest nepodmíněný svou vyživovací povinností dodatečně splnil a napříště se tohoto jednání již nedopouštěl.¹⁸³

10.1. Odnětí svobody

Jak již bylo výše zmíněno, trest odnětí svobody je jediným trestem, jenž je zákonodárcem výslovně u § 196 TZ stanoven, přičemž za naplnění skutkové podstaty § 196 odst. 1 TZ se jedná o možnost uložit tento trest až na jeden rok, za naplnění skutkové podstaty uvedené v § 196 odst. 2 TZ až na dvě léta a naplní-li pachatel svým chováním jednání uvedené v § 196 odst. 3 TZ, je možné pachatele potrestat odnětím svobody od 6 měsíců až do 3 let. Při splnění podmínek uvedených v § 58 TZ je dále možné uvažovat o mimořádném snížení trestu odnětí svobody. Mimořádné zvýšení naopak do úvahy přicházet nebude, neboť zanedbání povinné výživy nemůže nikdy naplnit charakteristiku zvláště závažného zločinu (§ 14 odst. 3 TZ).

¹⁸² DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽÍČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 440-443.

¹⁸³ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 304-305.

Z různých forem trestů odnětí svobody, jak jej stanoví § 52 odst. 2, odst. 3. TZ není v souvislosti s trestným činem zanedbání povinné výživy možné uvažovat o jen výjimečném trestu, všechny ostatní formy, tedy nepodmíněný trest odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem možné uložit je a děje se tak často i v praxi. O tom, že uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody není vzhledem k charakteru trestného činu zanedbání povinné výživy příliš vhodným nástrojem, bylo pojednáno již v předchozích kapitolách mé práce. Přestože se však zákonodárce prostřednictvím shora zmíněného § 55 odst. 2 TZ snaží o to, aby byla přímá represe v podobě nepodmíněného trestu používána jen v nejzávažnějších případech, které uložení mírnějšího trestu nepřipouští (například při recidivním chování), je počet odsouzených pachatelů za trestný čin podle § 196 TZ stále enormně vysoký, blíže viz kapitola 2.2.

Naproti tomu alternativní trest v podobě podmíněného trestu odnětí svobody, ať už s dohledem či bez něj, je vzhledem k povaze trestného činu zanedbání povinné výživy vhodným druhem trestu a v praxi také nejčastěji ukládaný, viz Graf 2. Jsou-li splněny podmínky zakotvené v § 81 TZ, může soud podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího tři léta, přičemž zároveň stanoví zkušební dobu od 1 do 5 let, po kterou je odsouzený, pod hrozbou přeměny tohoto trestu na trest nepodmíněný, povinen vést řádný život. Je-li to dle úvahy soudu vhodné, je možné nad odsouzeným stanovit po dobu trvání zkušební doby dohled. V souvislosti s trestným činem zanedbání povinné výživy je poměrně běžná praxe uložení přiměřeným omezení a přiměřených povinností uvedených v § 48 odst. 4 TZ, především jde o přiměřenou povinnost uhradit dlužné výživné. Od účinnosti zmíněné vězeňské novely lze tento výčet rozšířit i o zvláštní přiměřené omezení dle § 196a TZ, o kterém bylo pojednáno výše. Po uplynutí zkušební doby pak soud rozhoduje, zda se odsouzený osvědčil, tedy zda po zkušební dobu vedl řádný život, resp. splnil eventuálně uložené přiměřené povinnosti a přiměřená omezení.¹⁸⁴

¹⁸⁴ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 407-414.

10.2. Domácí vězení

Trest domácího vězení je stále poměrně novým institutem zakotvený v rámci rekodifikace trestního práva hmotného od roku 2010. Podrobnější úpravu nalezneme v § 60 a § 61 TZ, přičemž uložit tento druh sankce samostatně je možné pouze v případě přečinu, lze-li mít, vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele, důvodně za to, že postačí uložení pouze tohoto trestu a pachatel dá písemný slib, že se ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese a při výkonu kontroly poskytne veškerou potřebnou součinnost. Ačkoli se trest domácího vězení v souvislosti s trestným činem zanedbání povinné výživy téměř nepoužívá, viz Graf 2, jedná se o druh trestu, který se jeví jako vhodná alternativa k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v případě, že pachatel vykonává určitou pracovní činnost a uložení tohoto trestu by pro něj bylo dostatečnou motivací do budoucna své vyživovací povinnosti dostát. Stejně jako v případě podmíněného odsouzení i při uložení této sankce může soud uložit odsouzenému splnění přiměřených povinností a přiměřených omezení dle § 48 odst. 4 TZ, resp. dle § 196a TZ.¹⁸⁵

10.3. Obecně prospěšné práce

Dalším alternativním trestem, který je za trestný čin dle § 196 TZ možné uložit samostatně, jsou obecně prospěšné práce, upravené v § 62 a násl. TZ. Tento druh trestu spočívá v povinnosti odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu od 50 do 300 hodin práce k obecně prospěšným účelům (např. v úklidu a údržbě veřejných prostranství, budov a komunikací). Tyto určené práce je odsouzený povinen vykonat osobně, bezplatně a nejpozději do dvou let, kdy byl výkon tohoto trestu nařízen. Jednou z podmínek pro uložení tohoto trestu je takový zdravotní stav odsouzeného, který umožňuje tento druh sankce vykonat. Stejně jako u ostatních alternativních trestů je zde možnost soudu uložit odsouzenému přiměřené povinnosti a přiměřená omezení dle § 48 odst. 4 TZ, resp. dle § 196a TZ. Přestože uložení tohoto druhu trestu není z hlediska trestného činu zanedbání povinné výživy nejfrekventovanější,

¹⁸⁵ JELÍNEK, J. a kol., 2014, s. 414-418 .

za posledních 5 let jde v průměru o více než jeden tisíc osob, které jsou k tomuto trestu odsouzeny.¹⁸⁶ Uložení tohoto druhu trestu by v žádném případě nemělo znemožňovat výkon výdělečné činnosti pachatele, pokud zde nějaká existuje. V takovém případě by se nejednalo o vhodnou sankci a na místě by bylo spíše podmíněné uložení trestu odnětí svobody.¹⁸⁷

¹⁸⁶ Ministerstvo spravedlnosti ČR. Statistické ročenky kriminality 2005-2014. [online]. 2015. [cit. 10. 11. 2015]. Dostupné z: <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>.

¹⁸⁷ ŠÁMAL. P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 317.

11. Komparace české právní úpravy s právní úpravou cizích zemí

Cílem této kapitoly není, a vzhledem ke stanovenému rozsahu této práce ani nemůže být, podrobnější komparace české právní úpravy trestného činu zanedbání povinné výživy s úpravou této oblasti v zahraničí. Rozsáhlejší srovnání právních úprav ohledně této trestné činnosti však nebylo dosud provedeno a bylo by jistě značným přínosem pro příští diskuze o tomto trestném činu. V této kapitole budou pouze stručněji nastíněny právní úpravy Spolkové republiky Německo, Slovenské republiky a Rakouské republiky. Tyto země byly vybrány z důvodu, že vzhledem k vzájemné geografické blízkosti, ale i politické a historické provázanosti český právní řád nejvíce ovlivňují a inspirují.

11.1. Spolková republika Německo

Právní úprava trestného činu zanedbání povinné výživy se na první pohled velmi podobá té naší, nicméně při bližším prozkoumání zjistíme, že obsahuje i některé poměrně podstatné změny, a to zvláště v oblasti subjektivní stránky trestného činu a sankcionování pachatele.

Německou obdobu našeho českého trestného činu zanedbání povinné výživy nalezneme v § 170 německého trestního zákoníku (dále jen „StGB“), který se nachází ve dvanáctém oddílu jeho zvláštní části označeném jako „*trestné činy proti osobnímu stavu, manželství a rodině*“¹⁸⁸.

¹⁸⁸ Straftaten gegen den Personenstand, die Ehe und die Familie

§ 170

Zanedbání vyživovací povinnosti¹⁸⁹

- (1) *Kdo se vyhýbá své zákonné vyživovací povinnosti takovým způsobem, že ohrozí životní potřeby oprávněného nebo by tyto byly bez pomoci jiného ohroženy, bude potrestán odnětím svobody do 3 let nebo peněžitým trestem.*
- (2) *Kdo je povinen vyživovat těhotnou ženu a upře-li jí tuto výživu zavrženíhodným způsobem tak, že tímto jednáním způsobí přerušeni těhotenství, bude potrestán odnětím svobody do 5 let nebo peněžitým trestem.*

Dle § 170 odst. 1 StGB spáchá tento trestný čin, kdo se vyhýbá své zákonné povinnosti vyživovat jiného tak, že ohrozí jeho životní potřeby, nebo by tyto byly bez pomoci jiného ohroženy. Základním předpokladem trestnosti je tedy existence zákonné vyživovací povinnosti, schopnost povinného dostat této povinnosti, potřeba oprávněného a škodlivý následek spočívající v ohrožení těchto potřeb, který buď přímo nastal, nebo by nastal bez pomoci jiného. Potud jsou základní rysy německé právní úpravy obdobné úpravě naší. Velký rozdíl však spočívá v subjektivní stránce, neboť německá právní úprava podmiňuje trestní odpovědnost pachatele úmyslným jednáním, konkrétně německou obdobou našeho nepřímého úmyslu. Dle převládajícího názoru německé soudní praxe i teorie by se měl v souvislosti s § 170 odst. 1 StGB uplatňovat spíše restriktivní výklad.¹⁹⁰

V § 170 odst. 2 StGB je trestně stíháno jednání, kdy povinný poruší své vyživovací povinnosti k těhotné ženě tak závažným způsobem, že následkem tohoto jednání dojde k přerušeni těhotenství. Tuto skutkovou podstatu náš TZ nezná, v úvahu by přicházela kvalifikace tohoto jednání jako trestný čin těžkého ublížení na zdraví z

¹⁸⁹ Verletzung der Unterhaltspflicht

(1) Wer sich einer gesetzlichen Unterhaltspflicht entzieht, so daß der Lebensbedarf des Unterhaltsberechtigten gefährdet ist oder ohne die Hilfe anderer gefährdet wäre, wird mit Freiheitsstrafe bis zu drei Jahren oder mit Geldstrafe bestraft.

(2) Wer einer Schwangeren zum Unterhalt verpflichtet ist und ihr diesen Unterhalt in verwerflicher Weise vorenthält und dadurch den Schwangerschaftsabbruch bewirkt, wird mit Freiheitsstrafe bis zu fünf Jahren oder mit Geldstrafe bestraft.

¹⁹⁰ HILLENBRECHT, M. Aszendenterunterhalt. Eine Kritik der normativen Grundlagen. 51. Band. 1. Aufl. Berlin: BWV Berliner-Wissenschaft, 2012, s. 115.

nedbalosti dle § 147 TZ v případném souběhu s trestným činem zanedbání povinné výživy.¹⁹¹

Za výše popsané jednání mohou být pachatelé potrestáni odnětím svobody či peněžitým trestem, přičemž ani jedna z těchto sankcí není chápána jako ideální, neboť obě negativním způsobem přispívají k větším obtížím pachatele uhradit svůj dluh.¹⁹² V praxi se proto nejčastěji přistupuje k podmíněnému trestu odnětí svobody s přiměřenou povinností zaplatit dlužné výživné. Trest nepodmíněného odnětí svobody je chápán jako krajní řešení, lze-li předpokládat, že tato sankce bude mít příznivý dopad na osobní motivaci pachatele. Častým řešením je i určitá obdoba našeho podmíněného zastavení trestního řízení, kdy je po určité době (nejvýše však po jeden rok) uložena obviněnému povinnost zaplatit nejen dlužné výživné, ale i výživné v průběhu vznikající. S tímto postupem však musí pachatel souhlasit.¹⁹³

Nejpodstatnějším rozdílem oproti stavu v České republice je však praktický význam a četnost tohoto trestného činu ve společnosti. Obdoba našeho zanedbání povinné výživy se v Německu totiž objevuje velmi zřídka. Dle německých statistických údajů činí tento trestný čin za posledních deset let (tedy 2005-2014) v průměru pouhých 0,53 % z celkového počtu trestných činů spáchaných na území Německa.¹⁹⁴ Také podle německé odborné literatury je počet pachatelů této trestné činnosti natolik nepatrný, že má jeho zakotvení v trestním kodexu pouze symbolický význam s minimálním praktickým dopadem.¹⁹⁵ Příčiny tak ohromného rozdílu ve frekvenci této trestné činnosti by si jistě zaslouhovaly bližší rozbor v rozsáhlejší studii. Lze však odhadnout, že důvodem bude nejen odlišná úprava v trestním kodexu, spočívající v omezení trestného stíhání pouze při úmyslném jednání, ale i odlišná sankční politika

¹⁹¹ ŠTULIK, J. Trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 TZ. Praha, 2011, s. 59. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Katedra trestního práva. Vedoucí rigorózní práce Marie Vanduchová.

¹⁹² LAUFHÜTTE, H.M., RISSING VAN SANN, R., TIEDEMANN, K. Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar. Grosskommentar 6. Band. 12. Aufl. Berlin: De Gruyter Recht, 2009, s. 651.

¹⁹³ LAUFHÜTTE, H.M., RISSING VAN SANN, R., TIEDEMANN, K., 2009, s. 652, 653.

¹⁹⁴ Bundeskriminalamt. Polizeiliche Kriminalstatistik 2005-2014. [online]. 2015. [cit. 4. 11. 2015].

Dostupné z

http://www.bka.de/nn_248928/DE/Publikationen/PolizeilicheKriminalstatistik/AllgemeineHinweise/allgemeineHinweise_node.html?_nnn=true.

¹⁹⁵ KINDHÄUSER, U., NEUMANN, U., PAEFFGEN, H. Strafgesetzbuch. Nomoskommentar 2. Band. 4 Aufl. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2013, s. 1118 – 1120.

a efektivní fungování tamního úřadu péče o děti a mládež, působící na neplatiče kombinací účelné pomoci a možnou hrozbou trestního řízení, nebude-li povinnost dále plněna.¹⁹⁶ Pro úplnost je třeba dodat, že německá právní úprava zná institut zálohovaného výživného, který napomáhá efektivnějšímu plnění vyživovací povinnosti prostřednictvím nástrojů civilního práva.¹⁹⁷

11.2. Slovenská republika

Česká a slovenská úprava se až do slovenské rekonstrukce trestního práva v zásadě shodovaly, neboť v obou zemích platily i přes četné novelizace stejné kodexy, tedy trestní zákon a trestní řád z roku 1961. S účinností od 1. 1. 2006 však na slovenském území začaly platit moderní trestní kodexy, tj. trestní zákon č. 300/2005 Z.z. a trestný poriadok č. 301/2005 Z.z.. Tím předběhla slovenská právní úprava rekonstrukční snahy v České republice, které následně vyústily v trestní zákoník č. 40/2009 Sb. s účinností od roku 2010, zatímco na rekonstrukci trestního řádu se stále čeká.¹⁹⁸

§ 207

Zanedbanie povinnej výživy

(1) Kto najmenej tri mesiace v období dvoch rokov neplní, čo aj z nedbanlivosti, zákonnú povinnosť vyživovať alebo zaopatrovat' iného, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

(2) Kto sa najmenej tri mesiace v období dvoch rokov úmyselne vyhýba plneniu svojej zákonnej povinnosti vyživovať alebo zaopatrovat' iného, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.

(3) Odňatím slobody na jeden rok až päť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2

a) a vydá oprávnenú osobu do nebezpečenstva núdze,

KINDHÄUSER, U., NEUMANN, U., PAEFFGEN, H., 2013, s. 1118.

¹⁹⁷ Gesetz zur Sicherung des Unterhalts von Kindern allenstehender Mütter und Väter durch Unterhaltsvorschüsse oder –aufalleistungen (Unterhaltsvorschussgesetz) BGBl. I. S. 1184.

¹⁹⁸ IVOR, J. Trestné právo hmotné 1., Všeobecná časť. 1. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 19.

b) *závažnejším spôsobom konania, alebo*

c) *hoci bol v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch za taký čin odsúdený alebo z výkonu trestu odňatia slobody uloženého za taký čin prepustený.*

Nová slovenská právni úprava ponechala základní koncepci trestného činu zanedbání povinné výživy, zakotveného v § 207 třetí hlavy zvláštní části trestního zákona, nazvaném „*trestné činy proti rodině a mládeži*“ zásadně v nezměněné podobě. Explicitně však stanovila minimální dobu, po kterou se neplnění vyživovací povinnosti stává trestné, na tři měsíce, přičemž je lhůtejně, zda se jedná o tři měsíce jdoucí bezprostředně po sobě či s přerušením. Na rozdíl od české právní úpravy musí být tato minimální doba naplněna v pevném časovém rozmezí dvou let do oznámení obvinění.¹⁹⁹ Ve třetím odstavci zahrnula do okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby kromě dosavadního uvedení oprávněné osoby do nebezpečí nouze, také závažnější způsob konání (např. po delší dobu) a recidivu pachatele. Ve srovnání s předchozí úpravou také zpřísnila trestní sazby ve všech odstavcích. Institut zvláštní účinné lítosti zůstal zachován, pouze byl přesunut do obecné části, do § 86 odst. 1 písm. a) a b) trestního zákona, přičemž pod písmeno b) reaguje na institut zálohovaného výživného, který byl do slovenského právního řádu zaveden zákonem č.452/2004 Z.z., následně nahrazeným zákonem č. 201/2008 Z.z. o náhradním výživném.²⁰⁰

Stejně jako v České republice patří tento trestný čin i na Slovensku mezi nejfrekventovanější. Dle statistických údajů²⁰¹ tvoří za léta 2005-2014 počet stíhaných osob za tuto trestnou činnosti v průměru 7,6 % všech stíhaných osob na Slovensku. Přestože se nejedná o nikterak malé číslo, je počet stíhaných pachatelů za tento trestný čin ve stejném časovém období stále o více než dva procentní body nižší, než ve srovnání s Českou republikou.²⁰²

¹⁹⁹ ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný zákon, Velký komentár, 2. vyd. Bratislava: Eurokodex, 2015, s. 382.

²⁰⁰ ČENTÉŠ, J. a kol., 2015, s. 380-384.

²⁰¹ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Štatistika kriminality v Slovenskej republike 2005-2014. [online]. 2015. [cit. 4. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>.

²⁰² Viz tabulka č. 1.

11.3. Rakouská republika

Stejně jako v Německu a na Slovensku obsahuje i rakouská právní úprava možnost řešit neplnění vyživovací povinnosti trestněprávní cestou. Trestný čin nazvaný „porušení vyživovací povinnosti“ je zakotven v § 198 rakouského trestního kodexu (dále jako „rakouský StGB“) jako součást devátého oddílu jeho zvláštní části nazvaného „*trestné jednání proti manželství a rodině*“. Skutková podstata porušení vyživovací povinnosti je ve svých základních rysech v zásadě shodná s německou úpravou, je však detailněji upravena.

§ 198

*Zanedbání vyživovací povinnosti*²⁰³

(1) Kdo hrubě zanedbá svou zákonem založenou vyživovací povinnost a tím způsobí, že výživa či výchova oprávněného je ohrožena, či by ohrožena byla bez pomoci jiného, bude potrestán odnětím svobody do 6 měsíců. Vyživovací povinnost je zanedbána zvláště tehdy, je-li opomenuta možnost výdělku, která by umožnila splnění této povinnosti.

(2) Spáchá-li pachatel čin opětovně nebo má-li čin za následek zanedbání nebo značné poškození zdraví či tělesného či duševního vývoje oprávněného, bude potrestán odnětím svobody do 3 let.

²⁰³ *Verletzung der Unterhaltspflicht*

(1) Wer seine im Familienrecht begründete Unterhaltspflicht gröblich verletzt und dadurch bewirkt, daß der Unterhalt oder die Erziehung des Unterhaltsberechtigten gefährdet wird oder ohne Hilfe von anderer Seite gefährdet wäre, ist mit Freiheitsstrafe bis zu sechs Monaten zu bestrafen. Seine Unterhaltspflicht verletzt insbesondere auch, wer es unterläßt, einem Erwerb nachzugehen, der ihm die Erfüllung dieser Pflicht ermöglichen würde.

(2) Ist der Täter rückfällig (§ 39) oder hat die Tat die Verwahrlosung oder eine beträchtliche Schädigung der Gesundheit oder der körperlichen oder geistigen Entwicklung des Unterhaltsberechtigten zur Folge, so ist der Täter mit Freiheitsstrafe bis zu zwei Jahren, hat die Tat aber den Tod des Unterhaltsberechtigten zur Folge, mit Freiheitsstrafe bis zu drei Jahren zu bestrafen.

(3) Der Täter ist nicht nach Abs. 1 zu bestrafen, wenn er bis zum Schluss der Verhandlung die vom Verfolgungsantrag umfassten Unterhaltsbeträge zur Gänze bezahlt.

(3) Pachatel nebude za jednání dle 1. odst. potrestán, uhradí-li do konce soudního líčení platební příkaz zahrnující dlužnou částku výživného v plné výši.

Podle § 198 odst. 1 rakouského StGB je trestně odpovědný pachatel, který hrubým způsobem poruší zákonnou povinnost vyživovat jiného uloženou mu rodinným právem a tím způsobí, ohrožení výživy či výchovy oprávněného subjektu nebo by ho ohrozil, nedošlo-li by k pomocnému zásahu jiné osoby. Zdůrazněna je trestní odpovědnost pachatele v případě, odmítne-li povinný možnost výdělků, jež by mu umožnil dostát své povinnosti, přičemž tato skutečnost je zkoumána vždy s ohledem na konkrétní okolnosti případu. V § 198 odst. 2 rakouského StGB následuje poměrně široký výčet okolností podmiňující vyšší trestní sazbu jako je recidivní chování či následek v podobě zpustnutí či značného poškození zdraví a tělesného či duševního vývoje oprávněné osoby. Ještě přísněji trestán následek v podobě smrti oprávněného. V § 198 odst. 3 rakouského StGB je pak zakotvena rakouská obdoba zvláštní účinné lítosti, kdy pachatel trestně odpovědný za jednání podle méně závažného prvního odstavce nebude trestán, zaplatí-li v plném rozsahu svou vyživovací povinnosti před koncem hlavního líčení.

Z rakouské úpravy tohoto trestného činu lze opět dovodit zákonodárcovu snahu postihovat dané jednání nástroji trestního práva pouze v nejzávažnějších případech. Subsidiarita § 198 rakouského StGB se předně skrývá v termínu hrubé porušení vyživovací povinnosti, jehož obsah je rakouskou judikaturou definován jako déletrvajícím či závažné neplnění povinnosti, které není pouze přechodného rázu (např. z důvodu dočasné tíživé finanční situace povinného). Podstatný je i způsob jednání a důvody neplnění ze strany povinného.²⁰⁴ Z hlediska subjektivní stránky trestného činu je opět třeba (byť nepřímého) úmyslného jednání.

Dle rakouské soudní statistiky²⁰⁵ představuje počet odsouzených za tento trestný čin v průměru 3,6 % všech odsouzených za posledních 5 let. Přestože je tak četnost tohoto trestného činu v Rakousku větší než ve Spolkové republice Německo, jedná

²⁰⁴ OGH ze dne 26. 2. 2008, č. 1Ob4/08g, dostupné z:

https://rdb.manz.at/document/ris.jur.JJR_20080226_OGH0002_0010OB00004_08G0000_001

²⁰⁵ Policejní statistiky kriminality Rakouské republiky neobsahují údaje všech stíhaných osob za daný trestný čin, proto se omezím pouze na údaje dostupné ze soudních statistik.

se, ve srovnání se stavem v tuzemsku, kde je výsledek stejného poměru 13,5 %, stále o číslo velmi pozitivní.²⁰⁶ Soudní statistika z roku 2014 přitom konstatuje, že počet odsouzených pachatelů tohoto trestného činu se s úspěchem daří dále snižovat.²⁰⁷ Pro úplnost je třeba dodat, že také v rakouském právu je upraven institut zálohovaného výživného²⁰⁸, jako jeden z možných nástrojů, jak se domoci splnění vyživovací povinnosti po povinném.

²⁰⁶ Statistik Austria. Gerichtliche Kriminalstatistik 2009-2014. [online]. 2015. [cit. 4. 11. 2015].

Dostupné z:

http://www.statistik.at/web_de/services/publikationen/6/index.html?includePage=detailedView&pubId=558§ionName=Soziales.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ Bundesgesetz über die Gewährung von Vorschüssen auf den Unterhalt von Kindern (Unrerhaltvorschussgesetz), BGBl. Nr. 451/1985.

12. Úvahy de lege ferenda

12.1. Dekriminalizace trestného činu zanedbání povinné výživy

V souvislosti s problémy, kterým byla věnována pozornost převážně v druhé kapitole mé práce, se v poslední době stále častěji objevují názory na určitou podobu dekriminalizace trestného činu zanedbání povinné výživy. Jedná se jak o návrhy na úplnou dekriminalizaci, tedy bez náhrady řešení prostřednictvím trestního práva,²⁰⁹ tak o méně radikální alternativu, spočívající v určitých úpravách trestního postihu takového jednání. Že se nejedná o krok zcela nereálný, potvrzuje i zvýšená pozornost kriminologů uskutečňujících výzkumy na toto téma.²¹⁰

Ve výše zmíněném výzkumu provedeném v roce 2013 Institutem pro kriminologii a sociální prevenci se trestný čin zanedbání povinné výživy umístil na prvním místě ze všech trestných činů, jichž by se měla dekriminalizace týkat. Pro jeho dekriminalizaci se vyslovilo 64 z celkových 258 oslovených soudců a 65 z celkových 258 oslovených státních zástupců, tedy zhruba čtvrtina v obou skupinách. V případě, že by se na dekriminalizaci nepřistoupilo, byly ze strany respondentů navrhovány alespoň určité změny např. odstranění možnosti nedbalostního jednání trestnosti a ponechání pouze úmyslné formy zavinění či trestnost pouze v případě ohrožení dítěte.²¹¹

V souvislosti s výše provedeným výzkumem jsem pro účely této práce oslovila 4 respondenty z různých oblastí právního systému, kteří se této problematice věnují, s žádostí o zodpovězení několika souvisejících otázek. Tato anketa pochopitelně nemůže s ohledem na nízký počet oslovených osob představovat své výsledky jako

²⁰⁹ SKLENIČKA, J., ROZUM, J. K problematice neplacení výživného. Trestněprávní revue. 2014. č. 10. s. 239-244.

²¹⁰ Např. Výzkum teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí proveden v roce 2013 IKSP.

²¹¹ SKLENIČKA, J., ROZUM, J. K problematice neplacení výživného. Trestněprávní revue. 2014. č. 10. s. 239-244.

většinový názor, to však ani nebylo jejím cílem. Tím bylo v první řadě získat názory odborníků, pohybujících se v různých oborech práva a zhodnotit některé jejich názory pro účely mé práce.

Mé žádosti o pomoc s danou anketou vyhověla JUDr. Daniela Kovářová, advokátka dlouhodobě se věnující problematice výživného (dále jen „respondent č. 1“), státní zástupkyně OZS pro Prahu 9 JUDr. Leona Dufková (dále jen „respondent č. 2“), soudce OS pro Prahu 9 JUDr. Petr Blažek (dále jen „respondent č. 3“) a odbornice z akademické sféry a JUDr. Marie Vanduchová, CSc. (dále jen „respondent č. 4“).

Všem respondentům byly položeny celkem 3 otázky tohoto znění:

- 1) Souhlasil/a byste s případnou úplnou dekriminací trestného činu zanedbání povinné výživy dle § 196 TZ, resp. s případnými dílčími změnami týkajícími se její částečné dekriminace?
- 2) Má podle Vás význam sankcionovat pachatele dle § 196 TZ nepodmíněným trestem odnětí svobody, a pokud ano, v jakých případech?
- 3) Jaký je Váš názor na přiměřené omezení spočívající v možnosti odnětí řidičského průkazu dle § 196a TZ?

Co se týče úplné dekriminace tohoto trestného činu, odpověděli všichni respondenti s výjimkou respondenta č. 1 záporně. Argumentovali především tím, že je v pořádku, aby trestní právo postihovalo flagrantní, těžší formu zanedbávání povinné výživy, jakožto jednání významně ohrožující zájmy oprávněného, potažmo celé společnosti. Na druhé straně však každý z nich souhlasil s možnými dílčími úpravami. Konkrétně navrhovanou změnou bylo například zúžit trestní postih pouze na jednání, které by ohrožovalo oprávněného nebezpečím nouze (respondent č. 3 a 4), naopak žádný z respondentů nesouhlasil s omezením trestního postihu pouze pro případ úmyslného jednání s odkazem na problematické dokazování úmyslu u tohoto typu trestného činu. Respondent č. 2 dále poukázal na novelizaci TZ spočívající ve snížení trestních sazeb či doplnění § 55 odst. 2 TZ, jakožto vhodnými nástroji zmírňujícími trestní postih za toto jednání. Jediný, kdo se vyslovil pro nejradikálnější změnu, tedy pro úplnou dekriminaci, byl respondent č. 1, jehož argumentace spočívala v tom, že vymáhání dlužného výživného je soukromoprávní nárok, jehož trestní postih není v současné době efektivní ani výchovný.

S tím souvisela i záporná odpověď respondenta č. 1 na druhou otázku s doplněním, že by zde měly fungovat efektivní prostředky civilního práva, které by zcela nahradily formy trestní represe. Ostatní respondenti se vyslovili opačně. Nepodmíněný trest odnětí svobody má sloužit jakožto prostředek *ultima ratio* obecně, zvláště pak u takového trestného činu jako je zanedbání povinné výživy. Nicméně v případě recidivistů, dlouhodobého jednání, či případných těžších následků jako je ohrožení dítěte má i takovýto nástroj své opodstatnění. Respondenti č. 2 a 3 navíc poukázali na to, že pod hrozbou tohoto trestu se řada pachatelů uchýlí k účinné lítosti dle § 197 TZ.

Všechny dotázané osoby na třetí otázku odpověděly víceméně stejným způsobem. Ačkoli všichni připustili určitou nesystematičnost onoho institutu, byli toho názoru, že teoreticky se jedná o efektivní možnost vyvinutí určitého nátlaku na pachatele, který za jistých okolností může být účinnější než podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody (respondent č. 3). Řada z nich však současně poukazovala na skutečnost, že se v praxi tento institut zatím příliš nepoužívá (respondent č. 2,3,4).

Všichni oslovení však během zodpovídání daných dotazů několikrát naráželi na jeden problém. Případnou dekriminalizaci, ať již úplnou či částečnou, není možno provést, aniž by byly jinak dostatečně zajištěny oprávněné zájmy vyživovaných osob pomocí nástrojů a prostředků civilního práva. Pokud připustíme, že trestní právo není nejvhodnějším nástrojem k řešení problematiky neplacení výživného a otevřeme tak otázku (byť částečné) dekriminalizace tohoto jednání, bude zároveň nutné zefektivnit, příp. posílit stávající nástroje občanského práva. To by se mohlo stát především prostřednictvím účelnějšího a efektivnějšího exekučního řízení či např. zavedením tzv. zálohovaného výživného.²¹²

12.2. Zálohované výživné

Myšlenky, jakým způsobem by se měly posílit prostředky civilního práva, aby se zamezilo nadužívání práva trestního, je úkolem, který překračuje možnosti této práce. Přesto si v následující kapitole dovoluji se alespoň v základních obrysech

²¹² SKLENIČKA, J., ROZUM, J., 2014, s. 239-244.

zabývat institutem zálohovaného výživného. Důvodem je skutečnost, že tento institut bývá často zmiňován jako jedno z *de lege ferenda* řešení pro odlehčení trestního aparátu v souvislosti s trestným činem zanedbání povinné výživy²¹³. Zastánci zavedení tohoto institutu do českého právního řádu sice primárně odůvodňují jeho legitimitu vysokou mírou rozvodovosti a tím velkým množstvím neúplných rodin, u nichž existuje zvýšené riziko neplatičství, faktem ale zůstává, že by úprava zálohovaného výživného mohla mít pozitivní dopady i na oblast trestního práva. Případné efektivní fungování tohoto institutu by totiž mohlo výrazně posílit pozici případné dekriminalizace tohoto trestného činu.²¹⁴ V současné době je jeho potencionální zavedení navíc otázkou vysoce aktuální, neboť věcný návrh zákona o zálohovaném výživném se nachází v připomínkovém řízení.

Princip tohoto institutu zjednodušeně řečeno spočívá v systému, kdy „v případě, že se oprávněný nemůže domoci na povinném platby výživného, vzniká mu nárok na to, aby mu stát uhradil část výživného, přičemž poté, v jedné variantě tohoto systému, přejde tato pohledávka na stát a stát následně jako věřitel sám vymáhá dlužné výživné na povinném rodiči.“²¹⁵ Jde tedy v podstatě o princip návratnosti poskytnuté finanční částky, kdy dojde k přechodu pohledávky z oprávněné osoby na stát, jehož prostředky a možnosti k vymožení dlužné částky po povinném jsou nepochybně silnější. Tím má dojít ke zvýšení efektivnosti vymáhání výživného a k faktickému naplnění jeho účelu.²¹⁶

Otázkou ovšem zůstává, nakolik je stát schopen podobný systém účinně zavést do praxe a dále ho garantovat. Hlavním problémem se v této souvislosti jeví jeho vysoká finanční náročnost. Podle věcného záměru zákona o zálohovaném výživném lze celkové náklady na výplatu zálohovaného výživného odhadovat na více než 789 milionů korun v prvním roce účinnosti a téměř 783 milionů korun v dalších letech. V první řadě jde o náklady na výplatu samotného zálohovaného výživného a dále

²¹³ SKLENIČKA, J., ROZUM, J., 2014, s. 239-244.

²¹⁴ V případě efektivního nastavení mechanismu zálohovaného výživného by docházelo k vymožení dlužné částky ze strany státu dříve než by nastoupily nástroje trestního práva. Tím by došlo k odlehčení

soudů a orgánů činných v trestním řízení i kapacity věznic.

²¹⁵ STEHLÍK, O. Zálohované výživné státem. Právní rozhledy. 2013. č. 5, s. 160.

²¹⁶ STEHLÍK, O., 2013, s. 160.

náklady spojené s jeho zpětným vymáháním. Opomenuty nemohou být ani další výdaje spojené se zřízením nových pracovních míst a vývojem agendového informačního systému, které mají činit až 85 milionů korun v prvním roce účinnosti zákona, po jeho zavedení až 78 milionů korun.²¹⁷ Je tedy zjevné, že jde o nemalou částku a že námitky fiskálního charakteru budou z úst odpůrců zavedení institutu zálohovaného výživného zaznívat nejspíše nejčastěji.²¹⁸

Dalším silným, již ryze právním argumentem proti zavedení zálohovaného výživného je i další zásah státu do soukromoprávní sféry občanů, kdy stát jaksi přebírá odpovědnost za rodiče, který odmítá plnit svou vyživovací povinnost dobrovolně. Na straně oprávněného pak jistým rizikem může být i jeho potencionální demotivace vymáhat výživné v první řadě sám. Institut zálohovaného výživného by tam mohl být poměrně snadno zneužit a stát se pohodlným zdrojem příjmů.²¹⁹

Již zmíněný věcný návrh zákona o zálohovaném výživném tyto nastíněné problémy nijak hlouběji neřeší. Finanční náročnosti celého systému je sice věnována pozornost a samotní tvůrci připouštějí obtíže s reálným odhadem efektivnosti celého mechanismu vzhledem k vysokým výdajům s ním spojeným, nicméně doufají ve vyšší návratnost v rámci regresi dlužné částky povinného i v částečný pokles nákladů v dalších letech po zaběhnutí. Potencionální nebezpečí zneužití zálohovaného výživného není ve věcném návrhu zmíněno vůbec, zřejmě se očekává, že se má minimalizovat vhodným zabezpečením a bezchybným fungováním celého systému, což je s ohledem na dosavadní zkušenosti s obdobnými procesy věc spíše sporná.²²⁰

Tvůrci se při argumentaci pro zavedení institutu zálohovaného výživného zaměřují hlavně na skutečnost, že stávající systém vymáhání výživného je nedostatečný a že zde existuje naléhavá potřeba tento systém odlišně regulovat „ *at' již formou zákonné*

²¹⁷ ÚŘAD VLÁDY ČR. Návrh věcného záměra zákona o zálohovaném výživném, s. 20. Vláda.cz [online], vydáno 10. 12.2014 [cit. 08-10-2015]. Dostupné z <https://apps.odok.cz/kpl-detail?pid=korn9rnhcf4l>.

²¹⁸ STEHLÍK, O. Zálohované výživné státem. Právní rozhledy. 2013. č. 5, s. 164.

²¹⁹ STEHLÍK, O., 2013, s. 164.

²²⁰ ÚŘAD VLÁDY ČR. Návrh věcného záměra zákona o zálohovaném výživném, s. 20. Vláda.cz [online], vydáno 10. 12. 2014 [cit. 08-10-2015]. Dostupné z <https://apps.odok.cz/kpl-detail?pid=korn9rnhcf4l>.

*úpravy řešící zálohované výživné, které bude poskytované za jasných a státem předem stanovených podmínek, či formou revize stávající právní úpravy, týkající se stanovení výživného a jeho následného vymáhání.*²²¹ Určitým podpůrným argumentem je také skutečnost, že obdobná úprava je evropským standardem, za nímž v tomto ohledu český právní řád pokulhává, i fakt, že zálohované výživné není v českém právním řádu institutem nikterak novým, naopak má u nás poměrně dlouhou tradici.²²² Z celkových čtyř variant řešení, které tvůrci ve věcném návrhu předložili, se jako nejvhodnější tvůrcům jeví varianta č. 2, tedy přijetí nového zákona o zálohovaném výživném s následným regresním nárokem vůči povinnému, vzhledem k nejlepšímu naplnění účelu výživného i částečné návratnosti vynaložených prostředků.²²³

Podmínkou pro přiznání zálohovaného výživného bude mj. vykonatelné rozhodnutí soudu o stanovení výživného či soudem schválená dohoda o povinnosti hradit výživné v určité výši, dále neplnění vyživovací povinnosti povinného alespoň po tři měsíce od poslední splátky výživného, a pokud soudní výkon rozhodnutí/exekuční řízení bezvýsledně trvá alespoň po dobu tří měsíců. Relevantní bude také rozhodný příjem oprávněné osoby resp. společně posuzovaných osob, jež bude navázán na výši životního minima. Přiznání nároku na zálohované výživné navíc potrvá pouze jeden rok, poté se bude jeho oprávněnost znovu posuzovat.²²⁴

Z výše uvedeného je možno dovodit, že se bude jednat spíše o jakousi novou formu dávky sociálního zabezpečení, na niž bude nárok jen za striktně daných podmínek. To sice umožní minimalizovat riziko potencionálního zneužití, je však otázkou, nakolik tento mechanismus oprávněným osobám skutečně ulehčí jejich situaci. Stejně jako dnes se totiž budou oprávněné osoby muset nejprve obrátit na soud, získat pravomocné rozhodnutí a podat návrh na exekuci, jež se po určité době ukáže jako neefektivní. Teprve poté budou moci oprávněné osoby doufat v přiznání nároku

²²¹ Tamtéž., s. 1.

²²² STEHLÍK, O. Zálohované výživné státem. Právní rozhledy. 2013. č. 5, s. 161-163.

²²³ ÚŘAD VLÁDY ČR. Návrh věcného záměra zákona o zálohovaném výživném, s. 24. Vláda.cz [online], vydáno 10.12.2014 [cit. 08-10-2015]. Dostupné z <https://apps.odok.cz/kpl-detail?pid=korn9rnhcf41>.

²²⁴ Tamtéž, s. 31-36.

na zálohované výživné, které jim bude přiznáno na pouhý jeden rok. Podle mého názoru jde o příliš málo změn a inovací v systému, který sami tvůrci označují za nedostatečný s ohledem na to, s jak vysokými náklady na zavedení celého tohoto mechanismu se počítá. Počet oprávněných osob, kterým tato dávka skutečně pomůže, nebude při nastavených podmínkách nikterak závratný. Vzhledem k výše uvedenému i k problémům, které se dají v souvislosti s regresním vymáháním po povinných očekávat, což ostatně potvrzují i zkušenosti evropských zemí, ve kterých uvedený institut již funguje, se tento návrh jeví jako prozatím nedostatečně efektivní, nepropracovaný a příliš nákladný v porovnání s přínosy, které má přinést.

Závěr

Trestný čin zanedbání povinné výživy se na první pohled může jevit jako stabilní, dostatečně projudikovaná trestná činnost, nečinící v praxi žádných větších problémů. Možná i proto jí není v odborné literatuře věnována větší pozornost a nepatří ani mezi tradiční témata studentských prací na zdejší fakultě. Při podrobnějším prozkoumání tohoto trestného činu však narazíme na celou řadu specifíků, problémů a možných návrhů na jeho budoucí podobu. Připočteme-li k tomu fakt, že je neplnění vyživovací povinnosti upraveno dvěma právními oblastmi, tedy právem rodinným, resp. občanským a právem trestním, získáme problematiku, jež si zaslouhuje podrobnější prostudování. Právě výše zmíněné bylo důvodem, proč jsem si dané téma vybrala pro mou diplomovou práci. Mezi cíle vytyčené v jejím úvodu patřil především popis trestného činu zanedbání povinné výživy s důrazem na některé jeho problematické aspekty, shrnutí jeho vývoje, jeho zhodnocení po kriminologické stránce a stručná komparace s právní úpravou vybraných sousedních zemí. Tyto úkoly byly postupně řešeny v jednotlivých kapitolách mé práce. Při zpracování zmíněných cílů jsem opakovaně narážela na několik specifíků, které bych na tomto místě ráda podrobněji rozvedla.

Prvním z nich je poměrně vysoká aktuálnost a s ní spojená dynamičnost vývoje této problematiky. V poslední době se v souvislosti s tímto trestným činem objevuje celá řada dílčích úprav a novinek, jež při frekvenci páchání tohoto trestného činu mají téměř vždy velký význam. Jako příklad mohu uvést explicitní stanovení doby potřebné k naplnění skutkové podstaty tohoto trestného činu, ustanovení § 196a TZ umožňující odebrání řidičského oprávnění osobě povinné či posílení subsidiarity trestního práva, spočívající ve výslovném uvedení tohoto trestného činu ve druhé větě § 55 odst. 2 TZ.

Dalším charakteristickým rysem této trestné činnosti je již zmíněná vysoká četnost jejího páchání, kdy se na straně oprávněné osoby, resp. jejího zástupce či naopak na straně povinného může ocitnout v podstatě kdokoli. Jsou to i právě tyto dva znaky, frekventovanost tohoto trestného činu i skutečnost, že jeho pachatelé jsou de facto „pouze“ povinnou stranou soukromoprávního vztahu, které vzbuzují diskuze nad

opodstatněností kriminalizace tohoto jednání. Jak jsem poznamenala již v úvodu mé práce, v odborné veřejnosti se stále silněji ozývají hlasy volající po, ať už úplné dekriminizaci toho trestného činu či alespoň po jeho dílčích úpravách. Argumentem, objevujícím se v této souvislosti, je také specifický charakter trestného činu zanedbání povinné výživy. Tím, že jeho objektem je v první řadě řádné plnění vyživovací povinnosti a nikoli sankcionování povinného, se případným trestem nepodmíněného odnětí svobody dostaneme do začarovaného kruhu, z něhož je jen obtížná cesta ven. Uložením tohoto druhu trestu nejenže nedojde automaticky k poskytnutí kýžené finanční dávky, ale pachatelovy postižitelné příjmy se eventuálním nástupem do výkonu trestu dále snižují a dluh narůstá. Ochrana oprávněných osob a uspokojení jejich oprávněných zájmů, tak nejsou naplněny. Nehledě na fakt, že uložený trest nemusí znamenat a také často bohužel neznamená samovolnou nápravu pachatele ani záruku, že se daná situace nebude v budoucnu opakovat.

Právě aktivita, kterou v této oblasti v poslední době zákonodárce vyvíjí, dává tušit, že si tento problém uvědomuje a snaží se nalézt řešení. Dosavadní změny jsou však pouze dílčími úpravami trestního práva. Na základě prostudování dané problematiky a s pomocí argumentů, podrobněji rozpracovaných v příslušných částech mé práce, jsem dospěla k tomu názoru, že by částečná dekriminizace tohoto trestného činu byla krokem správným směrem. Nicméně zároveň je třeba dodat, že v případě tohoto řešení, je v první řadě nutné připravit na tento krok oblast práva soukromého, neboť za současného stavu by navrhovaná úprava nebyla možná. Tato příprava by měla spočívat zejména v zefektivnění již stávajících nástrojů exekučního práva, dále pak v zakotvení institutů, jež dále posílí postavení oprávněného a donutí povinného k řádnému plnění svých povinností. Především jde o staronový institut v podobě zálohovaného výživného. Návrh zákona o zálohovaném výživném se v současné době nachází v legislativním procesu, jeho stávající podoba se však jeví jako nepřilíživě zdařilá. Vedle nezbytných změn v oblasti práva soukromého by pak, v případě částečné dekriminizace, byla třeba podrobná odborná diskuze, jež by určila výslednou podobu zanedbání povinné výživy. Podle mého názoru se jako nejvhodnější jeví často nabízená varianta, spočívající v omezení trestního postihu na nejflagrantnější případy neplnění vyživovací povinnosti, např. při ohrožení

oprávněné osoby nouzí či při recidivním chování pachatele. Za úvahu by rovněž stálo i opětovné stanovení hranice minimální doby, po kterou pachatel neplní svou vyživovací povinnost, na šest měsíců a zúžit tak trestní postih pachatele pro tento trestný čin.

Výsledná podoba by si samozřejmě vyžádala podrobnější odbornou diskuzi, avšak bez ohledu na drobné spory ohledně konečného stavu, se přikláním k následujícímu názoru: řádný, beze spěchu zpracovaný návrh částečné dekriminlizace trestného činu zanedbání povinné výživy, jenž by dal vyslechnout odborníkům z různých právních oblastí a stavěl by na efektivním fungování nástrojů práva soukromého, by byl nepochybně cestou správným směrem.

Seznam použitých pramenů:

Komentářová literatura:

DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RUŽÍČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1490.

HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVA, L. a kol. Občanský zákoník. II, Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 1380.

JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 5. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 1248.

ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 2012, s. 2150.

ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 752.

Monografie, učebnice:

DOLENSKÝ, A. Zanedbání povinné výživy. Acta Universitatis Carolinae - Iuridica 2. Praha: Univerzita Karlova, 1964, s. 85.

HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVA, L. Rodinné právo. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2015, s. 368.

CHROMÝ, J. Kriminální páchaná na mládeži. 1. vyd. Praha: Linde, 2010, s. 140.

KRUTSKÝ, I., MAREŠOVÁ, A., NOVOTNÁ, J. Alimentační povinnost k dítěti v současných měnících se životních podmínkách (nástin některých současných a očekávaných problémů a názory na jejich možné řešení). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1991, s. 44.

JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vyd. Praha: Leges 2014, s. 976.

SCHEINOST, M. a kol. Trestní sankce a jejich odraz v praxi, tisku a v názorech veřejnosti. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2013, s. 138.

ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1040.

Časopisecké články:

HRACHOVEC, P. Dodatečné splnění vyživovací povinnosti jako podmínka účinné lítosti. Právní rozhledy. 1999, č. 6, s. 319-321.

- CHROMÝ, J. Trestněprávní ochrana mládeže v návrhu trestního zákoníku. Trestní právo. 2009, č. 2, s. 17-23.
- MANDLÍKOVÁ, E. Ke specifickým vyživovací povinnostem osob odsouzených k trestu odnětí svobody a pracovní odměně odsouzených. Trestněprávní revue. 2003, č. 10, s. 299 -302.
- MAREŠOVÁ, A. Zanedbání povinné výživy. Kdy už konečně bude tento problém účinně řešen? Trestní právo. 2014, č. 4, s. 24-26.
- MAŠEK, D. Trestněprávní ochrana proti neplnění vyživovací povinnosti. Rodinné právo. 1999, č. 8, s. 15-16.
- PALOVSKÝ, T. Ústavní meze odpovědnosti za trestný čin zanedbání povinné výživy. Státní zastupitelství. 2007, č. 6, s. 21-25.
- PECH, L. Výživné. Vězení? Trestní právo. 2007, č. 1, s. 16-18.
- PÚRY, F. Souhrn aktuální judikatury – VI. Zanedbání povinné výživy. Trestněprávní revue. 2007, č. 12, s. 364-371.
- SKLENIČKA, J., ROZUM, J. K problematice neplacení výživného. Trestněprávní revue. 2014. č. 10. s. 239-244.
- STEHLÍK, O. Zálohované výživné státem. Právní rozhledy. 2013. č. 5, s. 159-165.
- ŠÍDOVÁ, D. Nad jedním rozhodnutím o zanedbání povinné výživy. Právní rozhledy. 2000, č. 12, s. 560-562.
- RADVANOVÁ, S. Vyživovací povinnost s otázkami. Právo a zákonnost, 1990, č. 38/8, s. 440-449.
- ŘEHÁČEK, J. Možnosti trestněprávního postihu povinného při jeho pobytu v cizině. Limity trestní represe při pobytu neplatíče výživného v cizině. Státní zastupitelství. 2014, č. 2, s. 48-51.
- ŘÍHA, M. K trestnému činu zanedbání povinné výživy. Trestní právo. 2008, č. 6, s. 17-25.
- VICHEREK, R. Dopady novely trestního zákoníku provedené zákonem č. 390/2012 Sb. Trestní právo. 2013, č. 7-8, s. 22-23.
- ŽILINKA, M. Trestný čin zanedbání povinné výživy a podmínečné zastavenie trestního stíhania. Trestněprávní revue. 2009, č. 8, s. 235-238.

Internetové zdroje:

- SOLIL, J. K problematice neplacení výživného ve smyslu trestního zákoníku. Právní prostor [online], vydáno 13.8.2014 [cit 08-10-2015]. Dostupné z <http://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/k-problematice-neplaceni-vyživneho-ve-smyslu-trestního-zakoníku>.
- PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR. Probační dohled, integrace pachatele, participace poškozeného, ochrana společnosti. Probační a mediační služba [online], [cit 01-02-2015]. Dostupné z:

https://www.pmscr.cz/images/clanky/letak_Dohled_CZ.pdf.

ÚŘAD VLÁDY ČR. Návrh věcného záměra zákona o zálohovaném výživném, s 20. Vláda.cz [online], vydáno 10. 12.2014 [cit. 08-10-2015]. Dostupné z <https://apps.odok.cz/kpl-detail?pid=korn9rnhcf41>.

OGH ze dne 26. 2. 2008, č. 1Ob4/08g, dostupné z: https://rdb.manz.at/document/ris.jusr.JJR_20080226_OGH0002_0010OB00004_08G0000_001

Judikatura:

Nález ÚS ČR ze dne 8.11.2001, sp.zn. IV.ÚS 564/2000, [dostupné v systému ASPI]

Rozsudek NS ČR ze dne 23.11.2011, sp.zn. 7 TZ 90/2011, [dostupné v systému ASPI]

Rozh. č. 27/1969 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]

Rozh. č. 32/2007 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]

Nález Ústavního soudu ze dne 25.2.2003, sp.zn. II. ÚS 187/02, [dostupné v systému ASPI]

Usnesení NS ČR ze dne 24. 6. 2009, sp. zn. 3 Tdo 544/2009, [dostupné v systému ASPI]

Rozhodnutí NS ČR ze dne 21. 3. 2007, sp. zn. 5 Tdo 278/2007; obdobně nález ÚS ČR ze dne 25. 11. 2003, sp. zn. I. ÚS 558/01, [dostupné v systému ASPI]

Rozh. č. 5/1996 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]

Rozh. č. 33/1979 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]

Rozh. č. 29/2007 Sb. rozh.tr., [dostupné v systému ASPI]

Rozh. NS ČR ze dne 17.1.2001, sp.zn. 5 TZ 298/2000, [dostupné v systému ASPI]

Rozh. č. 17/1997 Sb. rozh.tr., [dostupné v systému ASPI]

Rozh. č. 17/2005 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]

Rozh. č. 22/1992 Sb. rozh. tr.

Usnesení NS ČR ze dne 14. 8. 2001, sp. zn. 4 Tz 135/2001, [dostupné v systému ASPI]

Usnesení NS ČR ze dne 11. 2.2009, sp. zn. 7 Tdo 108/2009, [dostupné v systému ASPI]

Nález Ústavního soudu ze dne 24.11.2009, sp.zn. II. ÚS 2155/09, [dostupné v systému ASPI]

Rozh. č. 11/1984 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]

Rozh. č. 23/1987 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]

Rozh. č. 42/1982 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]
Rozh. č. 16/1996 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]
Nález ÚS ČR ze dne 25. 2.2003, sp. zn. II. ÚS 187/02, [dostupné v systému ASPI]
Rozsudek NS ČR ze dne 30. května 2001, sp. zn. 7 Tz 92/2001, [dostupné v systému ASPI]
Nález ÚS ČR ze dne 25. 2.2003, sp. zn. II. ÚS 187/02, [dostupné v systému ASPI]
Rozh. č. 44/1971 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]
Rozh. č. 10/1977 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]
Rozhodnutí NS CR ze dne 14. 8.2001, sp. zn. 4 Tz 135/2001, [dostupné v systému ASPI]
Rozh. č. 22/1992 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]
Rozh. č. 56/1977 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]
Rozh. č. 44/1972 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]
Rozh. č. 60/2009 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]
Rozh. č. 21/2003 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]
Rozh. č. 18/1984 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]
Rozh. č. 25/1981 Sb. rozh. tr., [dostupné v systému ASPI]
Rozh. č. 54/1971 Sb. rozh. tr , [dostupné v systému ASPI]
Rozh. č. 26/1990 Sb. rozh. tr , [dostupné v systému ASPI]

Zahraniční zdroje:

ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný zákon, Velký komentár, 2. vyd. Bratislava: Eurokodex, 2015, s. 892.

HILLEBRECHT, M. Aszendernunterhalt. Eine Kritik der normativen Grundlagen. 51. Band. 1. Aufl. Berlin: BWV Berliner-Wissenschaft, 2012, s. 673.

IVOR, J. Trestné právo hmotné 1., Všeobecná část. 1. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 530.

KINDHÄUSER, U., NEUMANN, U., PAEFFGEN, H. Strafgesetzbuch. Nomoskommentar 2. Band. 4 Aufl. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2013, s. 2145.

LAUFHÜTTE, H. M., RISSING VAN SANN , R., TIEDEMANN, K. Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar. Grosskommentar. 6. Band. 12. Aufl. Berlin: De Gruyter Recht, 2009, s. 1685.

Statistiky:

Policie ČR. Statistické přehledy kriminality 2005-2014. [online]. 2015. [cit. 9. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>.

Ministerstvo spravedlnosti ČR. Statistické ročenky kriminality 2005-2014. [online]. 2015. [cit. 10. 11. 2015]. Dostupné z: <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>.

2015]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>.

Bundeskriminalamt. Polizeiliche Kriminalstatistik 2005-2014. [online]. 2015. [cit. 4. 11. 2015]. Dostupné z http://www.bka.de/nr_248962/DE/Publikationen/PolizeilicheKriminalstatistik/2012/pks2012_node.html?nnn=true.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Štatistika kriminality v Slovenskej republike 2005-2014. [online]. 2015. [cit. 4. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>.

Statistik Austria. Gerichtliche Kriminalstatistik 2009-2014. [online]. 2015. [cit. 4. 11. 2015]. Dostupné z: http://www.statistik.at/web_de/services/publikationen/6/index.html?includePage=detailedView&pubId=558§ionName=Soziales

Právní předpisy a mezinárodní smlouvy:

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Listina základních práv a svobod vyhlášená pod č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb. o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících ve znění sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 41/1996 Sb. a č. 243/1998 Sb.

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Úmluva o právech dítěte vyhlášená pod č. 104/1991 Sb.

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon. č. 115/2006 Sb. o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Trestní zákon č. 117/1852 ř.z, zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 4/1931 Sb. z. a n., na ochranu osob oprávněných požadovat výživu, výchovu nebo zaopatření, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 266/1949 Sb., o zatimních změnách v některých občanských věcech právních

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, (trestní řád)

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 169/1999 Sb. zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Nářízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 361/2000 Sb. o silničním provozu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákon (slovenský trestní zákon), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 301/2005 Z.z., trestný poriadok (slovenský trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Německý trestní zákon ze dne 15. 5.1871, ve znění pozdějších předpisů („Strafgesetzbuch“)

Rakouský trestní zákon ze dne 23. 1.1974, ve znění pozdějších předpisů („Strafgesetzbuch“)

Gesetz zur Sicherung des Unterhalts von Kindern allenstehender Mütter und Väter durch Unterhaltsvorschüsse oder –aufalleistungen (Unterhaltsvorschussgesetz) BGBl. I. S. 1184., ve znění pozdějších předpisů

Zákon č.452/2004 Z.z., o náhradním výživném

Zákon č. 201/2008 Z.z., o náhradním výživném, ve znění pozdějších předpisů

Bundesgesetz über die Gewährung von Vorschüssen auf den Unterhalt von Kindern (Unterhaltsvorschussgesetz), BGBl. Nr. 451/1985, ve znění pozdějších předpisů

předpisů

Ostatní:

ŠTULIK, J. Trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 TZ. Praha, 2011, s. 93. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Katedra trestního práva. Vedoucí rigorózní práce Marie Vanduchová.

Seznam použitých zkratk

ČR	Česká republika
TZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
TŘ	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
ZSVM	zákon č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
Listina	listina základních práv a svobod vyhlášená pod č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
OZ	zákon. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ZOR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
RegP	zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
NS ČR	Nejvyšší soud České republiky
ÚS ČR	Ústavní soud České republiky
Slovenský trestní zákon	zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákon (slovenský trestní zákon), ve znění pozdějších předpisů
StGB	německý trestní zákon ze dne 15.5.1871, ve znění pozdějších předpisů („Strafgesetzbuch“)
Rakouský StGB	rakouský trestní zákon ze dne 23.1.1974, ve znění pozdějších předpisů („Strafgesetzbuch“)
Sb.	Sbírka zákonu
Sb. rozh. tr.	Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek
Sb. z. a n.	Sbírka zákonů a nařízení
Z.z.	Zbierka zákonov

Shrnutí

Diplomová práce se zabývá problematikou trestného činu zanedbání povinné výživy dle § 196 trestního zákoníku a dalšími otázkami s tímto trestným činem souvisejícími. Vedle tohoto základního ustanovení je daná problematika obsažena v dalších dvou následujících ustanoveních trestního zákoníku, a to v § 196a trestního zákoníku, upravující poměrně nové zvláštní ustanovení o trestání, a zvláštní ustanovení o účinné lítosti zakotvené v § 197 trestního zákoníku. Cílem této práce je podat ucelený výklad o této trestné činnosti, zvýšená pozornost je v práci věnovaná možné dekriminalizaci či dílčím úpravám tohoto trestného činu v budoucnu.

Účelem úpravy trestného činu zanedbání povinné výživy je zájem společnosti na řádném plnění vyživovací povinnosti mezi rodinnými příslušníky. S ohledem na skutečnost, že se tento trestný čin objevuje téměř výhradně v souvislosti s neplnění vyživovací povinnosti vůči dětem, byl při zpracování této práce kladen důraz především na tuto část problematiky.

Práce je rozčleněna celkem do 12 kapitol, doplněných úvodem a závěrem. V prvních třech kapitolách je věnována pozornost především základní charakteristice a popisu daného trestného činu, jeho stručné analýze po stránce kriminologické a historickému vývoji. Stěžejní část práce spočívá ve vymezení jednotlivých znaků skutkové podstaty trestného činu a možných sporných otázek s nimi souvisejících. Dále se práce zabývá institutem zvláštního ustanovení o trestání (§ 196a trestního zákoníku) a podmínkami zániku trestní odpovědnosti (§ 197 trestního zákoníku). Následuje část pojednávající o trestání této trestné činnosti, pozornost je také věnována komparaci české právní úpravy tohoto trestného činu s právními úpravami většiny sousedních zemí. Závěr práce se soustředí především na otázky *de lege ferenda* z důrazem na otázku možné, byť částečně, dekriminalizace tohoto trestného činu.

Summary

This master's thesis is concerned with an issue of the crime of Evasion of Alimony Payments under s. 196 of the Criminal Code. Next to this primary provision is this issue included in the next following provisions of the Criminal Code, namely under s. 196a of the Criminal Code, regulating still relatively new provision of punishment, and under s. 197 of Criminal Code, special provision relating to Effective Repetance. The main aim of this thesis is a comprehensive explanation of all aspects of this crime, increased attention has been paid to potential decriminalization or partial legal regulation of this crime into the future.

Purpose of the crime of Evasion of Alimony Payments is interest of the society of proper fulfilment of the statutory duty to maintain subsistence between the family members. With the reference to appearing of this crime entirely in connection with evasion of the statutory duty to maintain subsistence toward the children, emphasis was put on this part of issue during the writing this thesis.

This master's thesis is divided into 12 chapters, introduction and conclusion. Special attention is given to the essential aspects and description of this crime, historical analysis of the criminological aspects and historical evaluation of this crime in the first three chapters of the thesis. The principle part of this thesis deals with elements of the crime and related potential matters of argument. Besides, the thesis deals with legal institution of special provision about punishment (s. 196a of the Criminal Code) and condition of effective repentance (s. 197 of the Criminal Code). Following part describes regulation of punishment of this criminal activity and comparison of the Czech enactment to enactments of the most of neighbouring countries. Conclusion of this thesis concentrates on the issues *de lege ferenda*, especially on potential, though partial, decriminalization of this crime.

Název práce:

Trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 196 trestního zákoníku

Thesis title:

Crime of Evasion of Alimony Payments under s. 196 of the Criminal Code

Klíčová slova:

Zanedbání povinné výživy, vyživovací povinnost, dekriminlizace

Keywords:

Evasion of alimony payments, maintenance obligation, decriminalization